

JAAAR VERSLAG

2013

Pensioenfonds KLM Cabinepersoneel

SO 13

GAJSEV

RAVA

2013

Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel

VOORWOORD

Voor u ligt het verslag van de Stichting Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel over het boekjaar 2013.

In dit jaarverslag legt het bestuur verantwoording af over het gevoerde beleid en de behaalde resultaten. Tevens wordt de context geschetst waarin het pensioenfonds in het verslagjaar heeft geopereerd.

Het bestuur bedankt al diegenen die zich in het afgelopen jaar hebben ingezet voor het pensioenfonds.

Amstelveen, 23 mei 2014

Het bestuur van de Stichting Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel

Arend de Jong
vicevoorzitter

Rob Koster
vicevoorzitter

INHOUDSOPGAVE

Kerncijfers	4
Gebeurtenissen 2013	6
Belangrijkste gebeurtenissen in het verslagjaar	6
Ontwikkelingen na afsluiten verslagjaar	8
Algemeen	10
Doelstelling	10
Inhoud en kenmerken van de pensioenregeling	10
Organisatie	12
Personalia	14
Bestuursverslag	17
Externe ontwikkelingen	19
Algemeen bestuurlijke zaken	23
Pensioenregeling en uitvoering	33
Beleggingen van het fonds	36
Het financiële beleid	45
Risicomanagement	52
Verslag verantwoordingsorgaan	58
Rapportage visitatiecommissie	61
Jaarrekening	63
Balans per 31 december	64
Rekening van baten en lasten	65
Kasstroomoverzicht	66
Toelichting algemeen	67
Toelichting op de balans	79
Toelichting op de rekening van baten en lasten	106
Overige gegevens	119
Bestemming resultaat	119
Actuariële verklaring	120
Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	122
Bijlagen	125
Deelnemersbestand	126
Ontwikkelingen 2004 – 2013	128
Begrippenlijst	132

KERNCIJFERS

(bedragen in miljoenen euro's)

	2013	2012
Deelnemers		
Aantal actieve deelnemers	9.213	9.132
Aantal gewezen deelnemers	2.675	2.687
Aantal pensioengerechtigden	1.021	920
Totaal	12.909	12.739

Pensioenactiviteiten

Feitelijke premie	89,6	79,3
Kostendekkende premie	85,2	89,4
Gedempte kostendekkende premie	77,0	75,4
Pensioenuitkeringen	13,4	11,8
Pensioenuitvoeringskosten	3,2	2,9

Vermogen

Stichtingskapitaal en reserves	394,7	276,3
Voorziening pensioenverplichtingen	1.708,0	1.722,4

Dekkingsgraad

Nominale dekkingsgraad	122,8%	116,0%
Vereiste dekkingsgraad volgens FTK	121,3%	118,7%
Reële dekkingsgraad	76,5%	67,0%

Indexering

Pensioenrechten actieve deelnemers	0,00%	0,00%
Ingegane pensioenen en premievrije pensioenrechten	0,43%	0,00%

Beleggingen

Vastgoed	149,2	148,4
Aandelen	941,0	835,7
Vastrentende waarden	872,2	786,9
Overig	115,6	217,1
Totaal	2.078,0	1.988,1

(bedragen in miljoenen euro's)

	2013	2012
Rendement		
Rendement vastgoed	6,9%	14,8%
Rendement aandelen	18,1%	16,3%
Rendement vastrentende waarden	-7,9%	14,2%
Totaalrendement	1,5%	15,8%
Vijfjaarsgemiddeld totaalrendement	10,6%	5,1%
Tienjaarsgemiddeld totaalrendement	6,9%	8,5%

Kostenratio's

Pensioenuitvoeringskosten per deelnemer (bedragen in euro's)	311	286
Kosten vermogensbeheer / gemiddeld belegd vermogen	0,45%	0,43%
Transactiekosten / gemiddeld belegd vermogen	0,23%	0,17%

GEBEURTENISSEN 2013

BELANGRIJKSTE GEBEURTENISSEN IN HET VERSLAGJAAR

Algemeen beeld

Het verslagjaar was in verschillende opzichten een overgangsjaar. De financiële crisis leek achter de rug, maar van een breed en duurzaam economisch herstel was nog geen sprake. Financiële markten bleven gevoelig voor economische en politieke ontwikkelingen. Het kabinet wil al enkele jaren wijzigingen in het pensioenstelsel doorvoeren om het stelsel toekomstbestendiger te maken. Ondanks de nodige voorbereidingen vonden in 2013 echter nog geen echte doorbraken in dit dossier plaats. Deze moeten nu in 2014 komen.

Voornemen van het kabinet was om in 2013 drie belangrijke wijzigingen in het pensioenstelsel door te voeren: een nieuw FTK, een nieuw fiscaal kader en de versterking van de bestuurlijke organisatie van pensioenfondsen. Alleen dit laatste, het wetsvoorstel inzake de bestuurlijke organisatie van pensioenfondsen, werd in 2013 gerealiseerd. Het voorstel om het fiscale kader voor pensioenen per 2015 ingrijpend te beperken, bleef steken in de Eerste Kamer. Begin 2014 diende het kabinet een aangepast voorstel in, na afspraken te hebben gemaakt met enkele oppositiepartijen. Ook de discussie over het zogenoemde nieuwe pensioencontract, die al loopt vanaf 2010, werd in het verslagjaar niet afgerond. Hoewel de staatssecretaris met brieven wel aangaf welke richting werd overwogen, was er eind 2013 nog geen wetsvoorstel. Het voorgaande betekent dat 2014 het jaar van de grote wijzigingen moet worden. Het kabinet heeft echter aangegeven tevens een brede maatschappelijke dialoog te willen voeren over de verdere toekomst van het pensioenstelsel. Dat zou betekenen dat het ook na de wijzigingen van 2014 op het pensioenfront nog onrustig blijft. Dit baart het bestuur grote zorgen. De onzekerheid die er, mede door de crisis, al enkele jaren is, zal dan voortduren. Dat is niet alleen bijzonder vervelend voor de belanghebbenden, maar maakt het ook moeilijk om een goed lange termijnbeleid te voeren.

Financiële resultaten

Het pensioenfonds behaalde over 2013 een beleggingsresultaat van 1,5%. Op aandelenbeleggingen behaalde het fonds een uitstekend resultaat. Dit werd vrijwel ongedaan gemaakt door de ontwikkeling van de vastrentende waarden. Met name de staatsobligaties renderden slecht. Het belegd vermogen steeg naar 2,08 miljard euro per eind 2013.

Per 31 december 2013 bedroeg de nominale dekkingsgraad 122,8% (2012: 116,0%). In verband met de verbeterde financiële positie kan in 2014 een gedeeltelijke indexatie plaatsvinden. De ingegane pensioenen en pensioenaanspraken van gewezen deelnemers zijn per 1 januari 2014 met 0,43% geïndexeerd. De pensioenaanspraken van werknemers werden niet aangepast, vanwege het ontbreken van een loonronde voor werknemers na 1 januari 2013.

Pensioenregeling

Kort voor het einde van het jaar bereikten arbeidsvoorwaardelijke partijen overeenstemming over de pensioenregeling in 2014. In het kader van de fiscale wetwijzigingen zijn de opbouwpercentages voor de eindloonregeling en middelloonregeling verlaagd naar 1,39% respectievelijk 1,57%. De normpensioendatum is ongewijzigd gebleven. Het bestuur heeft deze afspraken in de pensioenreglementen vastgelegd en in uitvoering genomen. Voor 2015 zijn nieuwe wijzigingen te verwachten als gevolg van het fiscale kader 2015, waardoor onder andere het opbouwpercentage verder beperkt zal worden.

Vernieuwing beleggingsbeleid

In 2013 heeft het bestuur een aantal veranderingen aangebracht in het beleggingsbeleid. Mede in reactie op de crisis zijn vanaf 2009 vooral maatregelen getroffen om de risico's te beperken. Tegen de achtergrond van de gewijzigde omstandigheden heeft het bestuur deze risicobeperkende maatregelen geëvalueerd. Geconcludeerd is dat de afdekking van het aandelenrisico minder effectief is geweest dan verwacht en relatief hoge kosten met zich meebrengt. Besloten is daarom om vanaf 2013 geen nieuwe 'average price options' meer aan te schaffen.

Uit onderzoek bleek ook dat de afdekking van het valutarisico efficiënter kan worden ingericht. Dat heeft geleid tot (gefaseerde) verlaging van de afdekking van vreemde valuta. Verder is de renteafdekking aangepast aan de methode waarop de pensioenverplichtingen worden gewaardeerd. Vanaf begin 2013 past DNB voor langere looptijden een ultimate forward rate (UFR) toe bij de vaststelling van de rentetermijnstructuur. Over het geheel gezien neemt het bestuur op verantwoorde wijze iets meer risico dan in voorgaande jaren.

Nieuwe governance

Het bestuur heeft na grondige afweging van de verschillende wettelijke bestuursmodellen besloten om vast te houden aan het zogenoemde paritaire bestuursmodel. Dat houdt in dat het pensioenfonds bestuurd wordt door vertegenwoordigers van degenen die het risico dragen: de werknemers, pensioengerechtigden en werkgever. Het bestuur is van oordeel dat in dit model de betrokkenheid en zeggenschap van de risicodragers het beste is gewaarborgd. Voor het interne toezicht wordt de visitatiecommissie gehandhaafd. De visitatie zal echter jaarlijks gaan plaatsvinden. Verder krijgt het verantwoordingsorgaan een nieuwe opzet. Dit orgaan beoordeelt het beleid van het bestuur, maar geeft in de nieuwe opzet ook advies over een aantal belangrijke onderwerpen. In de eerste maanden van 2014 zijn de wijzigingen in de statuten en andere documenten doorgevoerd.

Risicomanagement

Het uitvoeren van een pensioenregeling en het beheren van het pensioenvermogen brengen risico's met zich mee. Het goed beheersen van risico's is een kerntaak van het pensioenfondsbestuur. Het bestuur heeft in 2013 veel energie gestoken in vernieuwing van het risicomanagement. Deze vernieuwing betrof met name de integrale benadering, waarbij risico's in samenhang worden gezien. Een integrale benadering

zorgt ervoor dat het bestuur de complexe materie in totaliteit overziet en op efficiënte en effectieve wijze aanpakt. Om tot zo'n integrale benadering te komen, heeft het bestuur de doelstellingen en risicobereidheid van het fonds geformuleerd en grenzen verkend. Op basis daarvan heeft het bestuur een risicomangement dashboard ontwikkeld. Dit dient ertoe om de risico's van het pensioenfonds te monitoren en het bestuur inzicht te geven in de gevolgen van bestuursbesluiten voor de risicopositie van het fonds. Het systeem van integraal risicomangement wordt in 2014 operationeel en geïntegreerd in de bestuurscyclus.

Kosten

Het bestuur is zeer alert op kostenbeheersing en transparantie van uitvoeringskosten. De afgelopen jaren zijn de uitvoeringskosten licht gestegen, mede door de verschillende wijzigingen die moesten worden geïmplementeerd en door uitbreiding van de dienstverlening. In 2013 zijn deze kosten verder gestegen naar 311 euro per deelnemer (2012: 286 euro). Deze forse stijging houdt met name verband met de gestegen externe kosten van compliance. Die ontwikkeling is breed in de sector zichtbaar. Door de wetgever en toezichthouder worden steeds zwaardere eisen gesteld aan de bestuurlijke inrichting, deskundigheid, beheersing van risico's en de kwaliteit van de administratieve organisatie. Dit leidt tot verhoging van de vaste, niet beïnvloedbare kosten. Gezien de verwachte ontwikkelingen in de komende jaren, maakt het bestuur zich zorgen dat deze zullen leiden tot verdere stijging van de uitvoeringskosten. In overleg met de uitvoeringsorganisatie is afgesproken om in 2014 tot een hoger kostenbewustzijn en strakkere kostenbeheersing te komen.

De kosten van het vermogensbeheer zijn gekoppeld aan de omvang van het vermogen en groeien met het vermogen mee. Door de stijging van het vermogen is er in absolute zin sprake van een kostenstijging. Procentueel zijn de vermogensbeheerkosten echter in lijn met voorgaande jaren.

ONTWIKKELINGEN NA AFSLUITEN VERSLAGJAAR

In december 2013 sloot het kabinet met enige oppositiepartijen een pensioenakkoord. In dit akkoord is geregeld dat het fiscaal toegestane opbouwpercentage vanaf 2015 verlaagd wordt tot 1,875% voor middelloonregelingen en tot 1,657% voor eindloonregelingen (bij pensioenleeftijd 67). Tevens vindt er een aftopping plaats op een pensioengevend inkomen van 100.000 euro. Hierdoor is boven die inkomensgrens geen fiscaal gefaciliteerde pensioenopbouw meer mogelijk. Wel wordt de mogelijkheid gegeven om over het inkomen boven 100.000 euro vanuit het netto-inkomen pensioen op te bouwen via een lijfrentevoorziening. Deze netto lijfrente valt buiten box 3. Deze voorstellen liggen op dit moment in de Eerste Kamer en zullen naar verwachting voor de zomer worden aangenomen.

Door een intensieve lobby van de pensioensector zal het ook mogelijk worden om deze opbouw via een nettopensioenregeling binnen het pensioenfonds uit te voeren, onder voorwaarde van een goede fiscale afgrenzing. De wetgeving om dit te regelen moet echter nog plaatsvinden. Voorwaarde voor het kunnen aanbieden van nettoregelingen is dat deze vrijwillig zijn.

De arbeidsvoorwaardelijke partijen zullen dit fiscale kader 2015 moeten vertalen in een nieuwe pensioenregeling per 1 januari 2015. Aandachtspunt hierbij is de toekomst van de thans reeds bestaande Netto Aanvullende Pensioenregeling (NAP-regeling) gegeven de voorwaarde van vrijwilligheid en 'financiële hygiëne'.

Bij brief van 4 april 2014 heeft de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid de Tweede Kamer geïnformeerd dat het kabinet een wetsvoorstel inzake een nieuw FTK aan de Raad van State heeft gestuurd. Op 23 mei 2014 is bekend geworden dat de wetsvoorstellen pas na de zomer zullen worden ingediend bij de Tweede Kamer. Invoering van het nieuwe regime per 2015 lijkt gezien deze vertraging niet langer haalbaar. Verwachting is dat de invoering in eerste instantie gedeeltelijk plaatsvinden.

In 2014 zal Blue Sky Group een juridische herstructurering ondergaan, waarbij activiteiten zullen worden ondergebracht in een drietal vennootschappen. De aandelen van deze vennootschappen worden gehouden door Blue Sky Group Holding. Het pensioenfonds is voor een derde aandeelhouder van de besloten vennootschap Blue Sky Group en wordt bij de overgang aandeelhouder van de holding.

De reden voor deze herstructurering is gelegen in de zogenoemde AIFMD-wetgeving die per 22 juli 2013 van kracht is geworden. Uit deze wetgeving vloeit voort dat collectief vermogensbeheer (het beheren van beleggingsfondsen) juridisch gescheiden van het zogenoemde individuele beheer moet plaatsvinden. Daarnaast is voor collectief beheer een separate (AIFMD-)vergunning nodig. De aanvraag voor deze vergunning is op 28 november 2013 ingediend bij de AFM. In dat kader is in november ook de besloten vennootschap BSG Fund Management opgericht. Zodra de vergunning verkregen is, zal de feitelijke herstructurering plaatsvinden.

Voor de verschillende vennootschappen gelden kapitaalsvereisten. Omdat het eigen vermogen van Blue Sky Group onvoldoende was om hieraan te voldoen, heeft het pensioenfonds, als aandeelhouder, in februari 2014 een agiostorting van 1 miljoen euro op het bestaande aandelenkapitaal gedaan. Deze extra storting wordt in de jaarrekening over 2014 verantwoord als onderdeel van de waardering van de deelneming in Blue Sky Group.

Het aanwezige eigen vermogen van het fonds lag eind maart drie aaneengesloten kwartalen boven het niveau van het wettelijk vereist eigen vermogen, hierdoor is er vanaf 1 april 2014 geen sprake meer van een reservetekort.

ALGEMEEN

DOELSTELLING

De Stichting Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel heeft als taak het efficiënt en effectief uitvoeren van de pensioenregeling, zoals is overeengekomen tussen de partijen in het arbeidsvoorwaardelijk overleg. De ambitie is om op lange termijn een zo waardevast mogelijk pensioen tegen een zo stabiel mogelijke premie te bieden tegen aanvaardbare kosten, op een voor alle belanghebbende partijen evenwichtige manier. Het bestuur voert hiertoe een solide financieel beleid en toetst of afspraken in overeenstemming zijn met wet- en regelgeving en uitvoerbaar zijn.

INHOUD EN KENMERKEN VAN DE PENSIOENREGELING

De pensioenregeling geldt voor medewerkers in een cabinefunctie met een arbeidscontract dat onder de cao voor KLM-Cabinepersoneel valt. De regeling geldt ook voor cabinepersoneel in dienst bij KLM Cityhopper bv, met uitzondering van het personeel dat tot het Kerncorps Cabinepersoneel behoort. De pensioenregeling van het fonds kent drie pensioensystemen.

Pensioenreglement 2008A legt de voorwaardelijke eindloonregeling vast. Het ouderdomspensioen is bij volledige indexatie gebaseerd op het laatstverdiende salaris en het aantal jaren deelnemerstijd. Het ouderdomspensioen bedraagt voor ieder deelnemersjaar 1,39% van de in het betreffende jaar geldende nettopensioengrondslag. Dit wordt verhoogd met 1,39% van de individuele stijging van de nettopensioengrondslag voor elk jaar deelnemerstijd dat op 1 januari van het betreffende jaar reeds verstreken is. De individuele stijging van de nettopensioengrondslag wordt bepaald als het verschil tussen de in het betreffende jaar geldende nettopensioengrondslag en de met de algemene loonronde verhoogde nettopensioengrondslag die in het voorafgaande jaar gold. Een eventueel negatief verschil wordt daarbij op nul gesteld. De nettopensioengrondslag is de brutopensioengrondslag minus de franchise. De brutopensioengrondslag is twaalfmaal het maandsalaris van de deelnemer inclusief de eventuele leeftijdstoelage, zoals vastgesteld per 1 januari van ieder jaar. Hierbij gaat het pensioenfonds uit van een volle productie, verhoogd met 16,33% vanwege de eindejaarsuitkering, de winstafhankelijke uitkering en de vakantietoelage. De franchise is het deel waarover deelnemers geen pensioen opbouwen vanwege de AOW-uitkering.

Pensioenreglement 2008B legt de middelloonregeling vast. Het ouderdomspensioen is gebaseerd op het gemiddelde salaris tijdens de loopbaan en het aantal deelnemersjaren. Dit bedraagt voor ieder deelnemersjaar 1,57% van de nettopensioengrondslag zoals die geldt op 1 januari van het betreffende jaar. De nettopensioengrondslag is de brutopensioengrondslag minus de franchise. De brutopensioengrondslag bedraagt twaalfmaal het maandsalaris inclusief de eventuele leeftijdstoelage zoals vastgesteld per 1 januari van het betreffende jaar. Daarbij gaat het pensioenfonds uit van een volle productie, verhoogd met 12,33% vanwege de eindejaarsuitkering (bij een winstafhan-

kelijke uitkering) en de vakantietoeslag. Verder is het percentage winstuitkering van het vorige jaar over het jaarsalaris per 1 januari van dit jaar in de bruto pensioengrondslag meegenomen. Bij een extra vaste uitkering (in plaats van een winstafhankelijke uitkering) vanwege de eindejaarsuitkering vindt er geen verhoging plaats van 12,33%, maar van 16,33%.

De **Netto Aanvullende Pensioenregeling (NAP)** maakt deel uit van beide pensioenreglementen en is een beschikbare premieregeling. Deelname is verplicht en de regeling wordt geheel gefinancierd door eigen bijdragen van de deelnemers. Het fonds gebruikt de bijdrage direct voor de inkoop van aanspraken op levenslang ouderdomspensioen vanaf 60 jaar. Op deze aanspraak is de fiscale omkeerregel niet van toepassing.

Overige producten van de pensioenregeling

De pensioenregeling van het fonds kent naast het ouderdomspensioen en het netto aanvullend pensioen de volgende producten: facultatief partnerpensioen, wezenpensioen, vrijwillig Anw-hiaatpensioen en arbeidsongeschiktheidspensioen. De normpensioenleeftijd is in alle reglementen 60 jaar. Deelnemers kunnen het pensioen eerder (vanaf 50 jaar) of later (tot uiterlijk de AOW-gerechtigde leeftijd) laten ingaan. Ook bestaan mogelijkheden tot deeltijdpensioen en tot 'variatie in de hoogte van het pensioen'. Daarnaast kunnen deelnemers een deel van het ouderdomspensioen bij vertrek of pensionering omzetten in partnerpensioen.

Indexatiebeleid (toeslagverlening)

Het pensioenfonds kent een voorwaardelijk indexatiebeleid. Dit betekent dat geen recht op indexering bestaat en dat het niet zeker is of en in hoeverre in de toekomst indexering kan plaatsvinden. Het bestuur van het pensioenfonds beoordeelt jaarlijks op basis van de financiële positie van het fonds of de opgebouwde pensioenrechten van actieve deelnemers, de premievrije pensioenrechten van actieve en gewezen deelnemers en de ingegane pensioenen kunnen worden verhoogd. De toe te kennen toeslag wordt gesplitst in twee onderdelen. In de eerste plaats een basistoeslag met als ambitie de afgeleide prijsinflatie, waarbij voor actieve deelnemers een maximum geldt van de algemene KLM-loonontwikkeling. Daarnaast is er een aanvullende toeslag voor actieve deelnemers. Bij deze aanvullende toeslag geldt als ambitie het verschil tussen de toegekende basistoeslag en de verleende algemene KLM-loonontwikkeling. Als leidraad bij de toekenning van toeslagen wordt de gemiddelde reële dekkingsgraad van het fonds over het einde van de maanden juni tot en met november van enig jaar gehanteerd. Eventuele indexatie kan pas van toepassing zijn bij een nominale dekkingsgraad van 105%.

Met het premie-, indexatie- en beleggingsbeleid en de economische omstandigheden is de indexatieambitie van het pensioenfonds in het verslagjaar niet gehaald. Bij ongewijzigd beleid, ongewijzigde economische omstandigheden en handhaving van de aannames is het onzeker of de indexatieambitie ook de komende jaren gehaald kan worden.

ORGANISATIE

Het pensioenfonds heeft de juridische vorm van een stichting en wordt geleid door een bestuur. Binnen het fonds bepaalt het bestuur als hoogste orgaan het beleid. Het bestuur is bevoegd tot het nemen van besluiten die betrekking hebben op het pensioenfonds en de daarmee verbonden handelingen.

Bestuur

Het bestuur bestaat uit tien leden. Vier van hen worden benoemd door de deelnemers, vijf door KLM en één door de pensioengerechtigden. Het bestuur heeft een externe voorzitter, die geen stemrecht heeft. De voorzitter leidt de vergaderingen en bewaakt de zorgvuldigheid van de besluitvorming. Het bestuur benoemt een lid vanuit de groep deelnemers en pensioengerechtigden tot vicevoorzitter en een werkgeverslid tot vicevoorzitter. Naast de tien leden kent het bestuur twee plaatsvervangende leden namens de deelnemers. Plaatsvervangende bestuursleden zijn aanwezig bij bestuursvergaderingen en hebben zitting in bestuurscommissies en -werkgroepen.

Bestuurscommissies

Binnen het fonds bereidt een aantal bestuurscommissies en werkgroepen de besluitvorming in de bestuursvergaderingen voor. Ook voor de uitvoering of uitwerking van besluiten kunnen commissies of werkgroepen worden ingesteld. Het pensioenfonds kent de volgende vaste bestuurscommissies: ALM-commissie, audit committee, beleggingsadviescommissie, commissie pensioenzaken cabinepersoneel, communicatiecommissie en een risk & controlcommissie. De bevoegdheden van de commissies zijn geregeld in terms of reference. Het audit committee is een gezamenlijke commissie van dit pensioenfonds en het Algemeen Pensioenfonds KLM. De beleggingsadviescommissie is een gezamenlijke commissie van dit pensioenfonds, het Algemeen Pensioenfonds KLM en het Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM en bestaat uit externe deskundigen. Leden van het bestuur nemen als vertegenwoordigers deel aan de vergaderingen van de beleggingsadviescommissie.

Verantwoordingsorgaan

Het bestuur legt verantwoording af aan een verantwoordingsorgaan. Dat orgaan bestaat uit zes leden, die KLM, de deelnemers en de pensioengerechtigden vertegenwoordigen. Iedere geleding heeft twee zetels. Het verantwoordingsorgaan beoordeelt jaarlijks het gevoerde beleid, de uitvoering daarvan en de voor de toekomst gemaakte beleidskeuzen. Het verantwoordingsorgaan heeft verder adviesrechten ten aanzien van zijn eigen opzet, de inrichting van het interne toezicht, het communicatiebeleid, de klachten- en geschillenregelingen en eventuele bezoldigingsregelingen voor het bestuur.

Door de Wet versterking bestuur pensioenfondsen wijzigt per 1 juli 2014 de samenstelling van het verantwoordingsorgaan. Deelnemers en pensioengerechtigden zijn dan vertegenwoordigd op basis van de onderlinge getalsverhoudingen en de werkgever heeft twee zetels. Ook krijgt het orgaan vanaf die datum enkele nieuwe adviestaken.

Intern toezicht

Het wettelijk voorgeschreven interne toezicht wordt uitgevoerd door een visitatiecommissie. Deze bestaat uit drie onafhankelijke deskundigen. De visitatiecommissie beoordeelt het functioneren van het bestuur van het pensioenfonds. Daarbij richt de commissie zich op de bestuursprocessen en -procedures, de aansturing van het fonds en de wijze waarop het pensioenfonds de langetermijnrisico's beheerst. De bevindingen van de visitatiecommissie worden gepubliceerd in het jaarverslag.

Accountant en actuaris

Het fonds heeft KPMG Accountants N.V. als externe accountant en MERCER (Nederland) B.V. als certificerend actuaris aangesteld. Het bestuur heeft een actuaris van de uitvoeringsorganisatie aangewezen als adviserend actuaris van het fonds.

Uitvoeringsorganisatie

De uitvoering van de taken van het fonds is uitbesteed aan de besloten vennootschap Blue Sky Group. Het fonds is voor een derde deel aandeelhouder van de uitvoeringsorganisatie. De uitvoering gebeurt op basis van dienstverleningsovereenkomsten, mandaten en marktconforme service level agreements per te verlenen dienst. Het bestuur heeft voor de representatie van het pensioenfonds in maatschappelijke contacten de directeur en een lid van het managementteam van de uitvoeringsorganisatie benoemd tot titulair directeur en secretaris.

PERSONALIA

STAND PER 23 MEI 2014

Bestuur

Voorzitter

ir. E.H. Kok

Leden

mevrouw P.J.G. van den Berk, S. Geerlings, E.J.J.A. van Halder, mr. P.J.M. Jansen, drs. A.R. de Jong RC (vicevoorzitter), mevrouw mr. M.I. Kartman, R.C. Koster (vicevoorzitter), D.B.M. Nijssen, T. Tilgenkamp, drs. ing. P.J. Vanagt MiF

Plaatsvervangende leden

mevrouw drs. A. Groeneveld, K. Porskamp

Algemeen secretariaat

drs. E.J.J. Voorhoeve (algemeen secretaris)
mevrouw drs. N.J.H. Merk-Loeff (adjunct secretaris)

Directeur

drs. B.A.A.M. van der Stee

Compliance officer

ir. E.H. Kok

ALM-Commissie

Voorzitter

mr. P.J.M. Jansen

Leden

S. Geerlings, E.J.J.A. van Halder, R.C. Koster, T. Tilgenkamp, drs. ing. P.J. Vanagt MiF

Audit Committee

Voorzitter

P.M. Schelvis RA, Algemeen Pensioenfonds KLM

Leden

H.K. de Bruijn MBA, Algemeen Pensioenfonds KLM, P.A. van Gent, Algemeen Pensioenfonds KLM, mr. P.J.M. Jansen, Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel, R.C. Koster, Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel

Risk & controlcommissie

Voorzitter

drs. ing. P.J. Vanagt MiF

Leden

mevrouw P.J.G. van den Berk, S. Geerlings, E.J.J.A. van Halder, mr. P.J.M. Jansen, R.C. Koster

Beleggingsadviescommissie

Voorzitter

drs. H.H. van der Koogh

Leden

drs. S. Bartlema, prof. dr. D. Brounen, dr. C.L. Dert, mevrouw dr. M.W.M. Donders

Vertegenwoordigers

S. Geerlings, drs. A.R. de Jong RC, R.C. Koster

Communicatiecommissie

Voorzitter

mevrouw P.J.G. van den Berk

Leden

E.J.J.A. van Halder, D.B.M. Nijssen, K. Porskamp, T. Tilgenkamp

Commissie pensioenzaken cabinepersoneel

Voorzitter

E.J.J.A. van Halder

Leden

S. Geerlings, mevrouw drs. A. Groeneveld, mr. P.J.M. Jansen, mevrouw mr. M.I. Kartman

Verantwoordingsorgaan

Leden namens de werknemers

R.W.P. Coelewij, mevrouw M.C.G. Moquette (vicevoorzitter)

Leden namens KLM

M.J. Besseling RA (voorzitter), drs. G. Woelders

Leden namens de pensioengerechtigden

L. Folkeringa, A.N.C. Volkerts

Visitatiecommissie

Voorzitter

mr. H. Nijssse

Leden

drs. D. del Canho, drs. P.D. Eenshuistra

Accountant

KPMG Accountants N.V.

Actuaris

MERCER (Nederland) B.V.

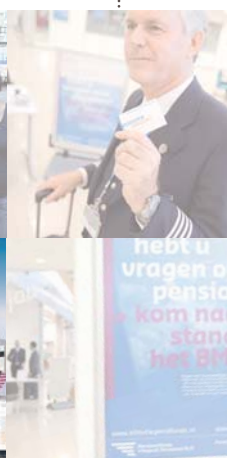
Uitvoeringsorganisatie

Blue Sky Group B.V.

“Ik heb me laatst geabonneerd op de NWSflits. Ik ben namelijk graag op de hoogte van het laatste nieuws rond mijn pensioen. Er verandert de laatste tijd zoveel.”

“Als lid van Cabine Pensioenplein op Facebook ga ik met collega’s in gesprek over mijn pensioen.”

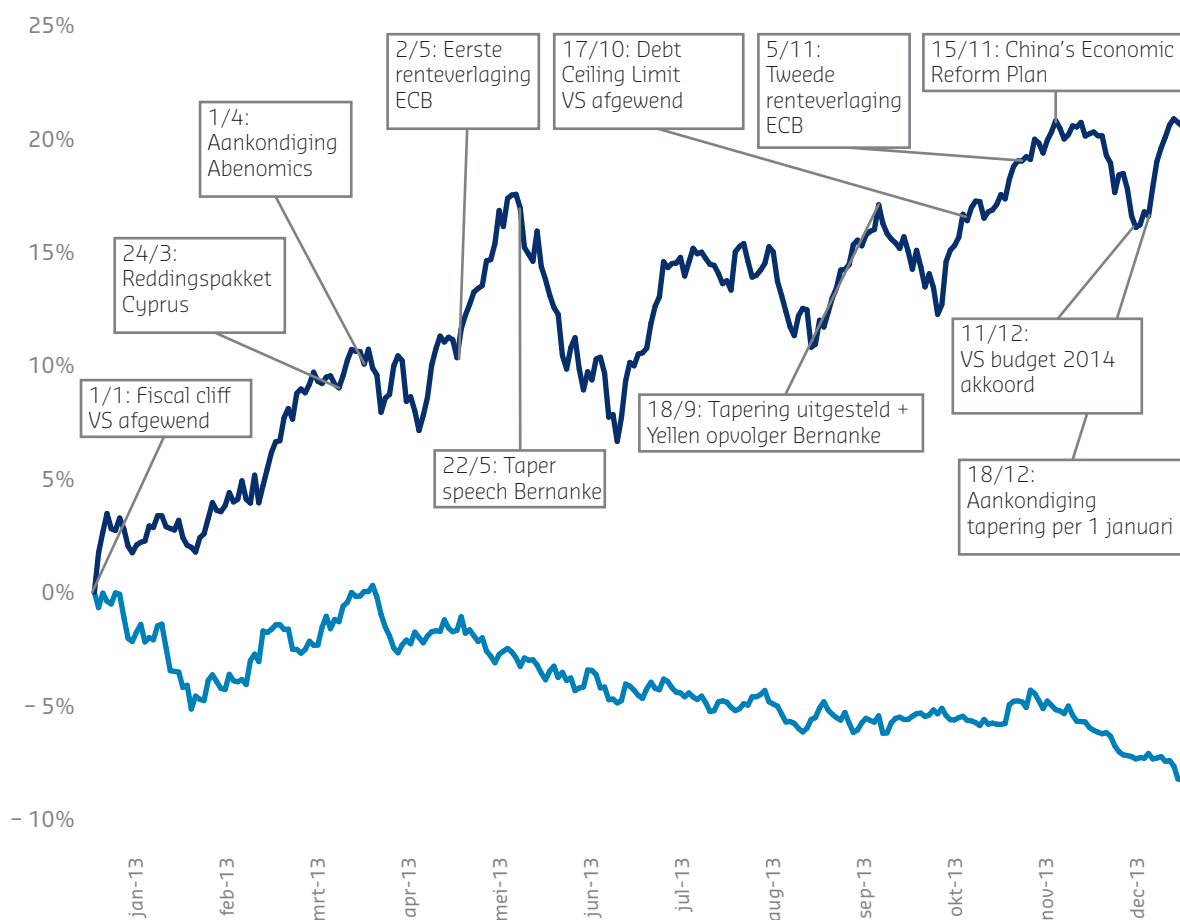
BESTUURSVERSLAG

EXTERNE ONTWIKKELINGEN

Financiële ontwikkelingen

Een beleggingsjaar van tegenstellingen

Het beleggingsplan voor 2013 ging uit van een zoektocht naar een nieuw evenwicht. In het laatste deel van de crisis zou er ruimte zijn voor nieuwe, creatieve ideeën. De verwachting was dat op financiële markten meer kapitaal in de richting van rendementszoekend in plaats van risicomijdend zou verschuiven, waardoor actieve beleggingsbeslissingen in relatie tot risico's benodigd zouden zijn. Dat het beleggingsjaar voor aandelen in de top drie beste jaren van het afgelopen decennium zou komen, was echter niet verwacht. Sinds het herstel vanaf 2009 heeft de MSCI World aandelenindex in 2013 de grootste jaarlijkse stijging doorgemaakt. Dit gold niet voor alle beleggingscategorieën. Zo hadden staatsobligaties gemeten in euro's het slechtste jaar sinds 1986 met meer dan 8% verlies (zie figuur 1).

Figuur 1 – Tijdslijn belangrijke gebeurtenissen in 2013 en verloop van de MSCI World Index (donkerblauw) en de Citigroup World Government Bond Index (lichtblauw) in euro's.

Er gebeurde veel in het beleggingsjaar 2013, waarbij het beleid van centrale banken wederom een belangrijke rol speelde. Tegelijkertijd zorgden de ontwikkelingen rond de aanpak van de overheidsfinanciën in met name Europa en de Verenigde Staten alsmede de macro-economische verbeteringen in deze landen voor positieve impulsen.

Centrale banken belangrijk voor de financiële markten

2013 is het jaar van de invloed van centrale banken geweest. Hun beleid heeft het verloop op de financiële markten voor een belangrijk deel bepaald. De Europese Centrale Bank (ECB) verlaagde in 2013 de rente tot tweemaal toe met 25 basispunten en zorgde met krachtige onderbouwingen van het gevoerde beleid dat er vooral rust op markten bleef. In tegenstelling tot andere centrale banken werden er geen actieve aankopen van staatsobligaties gedaan, met als hoofdreden dat de eurozone government debt crisis onder controle zou zijn.

Het derde Quantitative Easing programma (QE3) in de Verenigde Staten heeft aandelenindices wereldwijd verder omhoog gestuwd. Echter, op 22 mei gaf Bernanke, de voorzitter van de Amerikaanse centrale bank, aan de eerste stap te willen zetten om het veelbesproken obligatie-opkoopprogramma te beperken (taperen). Deze onverwachte aankondiging verraste de markt. De Amerikaanse tienjaarsrente steeg en aandelenindices daalden wereldwijd. Daarentegen volgde de daadwerkelijke aankondiging van het begin van de tapering pas op 18 december en haastte de beoogde nieuwe president van het stelsel van centrale banken in de Verenigde Staten, Janet Yellen, zich te zeggen dat de rente gedurende een lange periode laag gehouden zal worden. Dat bleek het startsein voor een goede aandelenrally, voornamelijk in de Verenigde Staten.

In Japan zijn er ook hervormingen geweest vanuit de overheid en de centrale bank. Premier Abe ontvouwde zijn zogenoemde 'drie pijlenprogramma'. Vergaande stimuleringen en fiscale hervormingen alsmede maatregelen voor een flexibeler arbeidsmarkt zorgden voor een positieve uitwerking op de Japanse aandelenmarkt, de Nikkei index steeg sinds de aankondiging op 1 april meer dan 30% (gemeten in yen).

Risico's bleken positieve katalysatoren

Risico's ten aanzien van het basisscenario van het beleggingsplan waren het aanpakken en vooral de wijze van aanpak van de overheidsfinanciën in de Verenigde Staten en de landen in de eurozone. De schulden van die landen hadden het vertrouwen van de markten danig negatief kunnen beïnvloeden. Dat had weer een negatief effect op het economisch klimaat kunnen hebben, waardoor een versterking van de crisis had kunnen plaatsvinden. Echter, de zware, politieke debatten en de ruggensteun vanuit de centrale banken zorgden voor compromissen en op sommige momenten kordate beslissingen. Het vertrouwen bleef aanwezig en zorgde op die wijze voor een ommekeer van risicohouding. Van risico's met zware, negatieve gevolgen naar een vrijbrief voor beleggers om meer risicovolle beleggingen op te zoeken. Belangrijke momenten waren het optreden van de Europese regeringsleiders toen bleek dat Cyprus een reddingspakket nodig had en de versnelling van de besluitvorming rond de beoogde vorming

van een bankenunie. In de Verenigde Staten was in de tweede helft van het jaar het schuldenplafond, US debt ceiling, veelbesproken. Hoewel er nog geen structurele oplossing werd gevonden, bracht een voorlopig akkoord over het budget van 2014 op 11 december de nodige opluchting.

Ondanks alle perikelen rondom overheden verbeterden de economieën in bijna alle wereldregio's. Hiermee kwam de eurozone in het tweede kwartaal officieel uit de recessie met een groei van 0,3%. De economie in Frankrijk was met een half procent gegroeid in het tweede kwartaal. Daarmee kwam een einde aan de recessie in de tweede economie van Europa. De grootste economie, Duitsland, noteerde een verrassende groei van 0,7 procent. De consumenten- en overheidsuitgaven groeiden en ook werd er meer geëxporteerd. De Verenigde Staten lieten in 2013 ook een herstel zien naar een jaarlijkse groei van het Bruto Nationaal Product van 3,4% in het derde kwartaal. Hiermee overstegen de VS de verwachtingen van de markt. China is de grote achterblijver op het gebied van groei. De transitie van een exportgedreven productie-economie naar een intern gerichte consumptie-economie zorgde ervoor dat China de hoge groeicijfers niet kon vasthouden.

Tegelijkertijd stegen in 2013 de verwachtingen voor de toekomst. Zo zijn de inkoopmanagersindices aanzienlijk gestegen, met name die van de eurozone en de VS. Het vertrouwen kreeg een duidelijk stijgende lijn, waarmee geleidelijk het geloof in een doorzettend herstel manifesteerde.

Pensioenen

De AOW en het Pensioenakkoord

Vanaf 1 januari 2013 wordt de AOW-leeftijd stapsgewijs verhoogd naar 66 jaar in 2019 en 67 jaar in 2023. Vanaf 2024 wordt de AOW-leeftijd gekoppeld aan de levensverwachting. In 2014 wordt een wetsvoorstel verwacht voor een versnelde, stapsgewijze verhoging van de AOW-leeftijd naar 66 jaar in 2018 en 67 jaar in 2021.

Vanaf 1 januari 2014 is de pensioenrichtleeftijd voor de aanvullende pensioenen uit de tweede pijler gesteld op 67 jaar met vanaf 2015 een koppeling aan de toename van de levensverwachting.

In december 2013 is met een gedeelte van de oppositiepartijen door het kabinet een pensioenakkoord bereikt. Het maximale opbouwpercentage gaat vanaf 2015 voor een middelloonregeling 1,875% bedragen en voor een eindloonregeling 1,657%. Daarnaast wordt het pensioengevend salaris gemaximeerd op 100.000 euro. Voor pensioenopbouw over het meerdere kan gebruik gemaakt worden van een netto lijfrente.

In januari 2014 is een gewijzigd wetsvoorstel ingediend bij de Tweede Kamer waarbij ook waarborgen zijn opgenomen die ervoor moeten zorgen dat de verlaagde pensioenopbouw leidt tot premieverlaging.

Financieel toetsingskader

Het financieel toetsingskader (FTK) is het stelsel van financiële normen voor pensioenfondsen dat in de Pensioenwet is vastgelegd en moet waarborgen dat pensioenfondsen het afgesproken pensioen aan alle generaties daadwerkelijk kunnen uitkeren.

Het kabinet heeft het voornemen het FTK in 2014 aan te passen.

Pensioencommunicatie

Het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) is gestart met de internetconsultatie over het voorontwerp van wet tot wijziging van de Pensioenwet en de Wet verplichte beroepspensioenregeling. Dit met het doel om belanghebbenden te informeren en hen de mogelijkheid te geven op de voorgenomen wijzigingen te reageren.

Doel van de conceptregeling is om de pensioencommunicatie te verbeteren door beter aan te sluiten bij de wensen van deelnemers. Het perspectief van de deelnemer staat hierbij centraal. Dat betekent dat er in de wetgeving meer ruimte zal zijn voor:

- maatwerk door pensioenuitvoerders (vormvrij waar mogelijk, standaardisatie waar nodig);
- gelaagdheid in informatie;
- digitale informatieverstrekking;
- uniforme communicatie over koopkracht en risico's.

Uiteindelijk moet dit leiden tot een persoonlijk, interactief totaaloverzicht voor alle deelnemers.

Governance

Wet versterking bestuur pensioenfondsen

De Wet versterking bestuur pensioenfondsen is per 7 augustus 2013 in werking getreden. Pensioenfondsen hebben tot 1 juli 2014 de tijd om de wetgeving te implementeren. De regering wil met de wet de kwaliteit van de besturing van pensioenfondsen verbeteren. Daarnaast zijn adequate vertegenwoordiging van belanghebbenden en stroomlijning doelstellingen van de wetgever. Verbetering van de kwaliteit van de besturing pakt de regering langs twee lijnen aan: enerzijds zet de regering in op deskundigheid, anderzijds wordt het interne toezicht versterkt. Om de deskundigheid te verbeteren, wordt voor bestuurders het geschiktheidvereiste ingevoerd. Geschiktheid betreft niet alleen kennis, maar ook competenties en professioneel gedrag. Verder krijgen besturen de bevoegdheid bestuursleden te weigeren. De verbetering van de deskundigheid wordt verder gefaciliteerd door de introductie van nieuwe bestuursmodellen. Zo kan een zogenoemd paritair bestuur, dat bestaat uit vertegenwoordigers van werknemers, pensioengerechtigden en werkgever(s), worden uitgebreid met maximaal twee externe deskundigen. Daarnaast is er de mogelijkheid om het bestuur in handen te geven van deskundige beroepsbestuurders ('extern model'). Een derde optie is het gemengde model – ook wel one tier board genoemd – met uitvoerende en niet-uitvoerende (toezichthoudende) bestuursleden.

In het kader van de stroomlijning van de organisatie van pensioenfondsen worden de deelnemersraad en het verantwoordingsorgaan opgeheven. Daarvoor in de plaats komt een verantwoordingsorgaan met een uitbreiding van advies- en beroepsrechten. De belangrijkste adviesrechten betreffen het sluiten, wijzigen en beëindigen van een uitvoeringsovereenkomst en overdracht of overname van verplichtingen.

Mede op uitnodiging van de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid heeft de sector, vertegenwoordigd door de Stichting van de Arbeid en de Pensioenfederatie, in het verslagjaar een code opgesteld, waarin normen worden gegeven voor de uitvoering van de nieuwe wetgeving. Deze Code Pensioenfondsen bevat normen ten aanzien van de taken en werkwijze van de verschillende organen en normen met betrekking tot een aantal algemene thema's, zoals uitbesteding, risicomanagement, integriteit, beloningen en diversiteit. De Code hanteert als beginsel pas toe of leg uit. Pensioenfondsen kunnen dus afwijken van de normen, maar moeten dit uitleggen aan hun belanghebbenden. De Code Pensioenfondsen is per 1 januari 2014 in werking getreden.

ALGEMEEN BESTUURLIJKE ZAKEN

Wijzigingen in bestuur en bestuurscommissies

In de verslagperiode hebben zich geen wijzigingen voorgedaan in de samenstelling van het bestuur.

In november 2013 is de vacature in de beleggingsadviescommissie vervuld door de benoeming van de heer S. Bartlema. In juli 2013 is de heer W. van Ettinger conform het rooster van aftreden teruggetreden als lid van de visitatiecommissie. Hij is opgevolgd door de heer P. Eenshuistra die met ingang van 1 februari 2014 is benoemd.

Bestuursactiviteiten

Het bestuur kwam in 2013 zeven keer in vergadering bijeen. De toekomst van de pensioenregeling vormde een belangrijk agendapunt gedurende het jaar. Dat betrof zowel de aanpassing van de regeling aan de opschuivende AOW-leeftijd en de fiscale ruimte per 2014, als de discussie over het toekomstige pensioencontract en het nieuwe FTK. Een ander onderwerp dat veel aandacht vroeg, was de inrichting van het bestuursmodel in verband met de invoering van de Wet versterking bestuur pensioenfondsen. Het bestuur stak verder veel energie in de ontwikkeling van het integrale risicomanagement. Als onderdeel van het beleggingsbeleid heeft het bestuur onder andere stilgestaan bij de afdekking van het aandelen-, het rente- en het valutarisico. Verder is een diversificatiestudie vastrentende waarden, die richting geeft aan het vanaf 2014 te voeren beleid, besproken. Ook is aandacht besteed aan verantwoord beleggen. Het bestuur heeft een ESG-beleid geformuleerd en zich in dat kader aangesloten bij de VN-principes inzake verantwoord beleggen (UNPRI). Verder behandelde het bestuur reguliere onderwerpen als het beleggingsplan, het jaarverslag, het communicatieplan en de uitvoeringskosten en werden verschillende fondsdocumenten geactualiseerd.

Het bestuur ontvangt periodiek rapportages over de financiële positie en relevante ontwikkelingen. In elke bestuursvergadering bespreekt het bestuur de financiële situatie en mogelijke scenario's. Het bestuur haalt veel informatie uit kwartaalrapportages over het gevoerde beleggingsbeleid. Tevens zijn er elke maand rapportages over de stand van de beleggingen en de financiële markten.

Als voorbereiding op bestuursvergaderingen vonden bijeenkomsten van de verschillende bestuurscommissies en werkgroepen plaats. Er is tweemaal, in mei en december, met het verantwoordingsorgaan vergaderd. In januari vond de jaarlijkse beleidsdag plaats.

ALM-commissie

De opdracht van de ALM-commissie is om onderzoek te doen naar de ontwikkeling van het vermogen en de verplichtingen op lange termijn en het beleid voor te bereiden met betrekking tot balansbeheer en risicobeheer (asset liability management). De continuïteitsanalyse en de evaluatie van het herstelplan zijn in de commissie uitgevoerd.

De ALM-commissie heeft tijd besteed aan de mogelijke nieuwe pensioencontracten (nominaal en reëel) die een groot deel van 2013 de opties leken waaruit fondsen onder het nieuwe FTK zouden mogen gaan kiezen. Deze pensioencontracten zijn bezien op onder meer het bijbehorende beleggingsbeleid. De verkregen inzichten uit deze analyses zijn geen 'weggegooid geld' nu de wetgever een wat andere opzet van het FTK lijkt te gaan uitwerken. De inzichten uit de analyses hebben namelijk diepgaander inzicht opgeleverd. De ALM-commissie heeft verder tijd besteed aan de herziening van de valutahedge. Dit heeft geresulteerd in een advies aan het bestuur om het hedgepercentage terug te brengen. Verder is gewerkt aan de herziening van de renteafdekking in verband met de UFR.

Audit committee

Het audit committee (AC) beoordeelt namens het bestuur de interne beheersing in opzet en werking. Het Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel en het Algemeen Pensioenfonds KLM verzorgen de bemensing van het committee. In de paragraaf 'Interne beheersing' wordt verslag gedaan van de activiteiten en bevindingen van het audit committee.

Beleggingsadviescommissie

De beleggingsadviescommissie adviseert het bestuur over het te voeren beleggingsbeleid. In het verslagjaar bracht de commissie advies uit over het jaarlijkse beleggingsplan en de diversificatiestudie vastrentende waarden. Verder volgde en analyseerde de commissie de beleggingsperformance van het pensioenfonds.

Communicatiecommissie

De communicatiecommissie adviseert het bestuur over het te voeren communicatiebeleid en begeleidt de uitvoering daarvan door de uitvoeringsorganisatie. De communicatiecommissie besteedde in 2013 veel aandacht aan communicatie over de financiële positie, indexatie en de gevolgen van diverse life events voor de pensioenopbouw.

Daarnaast begeleidde de commissie de reguliere communicatieactiviteiten en zette ze nieuwe activiteiten in gang. De commissie is nauw betrokken bij de totstandkoming van verschillende communicatie-uitingen. Tijdigheid, transparantie, relevantie, gelaagdheid en actualiteit zijn hierbij belangrijke gezichtspunten. Onder 'Communicatie' wordt nader verslag gedaan van de activiteiten van het fonds.

Commissie Pensioenzaken cabinepersoneel

De commissie pensioenzaken cabinepersoneel (CPC) behandelt bewaarschriften, geschillen en bijzondere (individuele) gevallen, waarin het reglement niet eenduidig kan worden toegepast. Ook draagt ze zorg voor het opstellen van reglements-wijzigingen. De CPC besteedde in het verslagjaar met name aandacht aan de verschillende reglementswijzigingen in verband met wetwijzigingen en arbeidsvoorwaardelijke afspraken. Verder werd onderzoek gedaan naar de uitvoering van inhaalindexatie.

Risk & controlcommissie

De risk & controlcommissie (RCC) ondersteunt het bestuur in de uitvoering van het integrale risicomanagement van het fonds. De RCC heeft verschillende rollen: faciliterend, toetsend en adviserend. De faciliterende rol betreft het monitoren namens het bestuur van de risico's die belegd zijn in de diverse bestuurscommissies. De RCC overziet het gehele speelveld, signaleert risico's en beoordeelt of en in hoeverre deze risico's zijn onderkend en belegd binnen het (bestuur van het) pensioenfonds. De toetsende rol heeft betrekking op de beoordeling van processen en besluiten. Het gaat daarbij om een marginale toetsing, waarbij het er vooral om gaat of een proces goed is gevolgd, of alle partijen ook zijn betrokken, of alle onderkende risico's geadresseerd zijn en niets over het hoofd is gezien en of uiteindelijk gehandeld is volgens met de vooraf vastgelegde doelstelling en risicobereidheid. De RCC adviseert het bestuur gevraagd en ongevraagd over risico-onderwerpen. Naast deze drie rollen heeft de RCC een regiefunctie ten aanzien van de risicorapportages van het fonds. De RCC heeft in 2013 veel tijd besteed aan de ontwikkeling van het integrale risicomanagement. Met ondersteuning van een externe partij is gesproken over de doelstellingen en de risicobereidheid van het fonds. Op basis daarvan heeft de RCC met de uitvoeringsorganisatie een dashboard ontwikkeld waarmee het pensioenfonds zijn risico's kan monitoren en inzicht krijgt in de gevolgen van beleidsbeslissingen voor de risicobereidheid. Dit dashboard is in januari 2014 afgerond en wordt in de loop van 2014 geoperationaliseerd en geïntegreerd in de bestuurscyclus.

Verantwoordingsorgaan

Ter voorbereiding op zijn oordeel over 2013 wisselde het verantwoordingsorgaan in twee gezamenlijke vergaderingen met het bestuur van gedachten over de lopende fondszaken. Het verantwoordingsorgaan kwam tijdens het jaar zelf vier keer samen. Daarnaast vond een opleidingsdag plaats.

In juni 2013 is de heer R. Vader teruggetreden als lid van het verantwoordingsorgaan. De heer Vader is opgevolgd door de heer A.N.C. Volkerts. Het bestuur dankt de heer Vader voor zijn bijdrage aan het verantwoordingsorgaan.

Visitatiecommissie

In het verslagjaar vond geen visitatie plaats. Voornemen van de visitatiecommissie is om in de tweede helft van 2014 te starten met de eerste jaarlijkse visitatie op grond van de nieuwe wetgeving.

Governance

Implementatie Wet versterking bestuur pensioenfondsen

Na inwerkingtreding van de Wet versterking bestuur pensioenfondsen heeft een bestuurlijke werkgroep de besluitvorming over de implementatie van deze wet voorbereid. Deze voorbereiding betrof het bestuursmodel, de inrichting van het interne toezicht en de vormgeving van het nieuwe verantwoordingsorgaan. Met betrekking tot het bestuursmodel heeft het bestuur gekozen voor handhaving van het huidige, paritaire model. Belangrijke overweging daarbij was dat in dit model de betrokkenheid en zeggenschap van de risicodragers het beste gewaarborgd is. Ten aanzien van het interne toezicht besloot het bestuur om de visitatiecommissie (VC) te continueren. De visitatie zal wel jaarlijks gaan plaatsvinden. Het bestuur zal met de VC en de collega-KLM-fondsen in gesprek gaan over een efficiënte invulling van de jaarlijkse visitatie bij de drie fondsen.

Wat de inrichting van het nieuwe verantwoordingsorgaan (nVO) betreft, heeft het bestuur gekozen voor een omvang van zes zetels. Hierbij worden vier zetels verdeeld tussen deelnemers en pensioengerechtigden op basis van onderlinge getalsverhoudingen en zijn twee zetels beschikbaar voor de werkgever. De vertegenwoordigers van de deelnemers en pensioengerechtigden worden benoemd door de verenigingen van deelnemers en pensioengerechtigden. In de gekozen opzet zijn de bevoegdheden en rechten van het nVO overeenkomstig de wet. De verschillende besluiten worden in het eerste halfjaar van 2014 in de statuten, interne reglementen en procedures van het pensioenfonds verwerkt.

Code Pensioenfondsen

Het bestuur heeft kennis genomen van de Code Pensioenfondsen. Bij de vastlegging van de bestuursbesluiten inzake de Wet versterking bestuur pensioenfondsen in de statuten en huishoudelijke reglementen zijn, waar mogelijk, de normen uit de Code Pensioenfondsen betrokken. Op de beleidsdag van februari 2014 vond een verdere bespreking van de code plaats en is in kaart gebracht in hoeverre procedures of documenten moeten worden aangescherpt. Dit zal in de loop van 2014 gebeuren.

Geschiktheid

Profiel

Het bestuur heeft een bestuursprofiel, waarbij het rekening houdt met de geschiktheideisen van de toezichhouder. Het profiel vervult een belangrijke rol bij de werving en selectie van nieuwe bestuursleden en de hertoetsing van zittende bestuursleden.

Opleiding en training

Het pensioenfonds heeft een deskundigheidsplan voor het bestuur. Op grond daarvan volgen bestuursleden basis- en vervolgopleidingen. Bestuursleden namen in 2013 deel aan de periodieke seminars en inloopmiddagen van de uitvoeringsorganisatie en vele andere seminars en leergangen. Daarnaast bood het commissiewerk gelegenheid tot aanscherping van kennis en vaardigheden.

Bestuursleden hebben de beschikking over actuele informatie en vakliteratuur.

Evaluatie

Ter voorbereiding op de beleidsdag van januari 2013 vond een schriftelijke uitvraag over eigen functioneren en het functioneren van het bestuur plaats. Op de beleidsdag is hieraan aandacht besteed. Ook in 2013 werd iedere bestuursvergadering na afloop door twee bestuursleden geëvalueerd. Onderwerpen die dan de revue passeren zijn onder andere, of het bestuur voldoende aandacht heeft besteed aan de belangrijkste onderwerpen, hoe de interactie was en of iedereen in voldoende mate heeft bijgedragen aan de besluitvorming.

Transparantie

Het bestuur streeft naar openheid over de financiële positie van het pensioenfonds, het door het bestuur gevoerde beleid en de zekerheden en risico's voor deelnemers en pensioengerechtigden. De communicatie hierover vindt plaats in het overleg met het verantwoordingsorgaan en op de jaarlijkse vergadering voor alle deelnemers en pensioengerechtigden. Ook worden de verschillende communicatiekanalen van het fonds gebruikt. Zo plaatst het fonds beleidsbeslissingen op de website, naast het jaarverslag en kwartaalberichten met de belangrijkste financiële kengetallen. Met ingang van 2013 kent het fonds ook een digitale nieuwsbrief.

Toezicht

Toezicht is een essentieel onderdeel van een gezonde en betrouwbare financiële sector. Het bestuur hecht waarde aan een goede en open relatie met de toezichthouder(s). In dat kader stelt het regelmatig contact met de toezichthouder(s) op prijs. In mei 2013 was er een zeer informatief gesprek tussen DNB en een bestuursdelegatie over de invoering van het nieuwe pensioencontract en de invoering van de Wet versterking bestuur pensioenfondsen. Voorts zijn er in 2013 door DNB gegevens opgevraagd in het kader van een onderzoek naar de beheersing van het renterisico, alsmede over de beheersing van het kredietrisico.

Verder heeft DNB door middel van een self assessment door het pensioenfonds onderzoek gedaan naar de uitbesteding van het vermogensbeheer. Hier waren de bevindingen gericht op de regie die het bestuur zelf moet hebben over met name het externe vermogensbeheer. Het bestuur had eerder een externe partij om een beoordeling gevraagd van de dienstverleningsovereenkomst die het vermogensbeheer door Blue Sky Group voor het pensioenfonds regelt. In januari 2014 heeft met DNB een gesprek plaatsgevonden over het uitgevoerde self assessment. Daarin bleek dat de keuze voor een externe beoordeling werd gewaardeerd. Als aandachtspunt voor de

toekomst deed DNB de aanbeveling ook een cyclus op te zetten voor de uitbesteding door de beleggingspools waarin het pensioenfonds participeert.

Naast de wettelijk voorgeschreven rapportages is op verzoek van DNB specifiek gerapporteerd over de hoeveelheid beleggingen in Nederland en de stand van zaken met betrekking tot de voorbereiding op het nieuwe pensioencontract en de implementatie van de governancewetgeving.

In september namen enkele bestuursleden deel aan de jaarlijkse pensioenfondsen-bijeenkomst van DNB.

Interne beheersing

De interne beheersing van het fonds, inclusief de beheersing van de uitbestede activiteiten, wordt beoordeeld door het audit committee (AC). Hieronder volgen de belangrijkste bevindingen van het AC.

ISAE 3402-rapportage

Met de ISAE 3402-rapportage en het in control statement (ICS) krijgt het bestuur inzicht in de mate van beheersing van de uitbestede activiteiten. Het AC heeft in februari 2014 de rapportage over 2013 besproken. Deze rapportage gaf geen nieuwe aandachtspunten ten opzichte van eerdere rapportages. De directie van de uitvoeringsorganisatie heeft met het ICS een verklaring over de effectiviteit van de beheersmaatregelen afgegeven. Door het ICS heeft het bestuur helderheid over de mate van zekerheid van de nakoming van de afspraken met het pensioenfonds en de uitkomst van uitvoeringsprocessen.

Integriteit

Op grond van de wet draagt het bestuur zorg voor een integere bedrijfsvoering. Centraal daarbij staat de borging van het integriteitbeleid in de processen. Daarvoor heeft het AC een rapportagekader ontwikkeld, waarmee de uitvoering van het integriteitbeleid inzichtelijk wordt gemaakt voor het bestuur. Deze rapportage maakt vanaf 2011 onderdeel uit van de jaarlijkse beleidscyclus. In 2013 is gerapporteerd. Het integriteitbeleid als eerder vastgesteld werkt naar behoren, zo blijkt uit de rapportage. In de loop van het jaar is wel de vraag opgekomen bij het bestuur of de scope van het beleid niet weer aan een herziening toe is.

Compliancetoets

Het AC heeft in april 2013 de jaarlijkse compliancetoetsen van de statuten, de pensioenreglementen, de uitvoeringsovereenkomst en de dienstverleningsovereenkomst besproken. Vastgesteld is dat deze documenten in overeenstemming zijn met wet- en regelgeving.

Pensioenuitvoering

Het AC besteedt veel tijd aan de uitvoering van de pensioenregeling. Er is in 2013 goede voortgang geboekt in de gegevensuitwisseling tussen KLM en BSG. Periodiek wordt door middel van bestandsvergelijkingen tussen BSG en KLM de 'vinger aan de

pol's' gehouden. Deze bestandsvergelijkingen leveren een positief en verbeterend beeld op ten opzichte van eerdere jaren.

Verder hield het AC zich in 2013 bezig met de klachten en het zogeheten probleem management. Met dit management wordt de uitvoering van de pensioenen nauwgezet gemonitord.

Jaarwerk

Het AC heeft met de accountant zijn controleaanpak voor 2013 besproken, voordat die in de bestuursvergadering wordt besproken. Daarbij kon het AC prioriteiten en aandachtspunten in de controle benoemen. Voor de bestuursvergaderingen waarin het jaarverslag is vastgesteld, besprak het AC de voorlopige bevindingen van de accountant en actuaris.

Naar aanleiding van het actuarieel rapport over 2012 heeft het AC zich verdiept in de aanbevelingen inzake het 'prudent person beginsel' beginsel (plicht van het bestuur om in het beleggingsbeleid in het belang van belanghebbenden prudent te opereren). Enige aandachtspunten worden verwerkt in de beleggingsrapportages.

Bedrijfsbezoeken

Het AC heeft in 2013 meerdere bedrijfsbezoeken gedaan bij BSG. Hiermee heeft het AC een beter beeld gekregen van de beheersing van allerlei bedrijfsprocessen, waaronder die van de afdeling pensioenen, financiële administratie en beleggingen. Met deze 'livebeelden' krijgt het AC een scherpere blik op de ISAE 3402-rapportage.

Gedragcode

Op de leden van het bestuur is een gedragscode van toepassing. Deze code heeft tot doel het voorkomen van (de schijn van) verstrengeling van belangen van het pensioenfonds en privébelangen en het voorkomen van ongeoorloofde handelingen, zoals koersmanipulatie. Een compliance officer houdt toezicht op een goede naleving van de code. In 2013 deden zich geen situaties voor die aanleiding geven tot een melding aan de compliance officer. Bestuursleden hebben de jaarlijkse verklaring inzake de naleving van de gedragscode ondertekend en hun eventuele nevenactiviteiten gemeld. Door de uitbesteding aan de uitvoeringsorganisatie hebben bestuursleden geen (directe) betrokkenheid bij het aangaan van zakelijke relaties of (voorgenomen) beleggingstransacties en beschikken zij niet over vertrouwelijke marktinformatie. Mede in het licht van de vergunningen van de organisatie op grond van de Wet op het financieel toezicht (Wft) geldt voor de medewerkers van de uitvoeringsorganisatie een eigen gedragscode, die voldoet aan de door de AFM gestelde eisen. De bevindingen van de compliance officer van de uitvoeringsorganisatie worden geïntegreerd in de rapportage van de compliance officer van het bestuur.

Communicatiebeleid

Digitale communicatie

Via het portaal 'Mijn KLM Pensioen' krijgen deelnemers toegang tot de pensioenplanner en een persoonlijk digitaal dossier. Dit dossier omvat op dit moment alleen nog het digitale UPO. Het pensioenfonds wil de komende jaren steeds meer communicatie digitaliseren. In 2013 is de website volledig vernieuwd, voorzien van een uitgebreide zoekfunctie en geschikt gemaakt voor mobiele apparaten om de toegankelijkheid van de website te bevorderen.

Online communicatie

In het verlengde van de digitale communicatie is het pensioenfonds in 2013 gestart met communicatie via social media. In september 2013 ging het pensioenfonds live met een fanpagina op Facebook. Door de fanpagina leuk te vinden, wordt de deelnemer op de hoogte gehouden van updates van het pensioenfonds.

Tegelijk met de lancering van de fanpagina is ook de besloten Facebookgroep Cabine Pensioenplein geïntroduceerd. In deze groep – die uitsluitend bedoeld is voor KLM-Cabinepersoneel – kunnen deelnemers met elkaar in gesprek over pensioen en vragen stellen aan het fonds. Dit wordt ondersteund door een webcare team, dat bestaat uit vier allround medewerkers van de afdeling Pensioenservice die onder andere online pensioenvragen van deelnemers beantwoorden.

Naast de fanpagina en Cabine Pensioenplein, heeft het pensioenfonds ook een besloten groep voor PIT-ers (PIT staat voor pensioeninformatieteam). In deze groep worden instructies en mededelingen voor PIT-ers geplaatst, wisselen PIT-ers onderling ervaringen uit en stellen vragen over de uitvoering van hun taken.

Met de inzet van Facebook wil het pensioenfonds bestaande communicatiemiddelen ondersteunen en de online identiteit van het pensioenfonds versterken.

Publicaties

In 2013 verscheen het magazine Focus driemaal en de digitale nieuwsbrief zeven keer. Het pensioenfonds heeft besloten om vanaf 2014 Focus niet meer driemaal, maar standaard minimaal tweemaal per jaar uit te brengen. In plaats van een derde Focus editie wil het pensioenfonds de online kanalen beter benutten door vaker (nieuws) berichten online te plaatsen. In 2013 werd ook de brochurelijn rond life events afgerond. In het eerste nummer van 2013 werd stilgestaan bij het 35-jarig bestaan van het pensioenfonds.

Bijeenkomsten

In 2013 zijn twee Pensioen In Zichtdagen georganiseerd. Tijdens deze bijeenkomsten worden de deelnemers geïnformeerd over verschillende aspecten en keuzemogelijkheden rondom pensionering. Door de flexibele pensioendatum binnen de pensioenregeling, ontvangen deelnemers voor de (norm)pensioendatum een uitnodiging voor

‘Pensioen In Zicht’. Iedere deelnemer kan zelf bepalen wat voor hem of haar het beste moment is om een Pensioen in Zichtdag bij te wonen.

In mei 2013 heeft het pensioenfonds anderhalve week een informatiestand ingericht op het bemanningencentrum op Schiphol. Aanleiding was het versturen van het uniform pensioenoverzicht naar alle actieve deelnemers. Op de stand hebben bestuursleden, PIT-ers, HR-managers van KLM en medewerkers van Blue Sky Group, actieve deelnemers uitleg gegeven over het UPO en hen geïnformeerd over hun specifieke pensioensituatie.

In september 2013 vond de jaarlijkse deelnemersvergadering plaats. Tijdens deze vergadering heeft het bestuur de deelnemers onder andere ingelicht over de financiële positie van het fonds en actuele externe ontwikkelingen. Van de zijde van de deelnemers waren er veel vragen over het beleid van het pensioenfonds, de beleggingsresultaten en de discussie over langer doorwerken. Ook is uitgebreid stilgestaan bij de ontwikkeling van de uitvoeringskosten. Na de bijeenkomst met het bestuur waren er verschillende workshops waarbij deelnemers dieper op verschillende, door deelnemers gekozen pensioenonderwerpen konden ingaan. De deelnemersvergadering werd door ruim tachtig deelnemers bezocht.

Onderzoek

Twee keer per jaar wordt door middel van klankbordgroepen met deelnemers van gedachten gewisseld over de communicatie van het fonds. Klankbordgroepen bieden de mogelijkheid om bestaande uitingen met de doelgroep te evalueren en voorgenomen nieuwe uitingen te testen.

Bijzondere gebeurtenissen

Het fonds werd in 2013 tweemaal genomineerd voor een communicatieprijs. In mei werd de nominatie verzilverd door toekenning van een jaarlijkse communicatieprijs van het tijdschrift, Pensioen Bestuur en Management. Een vakjury kende het pensioenfonds de prijs voor beste communicatie met deelnemers, pensioengerechtigden en slapers toe. In oktober 2013 bleef het bij een tweede plaats voor de communicatieprijs van het vaktijdschrift Investment & Pensions Nederland.

Geschillen

In de geschillen- en klachtenregeling van het pensioenfonds zijn regels vastgelegd voor het indienen van geschillen of klachten door belanghebbenden en de behandeling hiervan door het pensioenfonds. Van een geschil is sprake als de belanghebbende het niet eens is met de wijze waarop de statuten of het pensioenreglement worden/wordt toegepast. Van een klacht is sprake als de belanghebbende niet tevreden is met de dienstverlening van het pensioenfonds of als de belanghebbende meent onjuist te zijn behandeld. Een geschil of klacht wordt in eerste instantie behandeld door de uitvoeringsorganisatie, waarna beroep bij het bestuur openstaat. Als een belanghebbende het niet eens is met het oordeel van het bestuur over de toepassing van de statuten of het pensioenreglement, dan kan betrokkene zich wenden tot de

Ombudsman Pensioenen. Ook is een gang naar de rechter mogelijk. In 2013 zijn er geen klachten ingediend of geschillen aanhangig gemaakt (vier in 2012).

Uitbesteding

Met het oog op actualisering van de dienstverleningsovereenkomsten en service level agreements is de uitbesteding van het vermogensbeheer in 2013 door een externe partij beoordeeld op marktconformiteit, actualiteit en toekomstbestendigheid.

Het oordeel van de externe adviseur luidde dat de samenwerking tussen het pensioenfonds en Blue Sky Group professioneel verloopt en dat er voldoende organisatorische en praktische maatregelen zijn getroffen om te waarborgen dat het bestuur in control is. Vanwege de snelle ontwikkelingen in het toezichtskader met gevolgen voor de uitbesteding, en de concurrentie op de markt voor fiduciair beheer werden wel een aantal aanscherpingen van de serviceafspraken geadviseerd.

Eind 2013 zijn het pensioenfonds en Blue Sky Group een aantal aanpassingen van de dienstverleningsovereenkomsten en service level agreements overeengekomen.

In verband met de juridische herstructurering van Blue Sky Group zal het pensioenfonds in 2014 nieuwe overeenkomsten aangaan met de verschillende vennootschappen.

Kosten transparantie

Het bestuur van het fonds heeft veel aandacht voor de kosten van het beheer van het pensioenfonds en de uitvoering van de regeling en streeft naar een goede verhouding tussen kosten en resultaten. Het bestuur werkt met een jaarlijkse begroting van de uitvoeringskosten en wordt ten minste op kwartaalbasis geïnformeerd over de werkelijke kosten ten opzichte van de begroting. Om zijn kosten te kunnen vergelijken, neemt het pensioenfonds jaarlijks kennis van benchmarkonderzoek waaraan de uitvoeringsorganisatie deelneemt. Dit onderzoek betreft zowel het beheer en de uitvoering van de pensioenregeling als de kosten van het vermogensbeheer. Daarbij worden kosten ook afgezet tegen de resultaten en het serviceniveau. Het bestuur onderschrijft de wenselijkheid van transparantie naar de belanghebbenden van het pensioenfonds en volgt de aanbevelingen van de Pensioenfederatie met betrekking tot kosten transparantie.

De kosten van het pensioenfonds bestaan uit de kosten van de uitvoeringsorganisatie voor de uitvoering van de pensioenregeling, de communicatie, de bestuursondersteuning en het vermogensbeheer, alsmede de kosten van externe vermogensbeheerders. Een deel van de kosten houdt verband met het in stand houden van het pensioenfonds en is niet beïnvloedbaar. Voorbeelden daarvan zijn de jaarlijkse toezichtheffingen en kosten van de certificerend accountant en actuaris. Bij de beoordeling van kosten is ook de schaalgrootte van het fonds van belang.

Kosten van uitvoering: 3,2 miljoen euro, per deelnemer 311 euro

- Uitvoering van de pensioenregeling
- Communicatie
- Bestuursondersteuning

De afgelopen jaren stegen de kosten per deelnemer licht. In 2013 was wederom sprake van een stijging (2012: 286 euro per deelnemer). De oorzaak van de stijging is met name de toename van regelgeving en toezicht, die leiden tot meer bestuurlijke activiteiten en extra communicatie.

Kosten van vermogensbeheer: ruim 9,2 miljoen euro; 0,45% van het belegde vermogen

Het vermogen van het pensioenfonds is voor een groot gedeelte belegd in zogenaamde beleggingspools. Hierin wordt vermogen van verschillende pensioenfondsen samengebracht en als een geheel beheerd. Daardoor kan worden geprofiteerd van schaalvoordelen. Dit betekent wel dat een groot deel van de kosten van vermogensbeheer niet rechtstreeks door het fonds wordt betaald, maar indirect door middel van de beleggingspools. De hiermee gepaard gaande kosten worden dan ook niet afzonderlijk in de jaarrekening van het pensioenfonds verantwoord. De kosten van het vermogensbeheer zijn op hetzelfde niveau gebleven als vorig jaar.

Transactiekosten: 4,7 miljoen euro, 0,23% van het belegde vermogen

Transactiekosten zijn de kosten die gemaakt moeten worden om een (beleggings) transactie tot stand te brengen en uit te voeren. Dit zijn geen kosten die aan de vermogensbeheerder betaald worden, maar kosten die bijvoorbeeld aan de beurs betaald moeten worden. De transactiekosten zijn door veranderingen in de portefeuille licht gestegen ten opzichte van vorig jaar.

Externe relaties

Het pensioenfonds is aangesloten bij de Pensioenfederatie. Deze behartigt de gezamenlijke belangen van pensioenfondsen bij de Nederlandse en Europese overheden en toezichthouders. De (titulair) directeur van het pensioenfonds, de heer Van der Stee, was tot eind 2013 lid van het algemeen bestuur van de Pensioenfederatie. Verschillende functionarissen van de uitvoeringsorganisatie nemen namens het fonds deel aan commissies van de Pensioenfederatie.

PENSIOENREGELING EN UITVOERING

Indexatie 2014

Omdat de gemiddelde reële dekkingsgraad van het fonds over de periode juni-november 72% bedroeg en de nominale dekkingsgraad per 30 november 2013 ruim boven de 105% lag, was gedeeltelijke indexatie per 1 januari 2014 mogelijk. In het kader van de KLM-cao bedraagt voor 2014 de algemene loonsverhoging 0%. Gevolg daarvan is dat er niet geïndexeerd is voor actieve deelnemers. Voor gewezen deel-

nemers en gepensioneerden is de maatstaf voor de indexatie de prijsindex. Het pensioen is voor deze groepen op grond daarvan gedeeltelijk verhoogd, namelijk met 0,43%.

Reglementswijzigingen

Vereenvoudiging pensioenreglementen

In april 2013 zijn door het bestuur, met instemming van het arbeidsvoorwaardelijk overleg, de drie tekstueel vereenvoudigde pensioenreglementen van het fonds vastgesteld. De inhoudelijke wijzigingen in het kader van de vereenvoudiging zijn door het bestuur in de septembervergadering van 2013 in de drie reglementen verwerkt, nadat het arbeidsvoorwaardelijk overleg te kennen had gegeven hiermee te kunnen instemmen.

In dit verband kunnen worden genoemd:

- de premievrijstelling voor de verzekering van het Anw-hiaatpensioen bij volledige arbeidsongeschiktheid die is ontstaan op of na 1 januari 2013;
- de introductie van 'variatie in de hoogte van de pensioenen' als vervanging van de pensioenegalitatie.

Wijzigingen in verband met de verschuiving van de AOW-gerechtigde leeftijd

Vanaf 1 januari 2013 wordt in het pensioenreglement voor de uiterste pensioendatum uitgegaan van de eerste dag van de maand waarin de AOW-gerechtigde leeftijd wordt bereikt. Per 1 januari 2014 is overgegaan naar berekening van de pensioenen op dagbasis. De uiterste pensioeningangsdatum is dan de dag waarop de AOW-gerechtigde leeftijd wordt bereikt. De normpensioendatum blijft ook in 2014 de eerste dag van de maand waarin de deelnemer de 60-jarige leeftijd bereikt.

Voor deelnemers die op of na 1 januari 2013 met pensioen gaan en de AOW-gerechtigde leeftijd in of na 2014 bereiken, bestaat de mogelijkheid om van pensioeningang tot de AOW-gerechtigde leeftijd (tijdelijk) een hoger of een lager pensioen te ontvangen en vanaf de AOW-gerechtigde leeftijd (levenslang) een lager, respectievelijk hoger pensioen te ontvangen. Ook voor de NAP-regeling wordt in die gevallen de mogelijkheid geboden om tijdelijk het pensioen te laten uitkeren tot de AOW-gerechtigde leeftijd. Deelnemers die reeds voor 1 januari 2013 met pensioen zijn gegaan en hun AOW-gerechtigde leeftijd bereiken op of na 1 januari 2014 krijgen op grond van het gewijzigde reglement in het kader van de wetgeving (op basis van amendement Neppérus-Groot) de mogelijkheid om op hun 65e (opnieuw) te kiezen voor een tijdelijke (tot de AOW-gerechtigde leeftijd) verhoging respectievelijk verlaging van de uitkering. Deze wordt dan gevolgd door levenslange verlaging respectievelijk verhoging van hun ouderdomspensioen.

Het Anw-hiaatpensioen, voor zover ingegaan op of na 1 januari 2013, wordt uitgekeerd tot de AOW-gerechtigde leeftijd (vooralnog tot uiterlijk de 67-jarige leeftijd).

De maatregelen worden, voor zover relevant, ook van toepassing verklaard op de zogenaamde oude reglementen (1977, 1998, 2004 en 2006A en 2006B). Daartoe zal voor elk van deze reglementen afzonderlijk een addendum worden opgesteld.

Fiscale wetwijzigingen per 1 januari 2014

In het kader van de fiscale wetwijzigingen per 1 januari 2014 is het opbouwpercentage voor de eindloonregeling (R2008A) verlaagd naar 1,39% en voor de middelloonregeling (R2008B) naar 1,57%. De normpensioendatum is voor 2014 ongewijzigd gebleven. Het facultatieve partnerpensioen bedraagt tot 1 januari 2014 in beide reglementen voor elk jaar deelnemerstijd aan de pensioenregeling 2008 1,4% van de laatste nettopensioengrondslag (R2008A) of van de laatste partnerpensioengrondslag (R2008B). Dit wordt 1,33% vanaf 1 januari 2014.

Premiebijdrage deelnemers

Vanaf 2014 bedraagt de premiebijdrage van de deelnemers voor het ouderdomspensioen 2,3%.

De premie voor het facultatieve partnerpensioen blijft 1,4%. De bijdrage voor het Anw-hiaatpensioen is per 1 januari 2014 verhoogd van 16,60 euro naar 16,70 euro.

Factoren

Het bestuur besloot eind 2012 reeds tot aanpassing van de flexibiliseringsfactoren per 1 januari 2014 op basis van de Prognosetafel AG 2012-2062 en de bijbehorende ervaringssterfte (fondsspecifieke ervaringssterfte gebaseerd op het model Towers Watson 2012). Voor de vaststelling van de sekseneutrale ruilvoet gaat het pensioenfonds uit van een naar aanspraken gewogen man/vrouwverhouding van 21%/79%. Dezelfde factoren worden vanaf 1 januari 2014 tevens toegepast op de flexibiliseringsfactoren voor de oude reglementen voor zover van toepassing. De wijzigingen zullen per 1 januari 2014 worden verwerkt in de reglementen.

Tarieven

Het bestuur heeft in de septembervergadering de afkooptarieven voor 2014 vastgesteld. Verder bepaalde het bestuur in de decembervergadering de inkoopoptarieven NAP voor 2014.

Gemeentelijke basisadministratie

Met ingang van 1 januari 2014 zijn de persoonsgegevens op grond van de Gemeentelijke basisadministratie persoonsgegevens (NAW, huwelijk/partnerschap en overlijden) leidend voor het fonds. Gevolg hiervan is dat huwelijk en geregistreerd partnerschap alsook scheidingen en beëindigingen van een geregistreerd partnerschap niet langer door KLM aan het fonds behoeven te worden doorgegeven. Dit ligt anders voor het aangaan en beëindigen van samenlevingsverbanden. Informatie over aangaan en beëindiging blijft KLM aan het fonds doorgeven.

SEPA

In verband met de invoering van de Single Euro Payments Area (SEPA) per 1 februari 2014 in het kader van één Europese betaalmarkt, is de uitkeringenadministratie van het pensioenfonds in 2013 aangepast. Al in augustus 2013, dus ruim voor de formele invoering per 1 februari 2014, was de administratie gereed.

BELEGGINGEN VAN HET FONDS

Algemeen

Het doel van het beleggingsbeleid is het leveren van een optimale bijdrage aan de realisatie van de pensioenafspraken binnen aanvaardbare risicogrenzen. Het bestuur heeft de beleggingen gespreid over verschillende beleggingscategorieën. Binnen de verschillende beleggingscategorieën vindt een verdeling plaats in regio's en subcategorieën. Bij de uitvoering van het beleid houdt het bestuur rekening met valutarisico, renterisico en het neerwaartse risico van aandelen en vastgoed. De lange termijn strategische beleggingsmix is als volgt:

Rendementen per strategische asset categorie

	Strategische mix	Rendement
Vastrentende waarden	45%	- 7,9%
Aandelen	45%	18,1%
Vastgoed	10%	6,9%

Over 2013 werd een totaalrendement behaald van 1,5% (inclusief rendement op derivaten ter afdekking van risico's).

Strategisch beleggingsbeleid

Een belangrijk onderdeel van het beleggingsbeleid richt zich op de beheersing van het rentemismatchrisico in de balans van het pensioenfonds. De waarde van de pensioenverplichtingen is gevoelig voor veranderingen in de rente. Wanneer de rente daalt, stijgen de pensioenverplichtingen. Een rentedaling leidt ook tot een hogere waarde van de obligatieportefeuille. Dit compenseert de waardevermindering van de verplichtingen enigszins, zij het dat de verplichtingen een grotere rentegevoeligheid hebben. De waarde van de aandelen- en vastgoedportefeuille wordt ook beïnvloed door het niveau van de rente, maar op de korte termijn is er geen sprake van een expliciet verband. Het pensioenfonds heeft de ambitie de pensioenen te indexeren voor de opgetreden inflatie. Daarom vormt het rentemismatchrisico, waaronder het inflatierisico, een belangrijk risico voor het fonds.

In de volgende tabel is de verdeling over de vermogenscategorieën ultimo 2013 gegeven (PF staat voor pensioenfonds en BM staat voor benchmark).

Beleggingsportefeuille naar categorieën (bedragen in miljoenen euro's)

	2013			2012		
	EUR	PF%	BM%	EUR	PF%	BM%
Vastrentende waarden	859	41,6	41,3	772	39,9	41,9
Aandelen	947	45,3	45,0	847	40,8	39,0
Onroerend goed	149	7,2	8,0	149	7,7	7,7
Private Equity	4	0,2	0,2	1	0,1	0,1
Nominale renteswaps	58	2,8	2,8	161	8,4	8,4
Aandelenderivaten (APO)	11	0,5	0,5	35	1,8	1,8
Banktegoeden	4	0,2	0,0	3	0,2	0,0
Overig	46	2,2	2,2	20	1,1	1,1
	2.078	100,0	100,0	1.988	100,0	100,0

Wijzigingen strategisch beleggingsbeleid

Het bestuur heeft het afgelopen jaar verscheidene wijzigingen doorgevoerd in het strategisch beleggingsbeleid. Deze wijzigingen zijn voorbereid in de ALM-commissie.

Het betrof de volgende besluiten:

- In het eerste kwartaal is er besloten de aankoop van nieuwe average price put options (APO's) op te schorten.
- In mei is besloten de valutahedge op aandelen in opkomende markten niet langer als 60% Amerikaanse dollar af te dekken.
- Het bestuur is bezig met een heroverweging ten aanzien van het duurzame beleggingsbeleid. Hier zal in 2014 een verder gevolg aan gegeven worden.
- In september is besloten over te stappen van afdekking van rentegevoeligheid op basis van marktrente naar een afdekking op basis van de UFR-curve. Na het derde kwartaal is deze verandering doorgevoerd.
- Voorts is besloten om de beleggingen in sectorspecifieke (duurzame) fondsen af te bouwen mede in verband met het besluit ESG (verantwoord beleggen) integraal onderdeel te maken van het beleggingsbeleid.

Rendementsontwikkelingen totale portefeuille

Over 2013 kwam het totaalrendement van het fonds uit op 1,5%. Het portefeuillerendement was daarmee 0,5% hoger dan het rendement van de benchmark. Een afwijking tussen beide komt voort uit over- en onderwegingen gedurende het jaar ten opzichte van de benchmarkportefeuille inclusief beleggingskosten en implementatie-effecten van de portefeuillemutaties. Bij de beoordeling van de behaalde rendementen wordt een vergelijking gemaakt met de benchmarkportefeuille. Dat is een referentieportefeuille die is toegesneden op de specifieke situatie van het fonds. Bij het

bepalen van de strategische verdeling van het fondsvermogen over de beleggingscategorieën en binnen die categorieën over regio's en beleggingstijlen neemt het pensioenfonds uitdrukkelijk de verplichtingenstructuur en initiële vermogenspositie mee. De rendementcijfers in bovenstaande tabel voor de categorieën vastrentende waarden, aandelen en onroerend goed zijn berekend inclusief valuta-afdekking. Onderstaande tabel geeft de gemiddelde verdeling weer van het vermogen over de beleggingscategorieën en de rendementontwikkelingen van het fonds. Verder worden de verdeling en rendementontwikkeling van de betreffende benchmark gegeven. In de tabel staat PF voor het pensioenfonds en BM voor benchmark.

Totaalrendement in %

	2013		2012		2013		2012	
	PF	BM	PF	BM	PF	BM	PF	BM
Vastrentende waarden	40,1	42,2	-7,9	-7,8	40,0	42,9	14,2	13,0
Aandelen	43,6	41,6	18,1	17,6	42,3	40,0	16,3	15,7
Onroerend goed	7,6	7,6	6,9	6,7	8,0	8,0	14,8	15,1
Private Equity	0,1	0,1	4,4	4,4	-	-	-	-
Nominale renteswaps	6,3	6,3	-1,8	-1,8	7,7	7,7	3,3	3,3
Aandelenderivaten (APO)	1,2	1,2	-1,1	-1,1	2,4	2,4	-1,1	-1,1
Banktegoeden	0,1	-	0,0	0,0	0,6	0,0	0,1	0,1
Overig	1,0	1,0	-0,2	-0,1	-1,0	-1,0	-0,5	-0,2
	100,0	100,0	1,5	1,0	100,0	100,0	15,8	15,4

Gevoerd beleid

De positionering aan het begin van 2013 was gebaseerd op een positieve verwachting voor aandelen. De verwachting was dat het wereldwijd economisch herstel zou doorzetten. In januari is derhalve de overwogen aandelenpositie verdubbeld van 2% naar 4% ten laste van overheidsobligaties, nadat de verwachte negatieve gevolgen van de fiscal cliff in de VS uitbleven. Rond mei werd het steeds duidelijker dat het herstel op de ontwikkelde markten doorzette, terwijl de groei in de opkomende markten teleurstelde. De overwogen positie op aandelen opkomende markten is verlaagd naar neutraal. De opbrengst is deels in Amerikaanse aandelen geïnvesteerd om zodoende de onderwogen Amerikaanse aandelenpositie te verkleinen. Hiernaast is een gedeelte van de opbrengst geïnvesteerd in Canada, waardoor de onderwogen Canada positie werd geneutraliseerd. Tenslotte is een gedeelte gebruikt om de overwogen positie Europese aandelen sterker aan te zetten.

In augustus 2013 is de overwogen aandelenpositie verlaagd van +4% naar +2%. De snelheid van de aandelenrally op de financiële markten was groot, waardoor de waarderingsextremen sterk verminderden en technische risico's groter werden. Daarnaast is in augustus de weging van aandelen opkomende markten verder verlaagd van neutraal naar -1%. De economische tegenwind op deze markten bleek van meer

structurele aard te zijn dan eerder werd ingeschat. Met de opbrengsten is de onderweging naar Amerikaanse aandelen geneutraliseerd en zijn Europese aandelen verder overwogen. In oktober is de overwogen positie in aandelen van 2% teruggebracht naar neutraal. Het schuldenplafond in de VS naderde en staatrisico's namen toe. Dit gaf de doorslag om tijdelijk risico van tafel te halen. Een voorlopig akkoord over het budget van 2014 op 11 december bracht de nodige opluchting, er werd echter nog geen structurele oplossing gevonden. Hoewel Blue Sky Group in het algemeen nog positief op aandelen was, is er besloten een beter instapmoment af te wachten. Dat heeft zich niet meer voorgedaan in 2013, aangezien aandelen in december verder in waarde zijn gestegen.

Door actief beheer binnen het strategisch beleid toe te passen, kan waarde worden toegevoegd. De bijdrage van tactische allocatie (allocatie-effect), over- en onderweging van de liquide beleggingscategorieën, was dit jaar 0,52% voor het pensioenfonds. Daarnaast zorgde onder andere het actief beheer bij externe vermogensbeheerders voor een additionele 0,28% rendement (selectie-effect) ten opzichte van het strategische beleid.

Vastrentende waarden

Het beleggingsjaar 2013 was voor staatsobligaties gemeten in euro's het slechtste jaar sinds 1986. Deze daalden dit jaar meer dan 8% in waarde. Het accommoderende beleid en de anticipatie hierop door beleggers gaf in 2013 een verdere impuls voor risicodragende beleggingscategorieën, zoals aandelen. Het gevolg hiervan, historisch laagstaande rentestanden, dwong beleggers te zoeken naar alternatieven op obligaties. Medio 2013 is echter een aankondiging gedaan dat deze liquiditeitsvoorziening niet onuitputtelijk zou doorgaan. Deze aankondiging leidde tot een daling van de wereldwijde aandelenindices en daarnaast steeg de Amerikaanse tienjaarsrente van 2% naar 3%. Deze rentestijging zorgde ervoor dat vastrentende waarden slechter renderden in 2013. De aankondiging van de Fed, medio 2013, om eventueel te starten met 'taperen', zorgde niet alleen voor een stijging van de nominale rente, maar ook voor een stijging van de reële rente. Deze stijging veroorzaakte een negatief rendement op inflation-linked bonds. De meer risicovolle obligatiecategorieën, zoals High Yield en Credits, renderden in 2013 beter dan staatsobligaties. Dit kwam doordat de risico-opslag krappere werd.

Vastrentendewaardenportefeuille naar segment (bedragen in miljoenen euro's)

	2013			2012		
	EUR	PF%	BM%	EUR	PF%	BM%
Global ILB 10+	490	57,0	58,4	455	59,0	60,5
EURO 20+ Buy & Hold	23	2,7	5,2	29	3,7	4,9
NL/GER 10+ Buy & Hold	12	1,4	2,6	18	2,3	2,4
Global Credits	75	8,7	8,7	41	5,3	7,9
Eurozone staatsobligaties 10+	13	1,5	2,6	19	2,4	2,5
Eurozone staatsobligaties	14	1,7	5,4	7	0,9	4,8
UK bedrijfsobligaties 10+	38	4,4	4,4	22	2,9	4,1
US high yield	70	8,2	3,1	57	7,4	2,9
Emerging Markets Debt	75	8,7	5,9	62	8,0	6,0
Emerging Markets Debt (local)	49	5,7	3,7	62	8,1	4,0
	859	100,0	100,0	772	100,0	100,0

Aandelen

Het beleggingsjaar 2013 was voor aandelen gemiddeld gezien een minder volatiel jaar. De volatiliteit die dit jaar op aandelenmarkten aanwezig was, werd gedreven door angst onder beleggers of de Fed zou gaan beginnen met taperen of niet. Gedurende het jaar is deze angst weggenomen, doordat de Fed heeft aangegeven dat ze alleen met taperen start als de economie zich verbetert en dat taperen het economisch herstel niet mag verstoren. Zodoende heeft de markt zich hersteld. Uiteindelijk is op 18 december aangekondigd dat de Fed vanaf januari 2014 zal starten met taperen. Aangezien de markten zich hersteld hadden, veroorzaakte deze aankondiging geen negatieve reactie. De S&P 500 in de Verenigde Staten en de MSCI World Index lieten aan het eind van het jaar zelfs hun hoogste stand ooit noteren. Er kan derhalve gesteld worden dat 2013 een goed aandelenjaar is geweest. Daarnaast kan in het algemeen gesteld worden dat ook dit beleggingsjaar binnen de categorie aandelen de meer risicovolle subcategorieën het beste rendement lieten zien. Europese small caps hadden een rendement van ruim 25% en Amerikaanse small caps van ruim 14%, beide in euro's. Opmerkelijk in 2013 was het rendementsverschil tussen wereldwijde aandelen uit ontwikkelde landen en wereldwijde aandelen uit opkomende landen. Daar waar de MSCI World Index een rendement van meer dan 23% liet zien, vertoonde de MSCI Emerging Markets Index een negatief rendement van -5%.

Allocatie binnen de aandelenportefeuille (bedragen in miljoenen euro's)

	2013			2012		
	EUR	PF%	BM%	EUR	PF%	BM%
Europa & Midden Oosten	328	34,7	33,6	257	30,4	30,8
Noord Amerika	187	19,7	19,8	190	22,5	24,2
Pacific	53	5,6	5,6	68	8,0	8,2
Opkomende markten	194	20,5	21,5	197	23,2	21,0
Aandelen defensief	173	18,2	18,2	76	8,9	8,8
Duurzaam wereldwijd	12	1,3	1,3	59	7,0	7,0
	947	100,0	100,0	847	100,0	100,0

Private equity

In 2013 is verder invulling gegeven aan de portefeuille opbouw van private equity. Per 31 december 2013 is namens het pensioenfonds voor een totaal bedrag van 22,4 miljoen euro gecommiteerd aan de volgende fondsen:

- 7,5 miljoen euro aan een pan Aziatisch fund of funds;
- 14,9 miljoen euro aan twee secondary fondsen, respectievelijk actief in Noord-Amerika en Europa.

Van deze gecommiteerde bedragen is per 31 december 2013 3,6 miljoen euro opgevraagd voor investeringen en fees. Naar verwachting zullen de onderliggende managers per jaar tussen de 15% en 20% van de resterende commitments opragen voor investeringen.

De totale waarde van de portefeuille voor het pensioenfonds per 31 december 2013 bedraagt 3,8 miljoen euro. Gezien de jonge leeftijd van de portefeuille heeft het nog weinig zin om stil te staan bij de rendementen. In de regel worden private-equity-investeringen immers de eerste jaren tegen kostprijs aangehouden. Uitzondering hierop vormen de secundaire fondsen die, afhankelijk van de discounts waartegen posities worden overgenomen, relatief snel een (ongerealiseerd) rendement kunnen rapporteren.

Vastgoed

De afname van de onzekerheid op de financiële markten en vooral het afgenomen systeemrisico in Europa droegen bij aan het positieve rendement op vastgoed in 2013. Dit ligt in lijn met het positieve sentiment dat ook onder wereldwijde aandelenbeleggers het afgelopen jaar werd waargenomen. Vastgoed rendeerde minder dan aandelen in 2013 door de beperking van kredietvoorwaarden en de twijfels over de voortzetting van het monetaire verruimingsbeleid, aangezien die ervoor zorgden dat de financieringskosten voor vastgoed opliepen. Dit effect was het sterkst merkbaar bij Amerikaans publiek vastgoed.

Vastgoedportefeuille naar segment (bedragen in miljoenen euro's)

	2013			2012		
	EUR	PF%	BM%	EUR	PF%	BM%
Europa beursgenoteerd	43	29,1	29,2	44	30,0	30,0
Verenigde Staten beursgenoteerd	21	14,1	14,0	18	12,1	12,1
Azië beursgenoteerd	11	7,1	7,1	13	8,5	8,5
Totaal beursgenoteerd	75	50,3	-	75	50,6	-
Europa privaat	40	27,0	27,0	42	28,3	28,3
Verenigde Staten privaat	30	20,2	20,2	28	19,0	19,0
Azië privaat	4	2,5	2,5	3	2,1	2,1
Totaal privaat	74	49,7	-	73	49,4	-
	149	100,0	100,0	148	100,0	100,0

Valuta

Het pensioenfonds ziet valuta-afdekking niet als een middel om rendement te behalen, maar als instrument om risico te beperken. Het beleid ten aanzien van de valuta-afdekking is in 2013 aangepast. Door heroverweging van beleggingsrisico's worden valuta uit de opkomende markten niet langer afgedekt. In 2013 werden de valuta-posities in Amerikaanse dollars, Britse ponden, Japanse yens, Zweedse kronen en Canadese en Australische dollars voor 100% afgedekt met de euro. Daarbij werden posities in Nieuw-Zeelandse dollars als posities in Australische dollars gezien.

Verantwoord beleggen

Verantwoord beleggen betekent in algemene zin beleggen op grond van financiële, sociale, governance- en milieuoverwegingen en/of de beïnvloeding van bedrijven, overheden en andere relevante factoren vanuit deze overwegingen. De visie van het bestuur is dat beleggingsbeleid in eerste instantie is gericht op het behalen van een zo goed mogelijk rendement tegen een zo laag mogelijk risico. Voor de beleggingen van het fonds geldt als uitgangspunt dat alleen wordt belegd in activiteiten die niet bij wet of bij internationale verdragen zijn verboden. Het bestuur heeft invulling gegeven aan het wettelijk verbod op investeren in producenten, handelaren of distributeurs van clustermunitie door amendementen op de overeenkomsten met externe vermogensbeheerders op te stellen die hen verbieden deze investeringen te doen.

Het bestuur heeft in 2013 een werkgroep ingesteld met als doel advies uit te brengen hoe het ESG-beleid op praktische wijze vormgegeven kan worden, met de richtlijnen van de VN Global Compact als leidraad. Het eerste initiatief is om de Principles for Responsible Investment van de Verenigde Naties (UNPRI) te ondertekenen.

De aanvraag is hiervoor verstuurd en begin 2014 geaccepteerd. Het tweede initiatief is om aandeelhouderschap actiever in te vullen door middel van het gebruik van stemrecht, overeenkomstig de richtlijnen van de UNPRI.

Omdat het bestuur besloten heeft ESG-factoren onderdeel te laten uitmaken van het integrale risicobeheer van de beleggingen is besloten de participaties in sectorspecifieke fondsen in water, clean energy en microfinanciering af te bouwen. Het bestuur heeft het voornemen om de praktische ervaringen met ESG-Beleid te blijven bespreken en dit onderwerp periodiek te agenderen in de beleggingsadviescommissie.

Vooruitblik 2014

Voor 2014 is er nog steeds een positieve houding voor aandelen in relatie tot (staats) obligaties. De verwachting is dat in 2014 de dispersie van rendementen tussen verschillende beleggingscategorieën zal toenemen. Een belangrijke verandering in deze visie ten opzichte van 2013 is dat de waarderingen een stuk minder extreem zijn. Bij koersstijgingen die worden gedreven door onderwaardering spreekt men van zogenoemde multiple expansion, stijging van de koers/winstverhouding door koersstijging die hoger is dan de winstgroei. In 2013 is dit het geval geweest. Eenzelfde scenario wordt voor 2014 minder waarschijnlijk geacht. Dit is mede ingegeven door de hogere waardering van aandelen.

In het basisscenario wordt een bovengemiddelde wereldwijde BNP-groei en winstgroei verwacht. Binnen de Verenigde Staten is dit goed mogelijk indien het ingeslagen herstel voort zal duren. Door aanhoudend herstel zullen bezuinigingsmaatregelen minder urgent worden en zal de fiscale belastingdruk verder afnemen. Dit zou een additioneel positief effect op het BNP van ongeveer 1% kunnen hebben. Bovendien zal dit herstel besluitvorming in de politiek gemakkelijker maken en politiek risico doen afnemen. Daarnaast heeft de VS een voorsprong op de andere regio's: arbeidsflexibiliteit is groot, het gebruik van robotics neemt in de industrie sterk toe en er worden omvangrijke schaliegasvoorraden aangeboord.

In Europa is economisch herstel minder uitgesproken en begint pas recenter vorm te krijgen. Daarnaast zijn er meer risico's aanwezig. Overheden hebben nog steeds te kampen met grote schulden en structurele hervormingen moeten nog worden doorgevoerd. Hiernaast is de werkloosheid in veel landen historisch hoog. De groei, absoluut gezien niet hoog, kan positief verrassen. Macro-economische indicatoren geven aan dat de recessie voorbij is, wat de druk van het strenge bezuinigingsbeleid zal moeten doen afnemen. Daarnaast geven toekomstgerichte indicatoren, zoals inkoopmanagerindices, een verwachte stijging van potentie van ontwikkelde economieën aan. Verder wordt er vooruitgang geboekt op politiek vlak. Dit vormt een positieve stimulus voor consumptie. Er worden ook vorderingen gemaakt met verdere integratie door de Bankenuie, waardoor het staartrisiko rond banken in de eurozone sterk zal verminderen. Dit soort ontwikkelingen zullen positieve stimulansen zijn voor de markt en op termijn voor de economische groei.

Ten aanzien van de opkomende markten, met name de aandelen, is minder duidelijkheid. Hoewel op lange termijn de groeipotentie nog steeds aantrekkelijk is, hebben opkomende markten op kortere termijn met specifieke economische en politieke problemen te maken. Daarnaast moeten opkomende markten maatregelen nemen om van exportgedreven economieën naar meer consumptiegedreven economieën over te gaan. Dit soort maatregelen hebben een remmend effect op de economie. Zo is momenteel de productiviteitsgroei in opkomende landen negatief en verwacht men dat dit nog een tijd zo zal aanhouden. Tevens lukt het bedrijven hierdoor niet om economische groei in hogere marges om te zetten. Wel is de verwachting dat opkomende economieën geen uitgesproken negatieve verrassingen op economische groei zullen laten zien. Daarnaast zijn de waarderingen historisch gezien laag, wat de verwachting voedt, dat er al veel is ingeprijsd.

Belangrijke algemene thema's die positief bijdragen aan de groeiverwachtingen:

- **Aanhouden ruim monetair beleid.** Ondanks de aankondiging van de Fed dat ze in 2014 zal starten met taperen, is de verwachting dat verdere ondersteuning door centrale banken wereldwijd onverminderd aan zal houden. Enerzijds door het systematisch laag houden van de rente. Draghi en Yellen hebben zich gecommitteerd aan een lange periode van een lage rente, daarom verwacht men een eerste renteverhoging in de VS en/of Europa pas eind 2015/begin 2016. Anderzijds heeft de ECB nog voldoende gereedschap om in te grijpen, aangezien zij nog geen daadwerkelijke geldcreërende acties heeft ondernomen. De Japanse centrale bank is ook met een ambitieus, kwantitatief verruimingsprogramma bezig, waar ze voorlopig nog niet mee zal stoppen.
- **Global growth synchronisatie.** Economische regio's hebben de laatste jaren grote verschillen laten zien in economische groei. Momenteel wijzen de economische indicatoren erop dat deze regio's weer synchroniseren. Een hersynchronisatie in economische prestaties zal een stuwend effect hebben op de wereldeconomie en een groter dan verwachte stijging in de wereldwijde groei tot gevolg hebben. Dit kan de financiële markt positief verrassen en dit moet zich vertalen in winstgroei van bedrijven.
- **'Great rotation'.** Voor vele institutionele partijen is het risico van een rentestijging vele malen groter geworden. Door deze lage rentestanden is de zoektocht naar rendement steeds belangrijker. Het effectief rendementsverschil tussen aandelen en obligaties is historisch hoog. Dit rendementsverschil duwt vele institutionele partijen in aandelen, wat ook wel 'great rotation' wordt genoemd.

Deze ontwikkelingen kunnen er voor zorgen dat de wereldeconomie zich geleidelijk, maar steeds duidelijker kan herstellen.

HET FINANCIËLE BELEID

Premiebeleid

Het beleid van het bestuur is gericht op het uitvoeren van een voorwaardelijk geïndexeerde pensioenregeling zoals overeengekomen door arbeidsvoorwaardelijke partijen. Gezien deze doelstelling, de risicohouding van het bestuur en verwachtingen ten aanzien van toekomstige economische ontwikkelingen kan het pensioenfonds een daarbij passende premie vaststellen. De hoogte van de te betalen premie is overeengekomen tussen het bestuur en KLM. De premie is bedoeld voor het pensioen van de actieve deelnemers. Voor het pensioen van de premievrije en gepensioneerde deelnemers is in het verleden premie betaald.

Met ingang van 2011 is een nieuw premiebeleid van toepassing. Voor de financiering van de pensioenen heeft het pensioenfonds in 2013 een premie geheven van 32,6% van de bijdragegrondslag. Deze premie is afgeleid van een gedempte actuariële premie met een bufferopslag gelijk aan het (strategisch) vereist eigen vermogen. Vanaf 2013 bedraagt de 'gedempte' rentevoet, die wordt gebruikt voor de premievaststelling, 3,2%. In de premie zijn opslagen opgenomen voor de onderdelen administratiekosten en arbeidsongeschiktheidsrisico. Tevens is een opslag voor termijnbetaling opgenomen.

De premie wordt verhoogd met een deelnemersbijdrage bij verzekering van het facultatief partnerpensioen van 1,4% (niveau 2013) van de bijdragegrondslag. De bijdragegrondslag is gelijk aan 13,96 maal het maandsalaris met aftrek van een franchise. Ook verhoogt het pensioenfonds de premie met een deelnemersbijdrage voor de netto aanvullende pensioenregeling van 2% van de grondslag (13,96 keer het maandsalaris) en een deelnemersbijdrage voor de verzekering van het Anw-hiaat (16,60 euro per maand, niveau 2013). De premie voor het Anw-hiaat is verhoogd omdat voor partners van deelnemers die overlijden na 1 januari 2013 het Anw-hiaat wordt uitgekeerd tot de AOW-gerechtigde leeftijd en voor volledig arbeidsongeschikte deelnemers de dekking van het Anw-hiaat zonder premiebetaling wordt voortgezet.

Stabilisator beleidsinstrument toeslagen en premie

Vanaf 2011 hanteert het pensioenfonds het gemiddelde van de dekkingsgraden aan het einde van de maanden juni tot en met november als graadmeter voor het premie en indexatiebeleid voor het volgende boekjaar. Op deze wijze is het fonds niet afhankelijk van een enkel meetmoment voor de inzet van deze beleidsinstrumenten en wordt het effect van eventuele grote schommelingen in de dekkingsgraad op de beleidsinstrumenten gedempt.

Tekortenbeleid

Het bestuur en KLM zijn overeengekomen dat bij een ontoereikende solvabiliteitspositie een beroep wordt gedaan op de verschillende stakeholders van het fonds. KLM en de actieve deelnemers zullen zodanige herstellpremies bijdragen dat er bij een dekkingstekort binnen drie jaar en bij een reservetekort binnen vijftien jaar weer sprake is van voldoende solvabiliteit. De doorsneepremie vermeerderd met de extra premiebetalingen door een reserve- of dekkingstekort is niet hoger dan 48% van de

som van de bijdragegrondslagen. De gemiddelde nominale dekkingsgraad over het einde van de maanden juni 2012 tot en met november 2012 bedroeg 108,8%. De vereiste nominale dekkingsgraad was 119,5% per 30 november 2012. De herstellpremie 2013 was gebaseerd op dit tekort. De pensioenpremie 2013 werd daarom verhoogd met een herstellpremie van 13,6 miljoen euro. Het hierin begrepen deelnemersaandeel van 1 miljoen euro is gefinancierd uit de reserve toekomstige premiekortingen voor deelnemers.

De gemiddelde nominale dekkingsgraad over het einde van de maanden juni tot en met november 2013 was 119,3%. De vereiste nominale dekkingsgraad bedroeg 120,6% per 30 november 2013. Het (gemiddelde) reservetekort was op basis van deze cijfers 1,3% van de voorziening pensioenverplichtingen. Dit betekent dat het pensioenfonds ook voor 2014 een herstellpremie heeft gevraagd. De herstellpremie 2014 bedraagt 1,7 miljoen euro. Het hierin begrepen deelnemersaandeel van 0,1 miljoen euro kan in 2014 nog worden gefinancierd uit de reserve toekomstige premiekortingen voor deelnemers. Van gepensioneerden en premievrije deelnemers vraagt het pensioenfonds geen herstellpremies. Bij onvoldoende solvabiliteit verlangt het fonds vanuit evenwichtige belangenbehartiging ook een bijdrage van deze groep deelnemers via het niet (volledig) indexeren van de opgebouwde en ingegane pensioenen.

Overschottenbeleid

Premiekorting wordt verleend als het pensioenvermogen van het fonds hoger is dan het pensioenvermogen bij het maximum van de FTK-dekkingsgraad (vereist vermogen) en bij een 100% reële dekkingsgraad. Van het aldus gedefinieerde overschot gebruikt het pensioenfonds een tiende deel voor premiekorting. In het daarop volgende jaar beoordeelt het fonds opnieuw vanuit de balanssituatie of premiekorting mogelijk is. Uit deze beleidslijn volgt dat er ook negatieve premies ofwel terugstortingen kunnen ontstaan. De terugstorting is echter begrensd tot 24% van de bijdragegrondslag.

Indexatiebeleid

Het pensioenfonds kent een voorwaardelijk indexatiebeleid. De aanpassing of indexatie is afhankelijk van de financiële positie van het pensioenfonds. De toe te kennen toeslag wordt gesplitst in twee onderdelen. In de eerste plaats een basistoelage met als ambitie de door het CBS vastgestelde, afgeleide consumentenprijsindex voor alle huishoudens, waarbij voor actieve deelnemers een maximum geldt van de algemene KLM-loonontwikkeling. Daarnaast is er een aanvullende toeslag voor actieve deelnemers. Bij deze aanvullende toeslag geldt als ambitie het verschil tussen de toegekende basistoelage en de verleende algemene KLM-loonontwikkeling.

Het bestuur heeft besloten om als leidraad bij de toekenning van toeslagen rekening te houden met de mate waarin het fonds toeslagen zowel nu als in de toekomst kan nakomen. Bij het besluit over (gedeeltelijke) toeslag houdt het bestuur rekening met het niveau van de daarvoor te bepalen reële dekkingsgraad. Wanneer er voldoende vermogen is om nominale pensioenaanspraken (zonder toeslagverlening) veilig te stellen, maar onvoldoende vermogen om ook in de toekomst volledige toeslagverlening na te komen, dan zal gedeeltelijke toeslagverlening plaatsvinden. De mate waarin basistoelage wordt verleend, stelt het pensioenfonds vast met hulp van een boven- en

ondergrens. De bovengrens staat gelijk aan een reële dekkingsgraad van 80%. De ondergrens is een reële dekkingsgraad van 65%. Wanneer het vermogen zich tussen deze twee grenswaarden bevindt, verleent het pensioenfonds gedeeltelijke toeslag. Het pensioenfonds kent geen basistoelagen toe wanneer het aanwezige vermogen lager is dan het vermogen waarbij nominale aanspraken kunnen worden veilig gesteld. Daarbij houdt het fonds rekening met een minimale wettelijke buffer van 5% (nominale dekkingsgraad van 105%). De basisindexatie mag niet op een zodanig niveau worden vastgesteld, dat de nominale dekkingsgraad door de basisindexatie onder de 105% zou zakken. In dat geval beperkt het pensioenfonds de indexatie minstens zo, dat een daling van de nominale dekkingsgraad onder de 105% wordt voorkomen.

De gemiddelde reële dekkingsgraad over het einde van de maanden juni tot en met november 2013 bedroeg 72,1%. De nominale dekkingsgraad per 30 november 2013 bedroeg 124,6%. Het bestuur heeft besloten een basisindexatie per 1 januari 2014 van 48% van de maatstaf toe te kennen. Voor actieve deelnemers betekent dit een basisindexatie van 0% in verband met een loonontwikkeling van 0% in de periode 2 januari 2013 tot en met 1 januari 2014. De stijging van het prijsindexcijfer over de periode oktober 2012 - oktober 2013 bedroeg 0,9%. Voor premievrije deelnemers en gepensioneerden is de indexatie 0,43% per 1 januari 2014. De aanvullende toeslag wordt verleend als de daarvoor apart gevormde toeslagreserve voor actieve deelnemers ruimte biedt. In 2014 kan het pensioenfonds geen aanvullende toeslag toekennen.

Met het premie-, indexatie- en beleggingsbeleid en de economische omstandigheden is de indexatieambitie van het pensioenfonds in 2013 niet gehaald. Bij ongewijzigd beleid, ongewijzigde economische omstandigheden en handhaving van de aannames is het onzeker of de indexatieambitie ook de komende jaren gehaald kan worden.

Inhaalindexatie

Voor inhaalindexatie ter compensatie van gekorte indexaties in het verleden (indexatieachterstand) gelden de volgende uitgangspunten:

- de reële dekkingsgraad bedraagt meer dan 85%;
- in beginsel zal inhaalindexatie worden toegepast met terugwerkende kracht gedurende tien jaar;
- de grootste indexatieachterstand zal als eerste worden weggewerkt.

De inhaalindexatie geldt voor alle opgebouwde en premievrije aanspraken en voor alle ingegane pensioenen.

Het fonds kent indexatieachterstanden. In de volgende tabel is een overzicht opgenomen van de beoogde en de feitelijk toegekende indexatie.

	Actieve deelnemers		Premievrije en gepensioneerde deelnemers	
	Beoogde indexatie	Feitelijk toegekend	Beoogde indexatie	Feitelijk toegekend
1 januari 2012	3,3%	0,0%	2,3%	0,0%
1 januari 2013	0,0%	0,0%	2,0%	0,0%
1 januari 2014	0,0%	0,0%	0,9%	0,4%

Feitelijke en (gedempte) kostendeekkende premie

De kostendeekkende premie volgens artikel 128 lid 1 van de Pensioenwet bedroeg 85,2 miljoen euro. Volgens het Besluit financieel toetsingskader pensioenfondsen is het mogelijk jaarlijkse premieschommelingen in de kostendeekkende premie door fluctuerende markttrentes te dempen. Deze zogeheten gedempte kostendeekkende premie werd in 2013 voor het fonds vastgesteld op basis van een vaste rekenrente van 3,2%. Een uitsplitsing van de kostendeekkende en gedempte premie wordt hierna weergegeven.

Premie (bedragen in miljoenen euro's)

	Kostendeekkend	Gedempt
Pensioenopbouw	50,4	45,5
Individuele salarisontwikkeling	13,3	11,7
Opslag voor overlijdens- en invaliditeitsrisico	4,6	4,3
Opslag voor pensioenuitvoeringskosten	3,7	3,6
Solvabiliteitsopslag	13,2	11,9
Totaal	85,2	77,0

De feitelijke, in rekening gebrachte premie is gelijk aan de naar een doorsneepremie vertaalde, gedempte premie vermeerderd met werknemersbijdragen voor facultatief partnerpensioen, Anw-hiaat en Netto Aanvullende Pensioen en vermeerderd met de bijdragen vanuit het overschotten- en tekortenbeleid. De feitelijke premie bedroeg 89,6 miljoen euro. In 2013 is de feitelijke premie hoger dan de gedempte premie, omdat er een herstellpremie in 2013 is betaald. De doorsneepremie voor 2013 was 32,6% van de bijdragegrondslag.

Solvabiliteitstoets

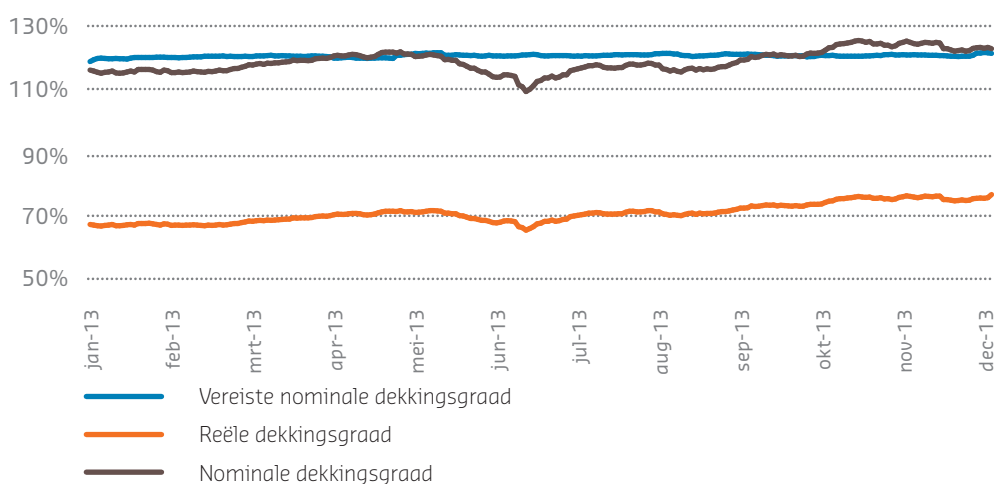
Met het uitvoeren van de solvabiliteitstoets wordt bepaald of het pensioenfonds voldoende eigen vermogen heeft om risico's te kunnen opvangen. Als maatstaf geldt dat voldoende vermogen aanwezig moet zijn om de kans op onderdekking binnen één jaar kleiner te laten zijn dan of gelijk te laten zijn aan 2,5%. Voor het vaststellen van het vereiste vermogen gebruikt het fonds de standaardtoets. De toets wijst uit dat de vereiste solvabiliteit op basis van de feitelijke beleggingsportefeuille 363,2 miljoen euro bedroeg aan het einde van 2013. Het feitelijke eigen vermogen van het pensioenfonds was 390,0 miljoen euro ultimo 2013.

Herstelplan

Naar aanleiding van een reservetekortpositie ultimo 2008 diende het pensioenfonds in de loop van 2009 een langetermijnherstelplan in bij DNB. Door een gewijzigde financieringsopzet is in de loop van 2011 een nieuw herstelplan ingediend. Dit herstelplan heeft als startdatum 30 september 2011 en toont aan hoe het fonds het tekort in maximaal vijftien jaar oplost door middel van extra premiebetalingen en het slechts gedeeltelijk toekennen van indexatie. DNB heeft op 19 maart 2012 een positieve beschikking afgegeven voor het ingediende herstelplan. Eind 2013 is het fonds twee kwartaal eindend uit reservetekort. DNB hanteert het uitgangspunt dat een herstelplan pas als formeel beëindigd kan worden beschouwd indien gedurende drie opeenvolgende kwartaal eindend geen tekort wordt gesignaleerd.

Hierna volgt het verloop en de analyse van de dekkingsgraad in 2013 naar verschillende oorzaken.

Verloop dekkingsgraden in 2013 (in %)

	Verloop nominale dekkingsgraad	Verloop reële dekkingsgraad
Beginsituatie 31 december 2012	116,0%	67,0%
Nieuwe aanspraken met premie-inkomsten	0,5%	0,0%
Verrichten van pensioenuitkeringen	0,3%	- 0,1%
Toekenning voorwaardelijke toeslagen	- 0,1%	1,1%
Wijziging rentetermijnstructuur rentedeel (effect op de voorziening pensioenverplichtingen)	5,3%	5,6%
Wijziging rentetermijnstructuur inflatiedeel	-	2,2%
Genereren van extra rendement door de beleggingen	1,4%	0,8%
Actuariële grondslagen	0,0%	0,0%
Overige oorzaken	- 0,6%	- 0,1%
Eindsituatie 31 december 2013	122,8%	76,5%

In de nominale dekkingsgraad is de voorziening pensioenverplichtingen gewaardeerd tegen de door DNB voorgeschreven rentetermijnstructuur waarbij een UFR en 3-maandsmiddeling is toegepast. Indien de voorziening pensioenverplichtingen wordt gewaardeerd tegen marktrente bedraagt de dekkingsgraad per 31 december 2013 119,0% in plaats van 122,8% (2012: 108,1% in plaats van 116,0%).

Bij de vaststelling van de reële dekkingsgraad wordt de reële rente berekend door de nominale marktrente gebaseerd op de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur te verminderen met de geschatte inflatiecomponent.

De geschatte inflatiecomponent, de break-even-inflatie, wordt afgeleid door euro inflation linked staatsobligaties, gekoppeld aan de Europese Harmonized Inflation Consumer Price (excluding tobacco) inflatie-index, te vergelijken met nominale euro staatsobligaties van een vergelijkbare looptijd. Hierbij werkt het pensioenfonds zoveel mogelijk met obligaties van de hoogst beschikbare kredietwaardigheid. De inflatiecomponent wordt daarbij volgens de DNB-systematiek voor de middeling voor de bepaling van de rentetermijnstructuur vastgesteld op een driemaandsgemiddelde inflatie.

Zodra het bestuur concludeert dat de dekkingsgraad bestendig en meerdere kwartalen boven de vereiste dekkingsgraad ligt, zal het bestuur aan DNB melden dat het fonds uit herstel is. Doordat de dekkingsgraad zich in 2013 onder de vereiste dekkingsgraad bevond, brengt het pensioenfonds in 2014 herstelbetalingen in rekening bij KLM en deelnemers. Dat is in lijn met het financieringsbeleid. De bijdrage van deelnemers in 2014 wordt hierbij gefinancierd uit de reserve toekomstige premiekorting voor deelnemers.

Actuariële analyse

Hierna vindt u een analyse van het saldo van baten en lasten naar technische winsten en verliesbronnen:

(bedragen in miljoenen euro's)

	2013	2012
Resultaat op beleggingen en verplichtingen	98,6	69,4
Resultaat op premies	16,8	2,8
Resultaat op waardeoverdrachten	- 0,1	0,1
Resultaat op pensioenuitkeringen	0,2	0,3
Resultaat op pensioenuitvoeringskosten	0,2	0,3
Wijziging actuariële grondslagen	- 0,1	82,4
Actuariële resultaten	5,0	2,5
Resultaat op indexering	- 2,2	- 0,6
Overige resultaten	0,0	- 0,5
Totaal	118,4	156,7

Vooruitblik

KLM en werknemersorganisaties hebben in 2013 een akkoord bereikt over de pensioenregeling per 1 januari 2014. Aanleiding hiervoor was de verlaging van de fiscaal maximale opbouwpercentages voor pensioen. In het akkoord is opgenomen dat de premie voor het jaar 2014 wordt gehandhaafd als ware de pensioenopbouw niet verlaagd. Het fonds is verzocht de ontstane premieruimte te reserveren in afwachting van nadere besluitvorming van KLM en werknemersorganisaties.

Oordeel van de certificerend actuaris over de financiële positie

De financiële positie van het fonds per 31 december 2013 is beoordeeld als voldoende. Daarbij is in aanmerking genomen dat de mogelijkheden tot het realiseren van de beoogde toeslagen beperkt zijn.

RISICOMANAGEMENT

Het pensioenfonds besteedt veel aandacht aan analyse van risico's en de beheersing hiervan. In 2013 heeft het fonds verdere stappen gezet op het gebied van integraal risico management. Integraal benadrukt dat het gaat om het management van alle verschillende risicogebieden in onderlinge samenhang. Hiertoe ontwikkelt het fonds een dashboard waarop de belangrijkste risicoparameters integraal worden weergegeven.

Omdat het fonds een deel van de activiteiten uitbesteedt aan de uitvoeringsorganisatie, zijn ook de beheersmaatregelen die Blue Sky Group treft van belang.

Hieronder vindt u een nadere toelichting op de voornaamste risico's die het bestuur heeft onderkend, alsmede het beleid van het bestuur voor het beheersen van de risico's. Kwantitatieve informatie over risico's is opgenomen in de risicoparagraaf als onderdeel van de jaarrekening.

Het pensioenfonds maakt onderscheid tussen financiële risico's en niet-financiële risico's.

Financiële risico's

Om zijn missie te realiseren heeft het fonds risicobeleid ontwikkeld, waarin het bewust bepaalde financiële risico's neemt. De actuariële en bedrijfstechnische nota (ABTN) is het bedrijfsplan waarin het beleid uiteen is gezet.

De volgende financiële risico's worden onderscheiden:

- rentemismatchrisico;
- beleggingsrisico's;
- verzekeringstechnische risico's;
- liquiditeitsrisico;
- concentratierisico;
- actief risico.

Rentemismatchrisico

Het pensioenfonds is gevoelig voor wijzigingen in de marktrente omdat de rentegevoeligheid van de beleggingen en de rentegevoeligheid van de verplichtingen niet gelijk zijn (de zogenaamde duration mismatch). Door een belangrijk deel van de vastrentendewaardenportefeuille te beleggen in langlopende inflation linked obligaties en nominale euro staatsobligaties wordt gezorgd voor een reductie van dit mismatchrisico. Daarnaast zet het pensioenfonds nominale renteswaps in voor een verdere beperking van het mismatchrisico. De vastrentendewaardenportefeuille samen met de renteswaps dekt het strategische rentemismatchrisico voor 50% af, met een bandbreedte van 45-55%.

Beleggingsrisico's

Beleggingsrisico's zijn risico's binnen de beleggingen van het pensioenfonds. Er wordt onderscheid gemaakt tussen vastgoed- en aandelenrisico, valutarisico, kredietrisico en risico's van derivaten.

Vastgoed- en aandelenrisico

Het vastgoed- en aandelenrisico is het risico dat door de ontwikkeling van marktprijzen of waardewijzigingen plaatsvindt. Wijzigingen in marktomstandigheden hebben altijd direct invloed op het beleggingsresultaat. De beleggingen worden namelijk gewaardeerd op marktwaarde. Daarbij worden waardewijzigingen onmiddellijk verwerkt in het saldo van baten en lasten. Het fonds beheert het vastgoed- en aandelenrisico door het aanbrengen van een goede spreiding binnen de portefeuille (diversificatie). Hiervoor vindt periodiek een risico-rendementsanalyse plaats van de beleggingsportefeuille. Daarnaast wordt door middel van een derivatenconstructie een deel van het neerwaartse risico op aandelen afgedekt. Het beleggingsbeleid wordt uitgebreid beschreven in het jaarlijkse beleggingsplan, dat door het bestuur van het fonds wordt vastgesteld.

Valutarisico

Het pensioenfonds belegt ook in buitenlandse waardepapieren, waardoor het fonds gevoelig is voor koersschommelingen van de betreffende valuta ten opzichte van de euro. Om dit risico te beheersen, dekt het fonds alle beleggingen in de Amerikaanse dollar, het Britse pond, de Japanse yen, de Zweedse kroon, de Canadese dollar en de Australische dollar af naar de euro. Daarnaast worden sommige valuta's, zoals de Hong Kong dollar, gezien als posities in de Amerikaanse dollar en als zodanig afgedekt. Het resterende valutarisico van de portefeuille in het fonds is zeer beperkt.

Kredietrisico

Het pensioenfonds sluit contracten af met tegenpartijen. Daarbij loopt het fonds een risico als deze tegenpartijen hun verplichtingen jegens het fonds niet nakomen. De kredietwaardigheid van de portefeuille is een belangrijke indicator voor de kwaliteit van die portefeuille. Credit ratings lopen uiteen van AAA (zeer kredietwaardig) tot D. De spreiding van de beleggingen in vastrentende waarden is zodanig dat 74 procent (2012: 73 procent) een kredietwaardigheid heeft van A of hoger. Het tegenpartijrisico dat is verbonden aan de inzet van afgeleide financiële instrumenten wordt dagelijks gemonitord en op marktconforme wijze beheert door het opvragen van onderpand bij bepaalde marktbevingen. Daarnaast maakt het fonds gebruik van verschillende tegenpartijen met een goede reputatie, waardoor dit risico wordt beperkt.

Risico's van derivaten

In het strategisch beleid heeft het fonds bepaalde beleggingsrisico's gedefinieerd die het expliciet wil beheren en beheersen. In het bijzonder gaat het om het renterisico van de beleggingen ten opzichte van de verplichtingen, het valutarisico van beleggingen in niet-euro valuta en mogelijke neerwaartse risico's van de aandelenbeleggingen

(zie ook hiervoor). Voor de beheersing van elk van deze risico's zijn procedures en aspecten van operationele uitvoering vastgelegd. Daarbij is de inzet van derivaten, onder bepaalde regels, toegestaan. Het fonds heeft onderkend dat de inzet van die instrumenten ook risico's met zich meebrengen. In de afspraken met tegenpartijen en de uitvoering van transacties, alsmede het beheer van de posities, heeft het fonds voorzien.

Verzekeringstechnische risico's

Het belangrijkste verzekeringstechnische risico is het langlevenrisico. Dit is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan verondersteld bij de vaststelling van de premie en de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen. Het pensioenfonds berekent de voorziening pensioenverplichtingen op basis van de Prognosetafel AG2012-2062 met correcties voor ervaringssterfte. Hierdoor wordt rekening gehouden met toekomstige verbetering van de levensverwachting. Toepassing van deze prognosetafel beperkt het langlevenrisico voor het fonds sterk.

Liquiditeitsrisico

Liquiditeitsrisico is het risico dat onvoldoende liquide middelen beschikbaar zijn om op korte termijn aan de verplichtingen te kunnen voldoen. Deze verplichtingen betreffen voornamelijk de pensioenuitkeringen, maar ook ingenomen derivatenposities en aangegane commitments voor private equity en privaat onroerend goed kunnen leiden tot contractuele verplichting tot bijstorting. Het liquiditeitsrisico is onder normale omstandigheden nagenoeg afwezig. Dat komt ten eerste doordat de pensioenuitkeringen voor een belangrijk deel kunnen worden voldaan uit de ontvangen premies en directe beleggingsopbrengsten. Een tweede reden is dat verreweg het grootste deel van de beleggingsportefeuille bestaat uit liquide vermogenstitels.

Concentratierisico

Concentratierisico doet zich voor wanneer een groot deel van het belegd vermogen in dezelfde beleggingscategorie, regio, stijl en/of partij is geconcentreerd. Het fonds kiest in zijn beleggingsstrategie voor een weloverwogen spreiding.

Er kan zich ook concentratierisico voordoen binnen het deelnemersbestand.

Het deelnemersbestand van het fonds is divers, het aantal deelnemers is groot en is verdeeld over verschillende leeftijdsklassen. Ook hier is het concentratierisico beperkt. In de bepaling van het vereist eigen vermogen wordt dan ook geen buffer voor dit risico aangehouden.

Actief risico

Het fonds bepaalt door middel van een asset liability management (ALM) studie de verdeling van haar beleggingsportefeuille. Zo mogelijk stelt het fonds voor elke beleggingscategorie en regio binnen deze strategische beleggingsportefeuille, een representatieve benchmark vast. De feitelijke beleggingsportefeuille kan afwijken van de strategische beleggingsportefeuille, waarbij zogenaamd actief risico ontstaat.

Het fonds hanteert als maatstaf voor dit actief risico de (ex-ante) tracking error.

De tracking error is een maatstaf voor de verwachte spreiding van de rendements-

verschillen tussen de werkelijke en de strategische portefeuille. Het actief risico in de beleggingsportefeuille mag niet groter zijn dan de vooraf door het fonds vastgestelde limiet. Hiermee wordt het actief risico begrensd.

Niet-financiële risico's

Uitbestedingsrisico

Het Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel besteedt de pensioenuitvoering, bestuursondersteuning en het vermogensbeheer uit aan Blue Sky Group. Het uitbestedingsrisico is het risico dat de continuïteit, integriteit en/of kwaliteit van de uitbestede werkzaamheden wordt geschaad. Om dit risico te beheersen, heeft het fonds conform de Pensioenwet beleid vastgesteld voor de beheersing van risico's die samenhangen met de uitbesteding van bedrijfsprocessen. Voor het fonds bestaat het uitbestedingsrisico vooral uit het risico dat Blue Sky Group niet handelt volgens het verstrekte mandaat. Om dit risico te beheersen zijn duidelijke voorwaarden contractueel vastgelegd en uitgewerkt in een service level agreement (SLA). De uitvoeringsorganisatie legt periodiek verantwoording af over de beheersing van de processen en overlegt hierbij ook een ISAE 3402-rapportage inclusief 'In Control Statement' voor de gehele dienstverlening. Deze rapportage beschrijft beheersdoelstellingen en beheersmaatregelen voor alle processen die de uitvoeringsorganisatie voor het fonds uitvoert. Daarnaast implementeerde het pensioenfonds onder andere de volgende beheersmaatregelen.

Het fonds:

- voert periodiek een risico-inventarisatie uit;
- beoordeelt periodiek de uitvoering van de serviceafspraken;
- neemt kennis van de ISAE 3402-rapportage inclusief 'In Control Statement' van Blue Sky Group en beoordeelt de toereikendheid van de beheersdoelstellingen en de opzet en werking van de getroffen beheersmaatregelen;
- participeert met een ander fonds in een audit committee. Dit committee beoordeelt de opzet en werking van de beheersmaatregelen van zowel de participerende pensioenfondsen als de uitvoeringsorganisatie. Ook voeren de leden onderzoek uit en ontwikkelen zij beleid op het terrein van interne beheersing;
- heeft met twee andere fondsen een beleggingsadviescommissie met externe deskundigen ingesteld. De beleggingsadviescommissie is onafhankelijk van de uitvoeringsorganisatie. Deze commissie adviseert de betreffende fondsen over het beleggingsbeleid.

Operationeel risico

Operationeel risico treedt op bij de uitvoering van de pensioen- en beleggingsactiviteiten, vanwege niet-afdoende of falende interne processen, menselijk gedrag en systemen of door externe gebeurtenissen. Dit risico wordt beperkt doordat het fonds de hiervoor besproken ISAE 3402-rapportage inclusief 'In Control Statement', gecertificeerd door een onafhankelijke accountant, van de uitvoerder ontvangt en beoordeelt.

Juridisch risico

Het juridisch risico hangt samen met (veranderingen in en naleving van) wet- en regelgeving en het mogelijk in gevaar komen van de rechtspositie, met inbegrip van de mogelijkheid dat contractuele bepalingen niet-afdwingbaar of niet-correct gedocumenteerd zijn.

Een belangrijk onderdeel van juridisch risico is het compliancerisico. Dit omvat het risico dat niet of niet-tijdig de consequenties van (veranderende) wet- en regelgeving worden onderkend, waardoor wet- en regelgeving op onderdelen worden overtreden. Daarnaast omvat het ook het risico dat interne regelgeving, zoals de gedragscode en beleggingsrichtlijnen, niet wordt nageleefd. Beheersing hiervan vindt plaats door het maken van afspraken in de SLA met Blue Sky Group over de inrichting en naleving van compliance door de uitvoeringsorganisatie aldaar. Daarnaast heeft het fonds een eigen compliance officer aangesteld. Deze ziet toe op de naleving van de gedragscode door het bestuur van het fonds.

IT-risico

Dit is het risico dat bedrijfsprocessen en informatievoorziening onvoldoende integer, niet continu of onvoldoende beveiligd worden ondersteund door IT. Het risico kan zich voordoen, indien bijvoorbeeld de IT-strategie en het IT-beleid niet of onvoldoende zijn toegesneden op de bedrijfsprocessen. Daarnaast kan het IT-risico zich voordoen bij de beveiliging (bijvoorbeeld het toegankelijk zijn van informatie voor niet-geautoriseerde gebruikers), de beheersbaarheid (ontoereikend beheer van de ICT-omgeving) en de continuïteit (risico op het niet-beschikbaar zijn van de IT-infrastructuur (waaronder applicaties en systemen)).

Informatietechnologie is een belangrijk speerpunt van het fonds. Het audit comité van het fonds heeft IT periodiek op de agenda staan en beoordeelt de inrichting van IT voor het fonds op basis van de door de uitvoerder verstrekte ISAE 3402-rapportage (zie hiervoor). Een belangrijk onderdeel hiervan is de beschrijving van de IT en de IT-processen en de bevindingen van de externe accountant hierbij.

Omgevingsrisico

Het risico als gevolg van buiten de instelling of groep komende veranderingen op het gebied van concurrentieverhoudingen, belanghebbenden, reputatie en ondernemingsklimaat. Het fonds is zich bewust van een toename van dit risico door recente ontwikkelingen. Zo liggen pensioenfondsen de laatste jaren onder een vergrootglas en moeten zij zich verantwoorden voor kosten, governance, beleggingsbeleid etc. Het fonds anticipeert op nieuwe ontwikkelingen en voert een transparant beleid (zowel afweging van belangen als vastleggen van besluiten), waardoor het risico door veranderingen van buiten het fonds tijdig kan worden opgepakt.

Integriteitrisico

Onder integriteitrisico wordt het risico verstaan dat het pensioenfonds niet integer handelt. Dit risico wordt beheerst door het continu bewaken en eventueel bijstellen van het beleid en transparantie bij het doen van uitingen naar belanghebbenden. Daarnaast heeft het fonds een integriteitbeleid vastgesteld. Hierin geeft het fonds zijn

visie op integriteit en onderscheidt het diverse situaties waarin integriteit een rol speelt. Ook beschrijft het fonds welke standpunten het bij die situaties inneemt. Tenslotte legt het integriteitbeleid de maatregelen vast om te voorkomen dat de reputatie van het fonds wordt geschaad.

VERSLAG VERANTWOORDINGSORGAAN

Algemeen

Het verantwoordingsorgaan heeft tot taak een oordeel te geven over het door het bestuur gevoerde beleid en de beleidskeuzes voor de toekomst. Daarnaast heeft het verantwoordingsorgaan op diverse terreinen adviserende bevoegdheden.

Om dit oordeel te kunnen geven, is het verantwoordingsorgaan in 2013 vier keer in autonome vergadering bij elkaar geweest, hebben twee gezamenlijke vergaderingen met het bestuur plaatsgevonden en heeft het in oktober 2013 een gezamenlijke opleidingsdag gehad. Ten behoeve van de oordeelvorming is onder meer gebruik gemaakt van het jaarverslag 2013, het actuariële rapport 2013, het accountantsrapport 2013, de besluitenlijst van het bestuur, het jaarplan beleggingen en het jaarplan communicatie.

De communicatie tussen bestuur en verantwoordingsorgaan heeft op positieve en constructieve wijze plaatsgevonden.

Het jaar 2013 was wederom een jaar met veel discussies, ontwikkelingen en besluiten over pensioenen en pensioenfondsen in het algemeen en dus ook voor het pensioenfonds. De governance van pensioenfondsen en de verder toenemende rapporteringsverplichtingen en regelgeving zijn enkele voorbeelden hiervan. Tevens loopt de discussies over de houdbaarheid en toekomst van het pensioenstelsel nog steeds. Al deze zaken vragen veel aandacht en actie van het bestuur en dit wordt naar verwachting niet snel minder in de toekomst.

De algemene indruk van het verantwoordingsorgaan is dat het bestuur proactief, deskundig en zorgvuldig op de ontwikkelingen heeft gereageerd.

Adviezen

Het verantwoordingsorgaan heeft in 2013 geen adviezen gegeven. Wel heeft het eind 2013, na bespreking van de Wet versterking bestuur pensioenfondsen (Wvbp), ingestemd met de door het bestuur ingeslagen weg inzake de Wvbp en de hiermee samenhangende statutenwijziging. Het advies over de statutenwijziging is in het eerste kwartaal van 2014 gegeven.

Aandachtspunten

Het verantwoordingsorgaan heeft ten behoeve van het verslagjaar een drietal extra aandachtspunten bepaald. Dit zijn integraal risicomanagement, communicatie en ontwikkelingen in pensioenland.

Het verantwoordingsorgaan constateert het volgende:

Integraal Risicomanagement

In 2013 is de ontwikkeling naar een integraal risicomanagement(beleids)kader voortgezet. Het bestuur heeft het verantwoordingsorgaan daarover op verschillende momenten geïnformeerd en toegelicht hoe het denkt om te gaan met de vervolgstappen. Vooral het borgen van het integraal risicomanagement in het bestuursproces

en het twee maal per jaar expliciet hierbij stil staan, spreken het verantwoordingsorgaan aan. Het integraal risicomanagement-model heeft begin 2014 meer vorm gekregen.

Het verantwoordingsorgaan volgt de verdere ontwikkelingen ten aanzien van het integraal risicomanagement-model met belangstelling.

Communicatie

Het verantwoordingsorgaan is tevreden over het gevoerde communicatiebeleid in 2013. Het bestuur is verder gegaan met de uitvoering van het Communicatiebeleidskader 2012-2014.

Het fonds gebruikte naast de bestaande communicatiemiddelen allerlei nieuwe communicatiemiddelen voor de informatievoorziening waaronder facebook. Naast website en correspondentie zijn de digitale nieuwsflitsen een goed middel om deelnemers via e-mail op de hoogte te houden van het laatste nieuws over het pensioenfonds. Net als voorgaande jaren waren er in mei informatiedagen op het Bemanningencentrum waar het persoonlijke contact een duidelijk toegevoegde waarde heeft. Ook de Pensioen Informatie Teams (PIT) werden weer ingezet en nieuwe teams werden opgeleid. Inmiddels maken deze teams gebruik van een iPad.

De deelnemersvergadering van september werd druk bezocht. Net als in 2012 konden deelnemers workshops volgen, hetgeen als positief is ervaren.

Ontwikkelingen pensioenland

In 2013 was het gehele pensioenland stevig in ontwikkeling. Een aantal besluiten dat van invloed is op het pensioenfonds is genomen, maar zijn er ook nog besluiten te nemen.

De Wet verhoging AOW- en pensioenrichtleeftijd is in werking getreden per 1 januari 2013, maar de kans is groot dat de AOW-leeftijd versneld zal worden verhoogd.

De Wvbp is op 7 augustus 2013 van kracht geworden en zal per 1 juli 2014 in werking treden. Daarnaast is een aantal (deel-) pensioenakkoorden gesloten en weer opengebroken en in december 2013 heeft het Kabinet met een deel van de oppositiepartijen een Pensioenakkoord bereikt dat per 1 januari 2015 moet ingaan. Een groot aantal zaken dient nog verder te worden besproken en uitgewerkt. Zo is veel over het nieuwe Financieel Toetsingskader (nFTK) gesproken, maar dit heeft nog niet tot besluitvorming geleid.

Het bestuur heeft alle ontwikkelingen in pensioenland in 2013 op de voet gevolgd en er zijn diverse analyses uitgevoerd om de mogelijke impact op het pensioenfonds te kunnen inschatten. Het verantwoordingsorgaan heeft in samengevatte vorm kennis genomen van de ontwikkelingen en is tevreden over de wijze waarop het bestuur de ontwikkelingen volgt en oppakt. In 2014 zal dit onverminderd nodig zijn en het verantwoordingsorgaan ziet graag dat dit op dezelfde wijze door het bestuur wordt voortgezet.

Oordeel

Op basis van de verstrekte informatie is het verantwoordingsorgaan van mening dat het bestuur over 2013 op adequate wijze heeft gehandeld in het belang van de belanghebbenden: werkgever, werknemers en pensioengerechtigden.

REACTIE VAN HET BESTUUR

Het bestuur heeft in zijn vergadering van 23 mei kennis genomen van het oordeel van het verantwoordingsorgaan. De observaties van het verantwoordingsorgaan worden door het bestuur onderkend. De in het verslag van het verantwoordingsorgaan opgenomen onderwerpen staan hoog op de bestuursagenda. Het bestuur dankt het verantwoordingsorgaan voor zijn werkzaamheden.

RAPPORTAGE VISITATIECOMMISSIE

In het jaar 2014 zou volgens de thans geldende cyclus van drie jaar de visitatie plaatsvinden, en zou de (eind-) rapportage van de visitatiecommissie in dit jaarverslag zijn opgenomen.

De visitatiecommissie is, evenals alle betrokkenen, geconfronteerd met het feit dat met ingang van 1 januari 2014 de, wettelijk vastgestelde, Code Pensioenfondsen van kracht is geworden en per 1 juli 2014 de Wet versterking bestuur pensioenfondsen van kracht zal worden. Beide wettelijke regelingen bevatten, ook in onderlinge samenhang, een relatief groot aantal nieuwe en geïntensiveerde spelregels voor de besturing van pensioenfondsen en daarmee onder andere ook voor het interne toezicht. Het daarmee samenhangende proces van implementatie is weliswaar gestart, maar nog niet volledig afgerond.

Tegen die achtergrond is de visitatie bij het fonds wel reeds gestart, maar zijn zowel de visitatiecommissie als het bestuur van mening dat het uit een oogpunt van zorgvuldigheid de voorkeur verdient om het visitatieproces eerst in het eerste kwartaal van 2015 af te ronden en de rapportage van de visitatiecommissie op te nemen in het jaarverslag over 2014.

Op deze wijze kan bij de visitatie én volledig rekening worden gehouden met alle nieuwe wettelijke verplichtingen én met de alsdan afgeronde implementatie daarvan door het bestuur.

drs. D. del Canho
drs. P.D. Eenshuistra
mr. H. Nijssse (voorzitter)

“Als lid van PIT-9 merk ik dat veel mensen met hun pensioen bezig zijn. Ik probeer ze zo goed mogelijk bewust te maken van hun pensioen.”

BALANS PER 31 DECEMBER (na resultaatbestemming)

(bedragen in miljoenen euro's)

Activa	2013	2012
Beleggingen voor risico pensioenfond		
• Vastgoed ¹	149,2	148,4
• Aandelen ²	941,0	835,7
• Vastrentende waarden ³	872,2	786,9
• Derivaten ⁴	123,8	220,1
Totaal beleggingen voor risico pensioenfond	2.086,2	1.991,1
Deelnemingen ⁵	2,4	2,6
Vorderingen en overlopende activa ⁶	23,6	10,9
Liquide middelen ⁷	0,9	0,4
Totaal activa	2.113,1	2.005,0

Passiva

Stichtingskapitaal en reserves ⁸		
• Bestemmingsreserves	20,7	15,8
• Overige reserves	374,0	260,5
Totaal stichtingskapitaal en reserves	394,7	276,3
Technische voorzieningen		
• Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfond ⁹	1.708,0	1.722,4
Derivaten ⁴	8,9	3,6
Schulden en overlopende passiva ¹⁰	1,5	2,7
Totaal passiva	2.113,1	2.005,0

De bij de posten vermelde nummers verwijzen naar de toelichting op pagina 79 tot en met 105.

REKENING VAN BATEN EN LASTEN

(bedragen in miljoenen euro's)

Baten en lasten pensioenactiviteiten	2013	2012
Premies ¹¹	89,6	79,3
Waardeoverdrachten, per saldo ¹²	0,9	- 0,4
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds		
• Pensioenopbouw ¹³	- 69,5	- 73,4
• Indexering ¹⁴	- 2,2	- 0,6
• Rentetoevoeging ¹⁵	- 6,1	- 24,5
• Wijziging rekenrente ¹⁶	74,6	- 174,0
• Onttrekking pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten ¹⁷	13,7	12,2
• Pensioenrechten waardeoverdrachten, per saldo ¹⁸	- 1,0	0,5
• Wijziging actuariële grondslagen ¹⁹	- 0,1	82,4
• Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen ²⁰	5,0	2,0
Totaal mutatie voorziening pensioenverplichtingen risico pensioenfonds	14,4	- 175,4
Pensioenuitkeringen ²¹	- 13,4	- 11,8
Pensioenuitvoeringskosten ²²	- 3,2	- 2,9
Overige lasten pensioenactiviteiten ²³	-	- 0,1
Totaal baten en lasten pensioenactiviteiten	88,3	- 111,3
Baten en lasten beleggingsactiviteiten		
Directe beleggingsopbrengsten ²⁴	16,8	18,9
Indirecte beleggingsopbrengsten ²⁴	13,7	250,3
Kosten van vermogensbeheer ²⁴	- 3,0	- 2,6
Overige baten beleggingsactiviteiten ²⁵	2,6	1,4
Totaal baten en lasten beleggingsactiviteiten	30,1	268,0
Resultaat	118,4	156,7

De bij de posten vermelde nummers verwijzen naar de toelichting op pagina 106 tot en met 118.

KASSTROOMOVERZICHT

(bedragen in miljoenen euro's)

Kasstroom uit pensioenactiviteiten	2013	2012
Ontvangen premies	75,7	69,9
Ontvangen waardeoverdrachten	1,4	0,7
Betaalde pensioenuitkeringen	- 13,3	- 11,6
Betaalde waardeoverdrachten	- 0,5	- 1,1
Betaalde pensioenuitvoeringskosten	- 2,9	- 3,2
Totaal kasstroom uit pensioenactiviteiten	60,4	54,7
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten		
Verkopen beleggingen	353,6	280,1
Verkopen en afwikkeling derivaten	75,8	- 80,7
Directe beleggingsopbrengsten	18,8	16,2
Aankopen beleggingen	- 506,5	- 270,3
Aankopen derivaten	-	- 12,4
Mutatie deposito's en liquiditeiten	- 1,0	12,7
Betaalde kosten van vermogensbeheer	- 3,4	- 2,4
Overige mutaties uit beleggingsactiviteiten	2,8	1,3
Totaal kasstroom uit beleggingsactiviteiten	- 59,9	- 55,5
Mutatie liquide middelen	0,5	- 0,8

TOELICHTING ALGEMEEN

Activiteiten

Het doel van Stichting Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel, statutair gevestigd te Amstelveen (hierna: het pensioenfonds), is het verstrekken van pensioenuitkeringen aan werknemers en oud-werknemers in een cabinefunctie met een arbeidscontract vallend onder de cao voor KLM-Cabinepersoneel en voor cabinepersoneel in algemene dienst bij KLM Cityhopper B.V. Uitgezonderd zijn assistent-pursers, pursers en senior pursers die tot het zogeheten Kerncorps Cabinepersoneel behoren.

Pensioenregeling

Ouderdomspensioen

Het pensioenfonds kent twee regelingen voor ouderdomspensioen: een voorwaardelijke eindloonregeling (pensioenreglement 2008A) en een middelloonregeling (pensioenreglement 2008B).

Het ouderdomspensioen is in de voorwaardelijke eindloonregeling bij volledige indexering gebaseerd op het laatstverdiende salaris en het aantal deelnemersjaren. Het ouderdomspensioen bedroeg tot en met 31 december 2013 voor ieder deelnemersjaar 1,58% van de nettopensioengrondslag zoals die geldt op 1 januari van het jaar waarin de deelneming wordt beëindigd. Vanaf 1 januari 2014 bedraagt de pensioenopbouw 1,39% van de nettopensioengrondslag. De nettopensioengrondslag is de brutopensioengrondslag verminderd met een franchise. De brutopensioengrondslag is gelijk aan twaalfmaal het maandsalaris verhoogd met 16,33% in verband met de eindejaarsuitkering, de vakantietoeslag en de variabele winstuitkering.

In de middelloonregeling is het ouderdomspensioen gebaseerd op het gemiddelde salaris tijdens de diensttijd en het aantal deelnemersjaren en bedroeg tot en met 31 december 2013 voor ieder deelnemersjaar 1,78% van de nettopensioengrondslag zoals die geldt op 1 januari van het betrokken jaar. Met ingang van 1 januari 2014 bedraagt de jaarlijkse pensioenopbouw 1,57% van de nettopensioengrondslag. In deze regeling is de brutopensioengrondslag gelijk aan twaalfmaal het maandsalaris verhoogd met 12,33% in verband met de eindejaarsuitkering en de vakantietoeslag. Verder is de winstuitkering van het vorige jaar in de brutopensioengrondslag begrepen. Voor deelnemers die hebben gekozen voor een vaste winstuitkering geldt in de middelloonregeling een andere brutopensioengrondslag, gelijk aan 13,96 maal het maandsalaris, zoals vastgesteld per 1 januari van het betreffende jaar.

De normpensioendatum is de eerste dag van de maand waarin de deelnemer 60 jaar wordt. De deelnemers kunnen binnen bepaalde grenzen kiezen wanneer zij met pensioen gaan. De vroegst mogelijke pensioendatum is de dag waarop de deelnemer 50 jaar wordt. Het is mogelijk om later met pensioen te gaan, maar uiterlijk op de dag waarop de deelnemer de AOW-gerechtigde leeftijd bereikt. Daarnaast bestaat de mogelijkheid van deeltijdpensioen. Deeltijdpensioen kan ingaan in de periode tussen de leeftijd van

50 jaar en één maand voorafgaand aan de dag waarop de AOW-gerechtigde leeftijd wordt bereikt. Verder kunnen de deelnemers kiezen voor een tijdelijke verhoging of verlaging van het pensioen, met als omslagpunt de AOW-gerechtigde leeftijd, waarbij de laagste uitkering niet lager is dan 75% van de hoogste uitkering.

Aanvullend pensioen

Netto Aanvullende Pensioenregeling (NAP) vult het ouderdomspensioen uit de basispensioenregeling aan met een extra levenslang ouderdomspensioen vanaf de normpensioenleeftijd van 60 jaar. Deelname aan de regeling is verplicht voor alle deelnemers. Zij betalen een extra premie van 2,0% van de grondslag die wordt ingehouden op het nettoloon. Over het te zijner tijd uit te keren pensioen is geen loonbelasting of inkomstenbelasting verschuldigd. De levenslange aanvullende uitkering kan op pensioendatum worden omgezet in een tijdelijke aanvullende uitkering tot de AOW-gerechtigde leeftijd. Verder is het mogelijk om op de pensioendatum de levenslange uitkering te laten afkopen.

Partnerpensioen

Het facultatief partnerpensioen is op risicobasis verzekerd. De verzekering voor deelnemers met een samenlevingscontract vangt aan op het moment waarop KLM een samenlevingsverband erkent. De deelnemer en de partner kunnen gezamenlijk van deze verzekering afzien. Het pensioen bedroeg tot en met 31 december 2013 in de middelloonregeling 1,4% van de laatste partnerpensioengrondslag per deelnemersjaar en in de eindloonregeling 1,4% van de laatste nettopensioengrondslag per deelnemersjaar. Voor deelnemersjaren vanaf 1 januari 2014 is dit percentage verlaagd naar 1,33. Toekomstige jaren van deelneming tot de normpensioendatum zijn meeverzekerd. Verder kunnen deelnemers zich via het pensioenfonds ook vrijwillig verzekeren voor het Anw-hiaat.

Wezenpensioen

Wezenpensioen wordt uitgekeerd aan kinderen tot de 18-jarige leeftijd of bij het volgen van een opleiding waarvoor recht op studiefinanciering bestaat tot de 25-jarige leeftijd. Het wezenpensioen bedraagt voor elk gerechtigd kind 20% van het (bereikbare) ouderdomspensioen.

Arbeidsongeschiktheidspensioen

In geval van volledige en duurzame arbeidsongeschiktheid (IVA) van de deelnemer wordt een arbeidsongeschiktheidspensioen uitgekeerd. De uitkering gaat in na afloop van het tweede ziektejaar. Daarnaast wordt de pensioenopbouw volledig en premievrij voortgezet. Dit geldt eveneens voor de verzekering van het facultatief partnerpensioen en vanaf 1 januari 2013 voor het Anw-hiaatpensioen.

Bij volledige of gedeeltelijke niet-duurzame arbeidsongeschiktheid (WIA) gaat het pensioen in op het moment waarop de loongerelateerde WIA-uitkering eindigt. Het arbeidsongeschiktheidspensioen is een percentage van het pensioen dat wordt uitgekeerd bij volledige arbeidsongeschiktheid. Bij een gedeeltelijke arbeids-

ongeschiktheid tussen 35% en 80% wordt de pensioenopbouw premievrij voortgezet, afhankelijk van de mate van arbeidsongeschiktheid. Premievrije voortzetting geldt ook voor de verzekering van het facultatief partnerpensioen, maar niet voor de verzekering van het Anw-hiaatpensioen.

In geval van een gedeeltelijke arbeidsongeschiktheid van minder dan 35% bestaat geen recht op arbeidsongeschiktheidspensioen. De pensioenopbouw wordt wel premievrij voortgezet en is afhankelijk van de mate van arbeidsongeschiktheid. Premievrije voortzetting geldt eveneens voor de verzekering van het facultatief partnerpensioen, maar geldt niet voor de verzekering van het Anw-hiaatpensioen.

Het arbeidsongeschiktheidspensioen wordt uitgekeerd zolang de arbeidsongeschiktheid duurt, maar uiterlijk tot de normpensioendatum.

Indexering

Het pensioenfonds streeft ernaar de opgebouwde pensioenrechten van actieve deelnemers jaarlijks aan te passen aan de ontwikkeling van de algemene loonronden.

Verder streeft het pensioenfonds ernaar de ingegane pensioenen en de premievrije pensioenrechten (actieve en gewezen deelnemers) jaarlijks aan te passen aan de ontwikkeling van de prijsindex.

De indexering heeft een voorwaardelijk karakter. Dit betekent dat geen recht op indexering bestaat en dat het niet zeker is of en in hoeverre in de toekomst indexering kan plaatsvinden. Het bestuur van het pensioenfonds beoordeelt jaarlijks op basis van de financiële positie van het fonds of de opgebouwde pensioenrechten van actieve deelnemers, de premievrije pensioenrechten van actieve en gewezen deelnemers en de ingegane pensioenen kunnen worden verhoogd.

Onderscheid wordt gemaakt tussen basisindexering en aanvullende indexering. Voor actieve deelnemers is de basisindexering maximaal gelijk aan de stijging van prijsindex, maar niet hoger dan de algemene loonontwikkeling (stijging van de loonindex). Daarboven kan aan actieve deelnemers een aanvullende indexering worden toegekend, die maximaal gelijk is aan het (positieve) verschil tussen de verandering in de loonindex en de reeds verstrekte indexering. Voor gewezen deelnemers en pensioengerechtigden worden de premievrije pensioenaanspraken respectievelijk de pensioenen jaarlijks geïndexeerd met maximaal de ontwikkeling van de prijsindex.

De indexering heeft een voorwaardelijk karakter en het bestuur beslist jaarlijks in hoeverre indexering wordt toegekend. Dit betekent dat geen recht op indexering bestaat en dat het niet zeker is of en in hoeverre in de toekomst indexering kan plaatsvinden.

De hoogte van de basisindexering wordt gebaseerd op een indexeringsstaffel. Uitgangspunt hiervoor is de gemiddelde reële dekkingsgraad over de periode juni tot en met november van enig jaar. Bij een (gemiddelde) reële dekkingsgraad lager dan 65%

wordt geen indexering toegekend. Indexering wordt bovendien alleen toegekend indien en voor zover de nominale dekkingsgraad ultimo november van enig jaar hoger is dan 105%. Inhaalindexering vindt alleen plaats bij een (gemiddelde) reële dekkingsgraad van 85% of hoger.

Aanvullende indexering wordt alleen toegekend indien de daartoe gevormde bestemmingsreserve (toeslagreserve voor actieve deelnemers) toereikend is. Uit deze bestemmingsreserve wordt ook de eventuele inhaalindexering voor actieve deelnemers gefinancierd, voor zover deze niet uit de overige reserves kan worden gefinancierd.

Met het premie-, indexatie- en beleggingsbeleid en de economische omstandigheden is de indexatieambitie van het pensioenfonds in 2013 niet gehaald. Bij ongewijzigd beleid, ongewijzigde economische omstandigheden en handhaving van de aannames is het onzeker of de indexatieambitie ook de komende jaren gehaald kan worden.

Financiering en premie

De financiering is gebaseerd op een doorsneepremie (exclusief opslag voor termijnbetaling) van 31,4% (2012: 30,6%) van de bijdragegrondslag. De doorsneepremie is vastgesteld op basis van een gedempte rentevoet van 3,2% (2012: 3,5%). De doorsneepremie wordt verhoogd met een deelnemersbijdrage van 1,4% (2012: 1,2%) van de bijdragegrondslag in geval van verzekering van het facultatief partnerpensioen en met een deelnemersbijdrage van EUR 16,60 per maand (2012: EUR 12,90 per maand) in geval van verzekering van het Anw-hiaat. De deelnemersbijdrage met betrekking tot verplichte onderdelen van de pensioenregeling is begrepen in de doorsneepremie.

Het pensioenfonds kent een overschotten- en tekortenbeleid. De premiekortinggrens wordt vastgesteld op basis van de hoogste van de voorziening pensioenverplichtingen op basis van de door De Nederlandsche Bank (DNB) vastgestelde en gepubliceerde rentetermijnstructuur vermeerderd met het vereist eigen vermogen en de voorziening pensioenverplichtingen op basis van een reële marktrente. Eén tiende deel van het aldus bepaalde overschot wordt jaarlijks aangewend voor premiekorting. Het volgende jaar wordt op basis van de vermogenspositie van het fonds beoordeeld of premiekorting mogelijk is. Dit betekent dat ook sprake kan zijn van negatieve premies (terugstorting). De terugstorting is begrensd op 24% van de premiegrondslag. Het bedrag beschikbaar voor premiekorting wordt verdeeld tussen KLM en de deelnemers volgens de verhouding 13:1.

Indien het aanwezig eigen vermogen van het pensioenfonds lager is dan het vereist eigen vermogen, zoals bedoeld in de Pensioenwet, wordt een langetermijnherstelplan opgesteld en ingediend bij DNB. In het herstelplan wordt uitgewerkt hoe het fonds uiterlijk binnen 15 jaar het reservetekort oplost. Uitgangspunt hierbij is dat de premiebetalingen zodanig worden verhoogd dat binnen deze termijn wordt voldaan aan het vereist eigen vermogen. In het herstelplan wordt rekening gehouden met de naar verwachting toe te kennen indexering. De totale premie, bestaande uit de doorsnee-

premie en de hier bedoelde herstellpremie, is gemaximeerd op 48% van de bijdragegrondslag.

Indien het aanwezig eigen vermogen van het pensioenfonds lager is dan het minimaal vereist eigen vermogen, wordt een kortetermijnherstelplan opgesteld en ingediend bij DNB. Uitgangspunt hierbij is dat door middel van extra premiebetalingen binnen een termijn van drie jaar wordt voldaan aan het minimaal vereist eigen vermogen. Extra premies worden verdeeld tussen de werkgever en de deelnemers volgens dezelfde verhouding als premiekortingen.

Voor de financiering van de aanvullende indexering van de pensioenrechten van actieve deelnemers wordt een toeslagreserve voor actieve deelnemers gevormd. Jaarlijks wordt een deel van de premie aan de bestemmingsreserve toegevoegd, indien en voor zover deze hoger is dan de (zuivere) kostendekkende premie inclusief een solvabiliteitsopslag gebaseerd op de nominale dekkingsgraad.

Grondslagen voor de financiële verslaggeving

Algemeen

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9, Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek, met gebruikmaking van de vrijstelling inzake de vorming van een reserve herwaardering volgens artikel 146 van de Pensioenwet, en in overeenstemming met de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving, in het bijzonder Richtlijn 610 Pensioenfonds (RJ 610).

De bedragen in de jaarrekening luiden in euro's.

Schattingen en veronderstellingen

Bij het opstellen van de jaarrekening is het maken van schattingen en veronderstellingen noodzakelijk. De schattingen en veronderstellingen hebben invloed op de toepassing van grondslagen en de waardering van activa en verplichtingen. De schattingen en daaraan ten grondslag liggende veronderstellingen zijn gebaseerd op ervaringen uit het verleden en verschillende andere factoren die gegeven de omstandigheden als redelijk worden beschouwd. Vooral de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen en (in mindere mate) de waardering van de beleggingen zijn gebaseerd op schattingen en veronderstellingen. De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Ten behoeve van de oordeelsvorming en het maken van schattingen wordt gebruik gemaakt van externe deskundigen. De aard van oordelen en schattingen en de onderliggende veronderstellingen is, voor zover noodzakelijk geacht voor het vereiste inzicht in het vermogen, vermeld in de toelichting bij de jaarrekening. Herzieningen van schattingen worden verwerkt in de periode waarin de schatting wordt herzien. Een herziening van een schatting heeft dikwijls ook gevolgen voor waardering en resultaatbepaling in toekomstige perioden.

Verwerking

De belangrijkste activa en verplichtingen van het pensioenfonds zijn respectievelijk de beleggingen en de pensioenverplichtingen. De beleggingen bestaan volledig uit financiële activa en derivaten. Deze worden in de balans opgenomen respectievelijk van de balans verwijderd op transactiedatum (datum van koop of verkoop). Dit is het moment waarop de toekomstige economische voordelen en de risico's verbonden aan het financiële instrument worden overgedragen. Pensioenverplichtingen worden in de balans opgenomen op het moment van toekenning of overdracht van de pensioenrechten. Zij worden van de balans verwijderd op het moment van uitkering of overdracht van de pensioenrechten.

Saldering

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd en als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Presentatie beleggingen en beleggingsopbrengsten

De beleggingen bestaan nagenoeg geheel uit participaties in beleggingsinstellingen, voor het merendeel Blue Sky beleggingsfondsen. Deze beleggingsfondsen hebben de vorm van een besloten fonds voor gemene rekening. De participaties worden in de balans gerubriceerd conform de aard van de onderliggende beleggingen van de beleggingsfondsen. Waardeveranderingen van de participaties worden in de rekening van baten en lasten opgenomen onder indirecte beleggingsopbrengsten. Zij bestaan uit de directe en indirecte opbrengsten van de onderliggende beleggingen en de kosten van vermogensbeheer die ten laste van het beleggingsfonds komen. Door beleggingsfondsen uitgekeerde dividenden worden gepresenteerd onder directe beleggingsopbrengsten.

Waardering beleggingen

Participaties in beleggingsinstellingen worden gewaardeerd tegen de berekende intrinsieke waarde op balansdatum of de meest recent beschikbare intrinsieke waarde. De intrinsieke waarde wordt vastgesteld op basis van de marktwaarde van de onderliggende activa en verplichtingen. De marktwaarde is het bedrag waarvoor een actief of een verplichting kan worden afgewikkeld tussen ter zake goed geïnformeerde, tot een transactie bereid zijnde partijen die onafhankelijk zijn. De marktwaarde is gebaseerd op actuele marktprijzen, tenzij anders vermeld.

Waardeveranderingen beleggingen

Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen, inclusief derivaten. Alle waardeveranderingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als opbrengst beleggingen direct in de rekening van baten en lasten opgenomen.

Vreemde valuta

Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. Deze waardering is onderdeel van de intrinsieke waarde van de participaties in de beleggingsfondsen. Transacties in vreemde valuta worden omgerekend tegen de koers op transactiedatum. Valutakoersverschillen bij de omrekening van activa en verplichtingen worden in de rekening van baten en lasten opgenomen onder de post waarop de activa en verplichtingen betrekking hebben.

De koers op balansdatum van de euro ten opzichte van de belangrijkste valuta's is:

	2013	2012	2011
Amerikaanse dollar	1,3779	1,3184	1,2982
Canadese dollar	1,4640	1,3127	1,3218
Australische dollar	1,5402	1,2699	1,2662
Japanse yen	144,829	113,996	99,880
Britse pond	0,8320	0,8111	0,8353
Zwitserse frank	1,2255	1,2068	1,2139
Zweedse kroon	8,8500	8,5768	8,8992

Grondslagen voor de waardering van activa en passiva

Vastgoed

De marktwaarde van onderliggende beursgenoteerde aandelen van vastgoedfondsen is gebaseerd op de beurskoers per balansdatum. Onderliggende beleggingen in niet-beursgenoteerde participaties worden gewaardeerd tegen de intrinsieke waarde, gebaseerd op de marktwaarde van het onderliggende vastgoed. De marktwaarde van het onderliggende vastgoed is de geschatte waarde bij onderhandse verkoop in verhuurde staat. Directe vastgoedbeleggingen van vastgoedfondsen waarin rechtstreeks wordt geparticipeerd, worden op dezelfde wijze gewaardeerd. De onderliggende vastgoedobjecten worden periodiek getaxeerd door onafhankelijke taxateurs.

Aandelen

De marktwaarde van onderliggende beursgenoteerde aandelen en converteerbare obligaties van aandelenfondsen is gebaseerd op de beurskoers per balansdatum. Indien onderliggende aandelen niet-beursgenoteerd zijn of indien de koersvorming niet representatief is, wordt de marktwaarde getaxeerd. De taxatie is gebaseerd op recente markt-informatie.

Vastrentende waarden

De marktwaarde van onderliggende beursgenoteerde vastrentende waarden van fondsen is gebaseerd op de beurskoers per balansdatum, verhoogd met de lopende rente. De marktwaarde van directe vastrentende beleggingen wordt bepaald door te ontvangen

rente en aflossingen contant te maken op basis van actuele marktrente, rekening houdend met het risicoprofiel en de looptijd van de belegging.

Derivaten

Derivaten zijn afgeleide financiële instrumenten, waarvan de waarde afhankelijk is van één of meer onderliggende primaire financiële instrumenten. Derivaten bevatten rechten en verplichtingen waardoor één of meer van de financiële risico's waaraan de onderliggende primaire financiële instrumenten onderhevig zijn tussen partijen worden overgedragen. Derivaten leiden bij het aangaan van de transactie niet of tot een relatief gering vermogensbeslag. Basisvormen van derivaten zijn swaps, forwards, futures en opties. Het onderliggende primaire financiële instrument kan onder meer een valuta-product, een aandelenproduct of een renteproduct zijn.

Het pensioenfonds maakt gebruik van de volgende derivaten: valutaswaps, valuta-termijncontracten, aandelenputopties, aandelenfutures, interest rate swaps en obligatiefutures.

Een valutaswap is een contract waarbij wordt overeengekomen om een bedrag in een bepaalde valuta te ruilen tegen een gelijkwaardig bedrag in een andere valuta met de verplichting om de betrokken valuta weer terug te ruilen op een vooraf vastgestelde datum en tegen een vooraf vastgestelde (termijn)koers. Bij een langlopende valutaswap worden gedurende de looptijd ook rentestromen uitgewisseld. Bij een kortlopende valutaswap worden geen rentestromen uitgewisseld, maar wordt het renteverskil verrekend in de termijnkoers.

Een valutatermijncontract is een contract waarbij de verplichting wordt aangegaan om een bepaalde valuta te verkopen en een andere valuta te kopen op een vooraf vastgestelde datum en tegen een vooraf vastgestelde (termijn)koers.

Een putoptie op aandelen is een contract waarbij de koper het recht heeft om een overeengekomen aantal aandelen te verkopen gedurende een vooraf vastgestelde periode tegen een vooraf vastgestelde prijs. De onderliggende waarde kan ook een aandelenindex zijn. Tegenover het recht van de koper staat een verplichting van de verkoper. Voor het recht betaalt de koper een prijs (optiepremie).

Een aandelenfuture is een op een beurs verhandelbaar termijncontract met verplichte levering van aandelen op een vooraf vastgestelde datum en tegen een vooraf vastgestelde prijs. Naast futures met als onderliggende waarde een specifiek aandeel bestaan ook aandelenindexfutures. Dit zijn futures met als onderliggende waarde een bepaalde aandelenindex. Het verschil tussen het niveau van de aandelenindex dat is vastgelegd in het futurecontract en het werkelijke niveau van de index wordt afgerekend (cash settlement).

Een interest rate swap of renteswap is een contract waarbij wordt overeengekomen om gedurende een vooraf vastgestelde periode rentestromen in dezelfde valuta te ruilen. Bij de meeste renteswaps wordt een variabele rente geruild tegen een vast rente. De variabele rente is gebaseerd op de geldmarktrente, waarbij als referentie Euribor of Eonia wordt gehanteerd. De vaste rente is meestal gebaseerd op de marktrente van staatsobligaties.

Een obligatiefuture is een op een beurs verhandelbaar termijncontract met verplichte levering van fictieve staatsobligaties op een vooraf vastgestelde datum en tegen een vooraf vastgestelde prijs. Veel voorkomende obligatiefutures in de Europese handel zijn Bundfutures. De onderliggende waarde van een Bundfuture is een fictieve Duitse staatsobligatie met een looptijd van 10 jaar. Het verschil tussen de prijs van de obligatie die is vastgelegd in het futurecontract en de werkelijke prijs wordt afgerekend (cash settlement).

Derivaten worden gewaardeerd tegen marktwaarde. Voor beursgenoteerde contracten is dit de beursprijs per balansdatum. Voor niet-beursgenoteerde contracten is de waardering gebaseerd op recente marktinformatie (zoals valutakoersen, rentecurves en indexen), als input voor de gehanteerde gangbare waarderingmodellen.

Deelnemingen

Deelnemingen worden gewaardeerd tegen nettovermogenswaarde.

Vorderingen

Vorderingen worden gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs onder aftrek van eventuele bijzondere waardeverminderingen, indien sprake is van oninbaarheid. De geamortiseerde kostprijs komt in het algemeen overeen met de nominale waarde.

Liquide middelen

Liquide middelen worden opgenomen voor de nominale waarde.

Voorziening pensioenverplichtingen

De voorziening pensioenverplichtingen wordt actuarieel berekend en wordt vastgesteld op basis van de nominaal verworven pensioenrechten, voor zover zij onvoorwaardelijk zijn. Dit betekent dat de voorwaardelijke toekomstige indexering niet in de voorziening is begrepen, maar de op balansdatum toegezegde indexering wel in de voorziening wordt opgenomen. De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de door DNB vastgestelde en gepubliceerde rentetermijnstructuur per balansdatum.

De voorziening met betrekking tot ouderdomspensioen en partnerpensioen is de contante waarde van de beste inschatting van de toekomstige uitgaande kasstromen die voortvloeien uit de tot balansdatum opgebouwde onvoorwaardelijke pensioenrechten. Daarin is begrepen de toekomstige premievrije pensioenopbouw van arbeidsongeschikte deelnemers.

De voorziening met betrekking tot arbeidsongeschiktheidspensioen is de contante waarde van de verwachte uitgaande kasstromen die voortvloeien uit de verplichtingen aan bij het pensioenfonds aangemelde arbeidsongeschikte deelnemers, nog niet aangemelde arbeidsongeschikte deelnemers en zieke deelnemers die naar verwachting arbeidsongeschikt zullen worden verklaard. De actuariële veronderstelling is dat het effect van de verwachte reactivering van bestaande arbeidsongeschikte deelnemers gelijk is aan het effect van de verwachte nieuwe instroom van nog niet aangemelde arbeidsongeschikte deelnemers en zieke deelnemers.

De belangrijkste actuariële grondslagen en veronderstellingen zijn:

- rekenrente rentetermijnstructuur DNB (ongewijzigd);
- levensverwachting volgens AG-prognosetafels 2012-2062 met actuele fondsspecifieke leeftijds- en sekseafhankelijke correctiefactoren gebaseerd op het Towers Watson model 2012 (ongewijzigd);
- partnerfrequentie actieve en gewezen deelnemers 100% (ongewijzigd);
- verschil leeftijd man en vrouw tweeënehalf jaar (ongewijzigd);
- excassokosten 1,0% van de voorziening (ongewijzigd).

Uit de door DNB vastgestelde en gepubliceerde rentetermijnstructuur ultimo 2013 kan voor het pensioenfonds een gemiddelde rekenrente van 2,9% worden afgeleid (2012: 2,6%).

De voor de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen gehanteerde rentetermijnstructuur DNB betreft voor looptijden tot en met 20 jaar de driemaandsgemiddelde marktrente op de interbancaire swapmarkt. Voor looptijden langer dan 20 jaar wordt de driemaandsgemiddelde swapcurve aangepast door de onderliggende éénjaarsforwardrente te extrapoleren naar een vast renteniveau, de zogenoemde ultimate forward rate (UFR) van 4,2%. In de door DNB gevolgde methodiek beweegt de rente vanaf 21 jaar geleidelijk in de richting van de UFR, doordat de driemaandsgemiddelde forwardrente wordt gemiddeld met de UFR. Het gewicht van de UFR neemt vanaf 21 jaar tot en met 60 jaar toe met de looptijd. De gehanteerde forwardrentes vanaf 60 jaar zijn constant en gelijk aan de UFR.

Schulden

Schulden worden gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs, die in het algemeen overeenkomt met de nominale waarde.

Grondslagen voor de resultaatbepaling

Algemeen

De grondslagen voor resultaatbepaling vloeien voor het merendeel voort uit de voor de beleggingen en de voorziening pensioenverplichtingen gehanteerde waarderinggrondslagen. Voor een aantal posten worden de grondslagen voor resultaatbepaling hierna (nader) uiteengezet.

Premies

Premies worden ten gunste van het resultaat gebracht in de periode waarin de daarmee samenhangende pensioenrechten worden opgebouwd. Premiekortingen en extra premies worden verwerkt in de periode waarin aan de voorwaarden volgens de uitvoeringsovereenkomst wordt voldaan.

Waardeoverdrachten

Waardeoverdrachten worden in de rekening van baten en lasten opgenomen op het moment van overdracht van de pensioenverplichtingen.

Mutatie voorziening pensioenverplichtingen

Pensioenopbouw

De pensioenopbouw wordt toegerekend aan de periode waarin de opbouw van de pensioenrechten plaatsvindt. De verplichtingen met betrekking tot arbeidsongeschiktheidspensioen worden opgenomen in de periode waarin deze ontstaan. De toekomstige premievrije pensioenopbouw van arbeidsongeschikte deelnemers wordt ten laste van het resultaat gebracht in de periode waarin de arbeidsongeschiktheid ontstaat.

Indexering

De toevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen uit hoofde van indexering wordt in de rekening van baten en lasten opgenomen in de periode waarin het bestuursbesluit wordt genomen.

Rentetoevoeging voorziening pensioenverplichtingen

De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de door DNB vastgestelde en gepubliceerde rentetermijnstructuur per balansdatum. Aan de voorziening pensioenverplichtingen wordt rente toegevoegd op basis van de éénjaarsrente volgens deze rentetermijnstructuur primo verslagperiode. De rentetoevoeging wordt berekend over het gemiddelde van de stand van de voorziening primo periode en de stand van de voorziening ultimo periode, de laatste exclusief het effect van de indexering.

Wijziging rekenrente

Het effect van de verandering van de rekenrente op de voorziening pensioenverplichtingen wordt ultimo verslagperiode in de rekening van baten en lasten opgenomen.

Onttrekking pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

De vrijval van de voorziening pensioenverplichtingen wordt ten gunste van de rekening van baten en lasten gebracht in de periode waarin de lasten bij de berekening van de voorziening waren voorzien.

Pensioenrechten waardeoverdrachten

De met waardeoverdrachten samenhangende toevoeging en onttrekking aan de voorziening pensioenverplichtingen worden in de rekening van baten en lasten opgenomen op het moment van overdracht van de pensioenverplichtingen.

Wijziging actuariële grondslagen

Het effect van wijzigingen in de actuariële grondslagen op de voorziening pensioenverplichtingen wordt ultimo verslagperiode in de rekening van baten en lasten opgenomen.

Pensioenuitkeringen

Pensioenuitkeringen worden in de rekening van baten en lasten opgenomen in de periode waarop zij betrekking hebben.

Kosten

Kosten worden ten laste van het resultaat gebracht in de periode waarop zij betrekking hebben.

Grondslagen voor het kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht wordt opgesteld volgens de directe methode. Dit houdt in dat alle ontvangsten en uitgaven ook als zodanig worden gepresenteerd. Onderscheid wordt gemaakt tussen kasstromen uit pensioenactiviteiten en kasstromen uit beleggingsactiviteiten.

Kasstromen in vreemde valuta worden omgerekend tegen de koers op transactiedatum.

Onder liquide middelen worden verstaan banktegoeden die niet het karakter hebben van beleggingen.

TOELICHTING OP DE BALANS

(bedragen in miljoenen euro's)

Activa

1 Vastgoed	2013	2012
Beursgenoteerd	75,0	75,0
Niet-beursgenoteerd	74,2	73,4
Totaal	149,2	148,4

De samenstelling van de onderliggende portefeuille vastgoed per sector is als volgt:

Winkels	51,9	53,9
Kantoren	34,2	36,9
Bedrijfsruimten	17,9	18,9
Woningen	26,0	21,0
Overig	19,2	17,7
Totaal	149,2	148,4

De samenstelling naar regio is als volgt:

Europa	83,8	86,5
Verenigde Staten	51,1	46,1
Azië	14,3	15,8
Totaal	149,2	148,4

Blue Sky vastgoedfondsen waarin het pensioenfonds participeert hebben een deel van de portefeuille uitgeleend. Voor dat deel hebben deze vastgoedfondsen alleen het economisch eigendom. Het aandeel van het pensioenfonds in deze in bruikleen gegeven vastgoedaandelen bedraagt totaal EUR 1,4 miljoen (2012: EUR 1,5 miljoen). Voor het risico van niet-teruglevering zijn staatsobligaties met ten minste een AA-rating verkregen tot een bedrag van EUR 1,5 miljoen (2012: EUR 1,6 miljoen). Deze zekerheden zijn niet in de balans opgenomen.

2 Aandelen	2013	2012
Beursgenoteerd	925,3	818,2
Niet-beursgenoteerd (private equity)	15,7	17,5
Totaal	941,0	835,7

De aandelenportefeuille kan als volgt worden gespecificeerd per sector:

Financiële instellingen	205,5	182,9
Informatietechnologie	89,4	74,5
Energie	71,3	98,1
Telecommunicatie	53,7	40,0
Consument cyclisch	121,7	89,8
Consument defensief	107,0	91,9
Industrie	101,5	76,8
Basismaterialen	57,6	60,4
Gezondheidszorg	96,7	70,5
Nutsbedrijven	36,6	50,8
Totaal	941,0	835,7

De samenstelling naar regio is als volgt:

Europa	368,5	305,5
Verenigde Staten	257,0	210,8
Canada	34,1	20,2
Japan	54,8	52,3
Overig Pacific	32,6	33,9
Opkomende markten	194,0	213,0
Totaal	941,0	835,7

Het pensioenfonds heeft niet belegd in aandelen Air France-KLM.

Blue Sky aandelenfondsen waarin het pensioenfonds participeert hebben een deel van de aandelen uitgeleend. Voor dat deel hebben de aandelenfondsen alleen het economisch eigendom. Het aandeel van het pensioenfonds in deze in bruikleen gegeven aandelen bedraagt totaal EUR 45,3 miljoen (2012: EUR 32,5 miljoen). Voor het risico van niet-teruglevering zijn staatsobligaties met ten minste een AA-rating verkregen tot een bedrag van EUR 47,6 miljoen (2012: EUR 34,4 miljoen). Deze zekerheden zijn niet in de balans opgenomen.

3 Vastrentende waarden	2013	2012
Staatsobligaties	665,1	640,2
Ondernemingsobligaties	200,4	136,1
<hr/>		
Totaal beursgenoteerde obligaties	865,5	776,3
Onderhandse leningen	2,7	7,6
Banktegoeden in rekening-courant	4,0	3,0
<hr/>		
Totaal	872,2	786,9

De specificatie naar rentetype is als volgt:

Inflation linked	489,7	455,5
Vaste rente	378,5	328,4
Variabele rente	4,0	3,0
<hr/>		
Totaal	872,2	786,9

De resterende looptijd gebaseerd op de contractuele aflossingsdata is als volgt:

Korter dan 1 jaar	24,5	4,1
Vanaf 1 jaar tot 5 jaar	73,4	85,0
Vanaf 5 jaar tot 10 jaar	155,8	101,3
Vanaf 10 jaar tot 20 jaar	417,6	417,5
Langer dan 20 jaar	200,9	179,0
<hr/>		
Totaal	872,2	786,9

De kredietwaardigheid van de portefeuille kan als volgt worden weergegeven:

AAA-rating	336,8	377,2
AA-rating	253,5	184,5
A-rating	52,9	53,8
BBB-rating	132,4	82,0
Lagere rating dan BBB	91,3	81,1
Geen rating	5,3	8,3
<hr/>		
Totaal	872,2	786,9

Deze indeling is gebaseerd op de door Moody's gepubliceerde ratings.

De samenstelling naar regio is als volgt:

	2013	2012
Europa	378,6	346,7
Verenigde Staten	333,1	283,0
Opkomende markten	124,7	124,5
Overig	35,8	32,7
Totaal	872,2	786,9

De volgende onderliggende beleggingen van de Blue Sky obligatiefondsen maken meer dan 5% uit van de totale obligatieportefeuille:

Staatsobligaties Frankrijk	184,2	173,0
Staatsobligaties Verenigde Staten	207,2	203,1
Staatsobligaties Verenigd Koninkrijk	59,2	44,9

Het pensioenfonds heeft niet belegd in obligaties KLM of obligaties Air France-KLM.

Van de vastrentende waarden heeft een bedrag van EUR 2,4 miljoen (2012: EUR 1,9 miljoen) betrekking op saldi op margin accounts die worden aangehouden in verband met derivatenposities. De saldi op deze bankrekeningen staan niet ter vrije beschikking van het pensioenfonds.

Een deel van de obligatieportefeuille met een totale marktwaarde van EUR 0,8 miljoen (2012: nihil) is gestort in een gesepareerd depot als zekerheid voor derivaten met een negatieve marktwaarde. Deze obligaties staan niet ter vrije beschikking van het pensioenfonds.

4 Derivaten

Derivaten met een positieve marktwaarde zijn als een actiefpost in de balans opgenomen en derivaten met een negatieve marktwaarde zijn onder de verplichtingen opgenomen.

	Activa	Passiva	Totaal
2013			
Valutaderivaten	54,1	- 8,7	45,4
Aandelenderivaten	10,9	-	10,9
Rentederivaten	58,8	- 0,2	58,6
Totaal	123,8	- 8,9	114,9

	Activa	Passiva	Totaal
2012			
Valutaderivaten	23,9	- 3,5	20,4
Aandelenderivaten	35,0	-	35,0
Rentederivaten	161,2	- 0,1	161,1
Totaal	220,1	- 3,6	216,5

Het volgende overzicht geeft inzicht in de portefeuille derivaten per balansdatum:

	2013		2012	
	Contract- omvang	Markt- waarde	Contract- omvang	Markt- waarde
Valutaswaps en valutatermijncontracten				
Gekocht	68,3	- 2,8	3,6	- 0,5
Verkocht	1.069,7	48,2	1.056,5	20,9
Aandelenfutures				
Gekocht	9,2	0,2	12,9	0,1
Aandelenindexopties (average price putoptie)				
Gekocht	221,0	10,7	277,0	34,9
Interest rate swaps				
Gekocht	441,0	58,5	508,0	161,2
Obligatiefutures				
Verkocht	9,0	0,1	12,2	- 0,1

Valutaderivaten zijn in dit overzicht aangeduid als verkocht indien de positie in euro's long is en de positie in vreemde valuta's short is. Als gekocht aangeduide interest rate swaps zijn zogenoemde receiver swaps, waarbij een vaste rente wordt ontvangen en een variabele rente wordt betaald.

De valutaswaps, valutatermijncontracten, aandelenputopties en interest rate swaps zijn niet-beursgenoteerde contracten. De aandelenfutures en obligatiefutures zijn beursgenoteerde contracten.

Alle valutaderivaten en futures hebben een looptijd korter dan een jaar. De looptijden van de gekochte aandelenputopties zijn als volgt:

	2013		2012	
	Contract- omvang	Markt- waarde	Contract- omvang	Markt- waarde
Looptijd tot april 2013	-	-	56,0	2,6
Looptijd tot april 2014	56,0	0,7	56,0	4,4
Looptijd tot april 2015	60,0	1,9	60,0	7,1
Looptijd tot april 2016	50,0	5,7	50,0	11,6
Looptijd tot april 2017	55,0	2,4	55,0	9,2
Totaal	221,0	10,7	277,0	34,9

De portefeuille gekochte interest rate swaps is als volgt samengesteld naar looptijden:

	2013		2012	
	Contract- omvang	Markt- waarde	Contract- omvang	Markt- waarde
Looptijd tot juli 2029	70,0	15,2	110,0	33,4
Looptijd tot april 2030	-	-	20,0	5,4
Looptijd tot juni 2030	20,0	2,5	20,0	4,2
Looptijd tot oktober 2030	18,0	0,9	18,0	2,4
Looptijd tot oktober 2031	6,0	0,2	6,0	0,7
Looptijd tot januari 2032	16,0	0,4	16,0	1,8
Looptijd tot oktober 2033	26,0	0,2	-	-
Looptijd tot juli 2039	110,0	29,5	110,0	42,7
Looptijd tot april 2040	20,0	4,2	20,0	6,5
Looptijd tot juni 2040	20,0	2,3	20,0	4,5
Looptijd tot oktober 2043	97,0	1,2	-	-
Looptijd tot juli 2049	-	-	110,0	46,5
Looptijd tot april 2050	-	-	20,0	6,8
Looptijd tot juni 2050	20,0	2,1	20,0	4,5
Looptijd tot oktober 2050	18,0	- 0,2	18,0	1,8
Totaal	441,0	58,5	508,0	161,2

De valutaswaps en valutatermijncontracten zijn afgesloten met het doel om het valuta-risico af te dekken.

De aandelenputopties betreffen average price putopties (putopties op een wereldwijd mandje met aandelen, waarbij de waarde op expiratedatum gelijk is aan nihil of het positieve verschil tussen de uitoefenprijs en de gemiddelde prijs gedurende een bepaalde periode). De aandelenputopties dienen ter afdekking van het aandelenmarktrisico.

Door middel van de interest rate swaps wordt het rentemismatchrisico beperkt.

De futures betreffen gekochte Eurostoxxfutures (future op een index die is samengesteld uit een mandje met 50 Europese aandelen) en verkochte Bundfutures (future op een mandje met de 10 meest recente tienjarige Duitse staatsleningen). Deze contracten zijn afgesloten in het kader van een tactische assetallocatiebeslissing.

De volgende tegenpartijen maken meer dan 5% uit van de totale (positieve) marktwaarde van de derivatenportefeuille:

	2013	2012
Credit Suisse	38,6	98,5
Morgan Stanley	31,2	62,5
Royal Bank of Scotland	27,9	45,9
Barclays Bank	15,3	4,9
UBS	6,5	5,4

Voor derivatencontracten met een positieve marktwaarde zijn zekerheden verkregen tot een bedrag van totaal EUR 115,4 miljoen (2012: EUR 219,2 miljoen). Voor derivatencontracten met een negatieve marktwaarde zijn zekerheden gegeven tot een bedrag van totaal EUR 0,8 miljoen (2012: nihil).

5 Deelnemingen

Onder deelnemingen is opgenomen het 33,3% belang in Blue Sky Group B.V., statutair gevestigd te Amstelveen.

Totaal	2,4	2,6
---------------	------------	------------

De mutaties zijn als volgt:

Balanswaarde begin van het jaar	2,6	2,5
Resultaat	-	0,3
Ontvangen dividend	- 0,2	- 0,2
Balanswaarde eind van het jaar	2,4	2,6

6 Vorderingen en overlopende activa	2013	2012
Werkgever	22,8	9,9
Bronbelastingen	0,6	0,6
Overige vorderingen en overlopende activa	0,2	0,4
Totaal	23,6	10,9

De vorderingen hebben voor het overgrote deel een resterende looptijd korter dan een jaar.

7 **Liquide middelen**

Liquide middelen worden onderscheiden van banktegoeden die het karakter hebben van beleggingen of direct beschikbaar zijn om te worden belegd. Deze posten zijn begrepen in vastrentende waarden.

Banktegoeden in rekening-courant	0,9	0,4
Totaal	0,9	0,4

Het pensioenfonds heeft een kredietfaciliteit bij de huisbankier van EUR 7,0 miljoen (2012: EUR 7,0 miljoen).

Passiva

8 Stichtingskapitaal en reserves	Bestem- mings- reserves	Overige reserves	Totaal
2013			
Stand begin van het jaar	15,8	260,5	276,3
Resultaat	4,9	113,5	118,4
Stand eind van het jaar	20,7	374,0	394,7

2012

Stand begin van het jaar	15,2	104,4	119,6
Resultaat	0,6	156,1	156,7
Stand eind van het jaar	15,8	260,5	276,3

Het stichtingskapitaal bedraagt (ongewijzigd) EUR 45,38 en is gestort bij oprichting.

De mutaties in de bestemmingsreserves zijn als volgt:

	Reserve invaliditeits- risico	Toeslag- reserve	Totaal
2013			
Stand begin van het jaar	15,8	-	15,8
Resultaat	0,2	4,7	4,9
Stand eind van het jaar	16,0	4,7	20,7

2012

Stand begin van het jaar	15,2	-	15,2
Resultaat	0,6	-	0,6
Stand eind van het jaar	15,8	-	15,8

De reserve invaliditeitsrisico is bestemd voor de egalisatie van de jaarlijkse lasten als gevolg van arbeidsongeschiktheid (arbeidsongeschiktheidspensioen en premievrije pensioenopbouw arbeidsongeschikten). Jaarlijks wordt een bedrag gelijk aan de risicopremie aan de reserve toegevoegd. De reserve wordt jaarlijks verlaagd met de benodigde toevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen als gevolg van arbeids-

ongeschiktheid of wordt verlaagd met de vrijval van de voorziening als gevolg van revalidering. De reserve is gemaximeerd op vijfmaal de risicopremie.

Met ingang van 1 januari 2012 wordt voor de financiering van de aanvullende indexering van de pensioenrechten van actieve deelnemers een toeslagreserve gevormd. Indien in enig jaar aan actieve deelnemers minder basisindexering wordt toegekend dan de indexering die wordt toegekend aan gewezen deelnemers en pensioengerechtigden, wordt de hieruit voortvloeiende besparing toegevoegd aan de toeslagreserve voor actieve deelnemers. Per 1 januari 2014 is aan gewezen deelnemers en pensioengerechtigden een basisindexering toegekend van 0,43%. In verband met de loonronde van nihil is aan actieve deelnemers geen basisindexering toegekend. De besparing ter grootte van een indexering van 0,43% van de pensioenrechten van actieve deelnemers is per 31 december 2013 aan de toeslagreserve toegevoegd. De toeslagreserve voor actieve deelnemers blijft buiten beschouwing bij de bepaling van het aanwezig vermogen ten behoeve van de solvabiliteitstoets van DNB.

De vermogenspositie wordt toegelicht in de risicoparagraaf op pagina 95 tot en met 105.

9 Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds

De voorziening pensioenverplichtingen is als volgt samengesteld:

	2013		2012	
	Aantal	Bedrag	Aantal	Bedrag
Actieve deelnemers	9.213	1.326,1	9.132	1.347,7
Arbeidsongeschikte deelnemers	213	66,5	207	70,7
Gewezen deelnemers	2.675	97,7	2.687	103,4
Ingegaan ouderdomspensioen	721	188,0	639	171,9
Ingegaan partnerpensioen	44	12,4	38	11,2
Ingegaan wezenpensioen	43	0,4	36	0,4
Totaal pensioenuitkeringen	12.909	1.691,1	12.739	1.705,3
Pensioenuitvoeringskosten (excassokosten)		16,9		17,1
Totaal	12.909	1.708,0	12.739	1.722,4

De voorziening pensioenverplichtingen met betrekking tot arbeidsongeschikte deelnemers bestaat uit:

	2013	2012
Opgebouwde pensioenrechten en toekomstige premievrije opbouw	58,4	62,0
Ingegaan arbeidsongeschiktheidspensioen	8,1	8,7
Totaal	66,5	70,7

De waarde van de voorziening pensioenverplichtingen naar resterende looptijd is als volgt:

Korter dan 1 jaar	19,2	16,5
Vanaf 1 jaar tot 5 jaar	96,5	83,1
Vanaf 5 jaar tot 10 jaar	190,8	169,2
Vanaf 10 jaar tot 20 jaar	534,2	522,1
Vanaf 20 jaar tot 30 jaar	480,4	504,7
Vanaf 30 jaar tot 40 jaar	273,9	298,1
Langer dan 40 jaar	113,0	128,7
Totaal	1.708,0	1.722,4

De mutaties in de voorziening pensioenverplichtingen zijn als volgt:

Stand begin van het jaar	1.722,4	1.547,0
Pensioenopbouw actieve deelnemers	55,6	54,1
Individuele salarisontwikkeling	13,3	18,6
Opslag pensioenuitvoeringskosten	0,6	0,7
Inkomende waardeoverdrachten	1,5	0,8
Uitgaande waardeoverdrachten	- 0,5	- 1,3
Rentetoevoeging	6,1	24,5
Wijziging rekenrente	- 74,6	174,0
Indexering	2,2	0,6
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	- 13,6	- 12,1
Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten	- 0,1	- 0,1
Wijziging actuariële grondslagen	0,1	- 82,4
Actuariële resultaten	- 5,0	- 2,5
Overig	-	0,5
Stand eind van het jaar	1.708,0	1.722,4

Uit de door DNB vastgestelde en gepubliceerde rentetermijnstructuur ultimo 2013 kan voor het pensioenfonds een gemiddelde rekenrente van 2,9% worden afgeleid. Ultimo 2012 was de afgeleide rekenrente 2,6%.

10 Schulden en overlopende passiva	2013	2012
Toekomstige premiekorting deelnemers	0,4	1,4
Belastingen en premies sociale verzekeringen	0,4	0,3
Pensioenuitkeringen	0,5	0,5
Overige schulden en overlopende passiva	0,2	0,5
Totaal	1,5	2,7

De schulden hebben een resterende looptijd korter dan een jaar.

Overige informatie

Beleggingsportefeuille

De totale beleggingsportefeuille bedraagt EUR 2.078,0 miljoen (2012: EUR 1.988,1 miljoen) en is als volgt samengesteld:

Vastgoed	149,2	148,4
Aandelen	941,0	835,7
Vastrentende waarden	872,2	786,9
Derivaten activa	123,8	220,1
Derivaten passiva	- 8,9	- 3,6
	2.077,3	1.987,5
Vorderingen en overlopende activa	0,8	0,8
Schulden	- 0,1	- 0,2
Totaal	2.078,0	1.988,1

Marktwaaarde beleggingen

De marktwaaarde van de beleggingen wordt vastgesteld op basis van directe marktnoteringen, wordt afgeleid van directe marktnoteringen of wordt benaderd door middel van waarderingmodellen en waarderingstechnieken.

Van directe marktnotering is sprake indien beleggingen worden verhandeld op één of meer actieve openbare markten. Hiertoe worden ook gerekend participaties in Blue Sky beleggingspools waarvan de beleggingen een directe marktnotering hebben.

Indien de waardering van beleggingen wordt afgeleid van directe marktnoteringen, worden de beleggingen gewaardeerd op basis van een model, waarbij alle inputvariabelen zijn gebaseerd op marktnoteringen. In geval van over-the-counter derivaten, zoals interest rate swaps, valutaswaps en valutatermijncontracten, betreffen deze variabelen onder meer interbancaire rentecurves, swaprentes en valutakoersen. Tot deze categorie worden ook gerekend participaties in Blue Sky beleggingspools die beleggen in andere niet-beursgenoteerde beleggingsfondsen (fund of funds) waarvan niet dagelijks de intrinsieke waarde wordt bepaald.

Indien de marktwaarde van beleggingen wordt vastgesteld door middel van waarderingmodellen en waarderingstechnieken, worden de inputvariabelen geschat door externe deskundigen in verband met het ontbreken van openbare marktgegevens. Tot deze categorie worden gerekend alle directe en indirecte beleggingen in niet-beursgenoteerde vastgoedfondsen en private equity fondsen, waarvan de waardering is gebaseerd op taxaties. De waardering is gebaseerd op voor deze sectoren geldende waarderingsrichtlijnen. Tot deze categorie worden ook over-the-counter aandelenopties gerekend.

De beleggingsportefeuille is als volgt ingedeeld naar de drie onderscheiden categorieën:

	Directe markt-notering	Afgeleide markt-notering	Waarderingsmodellen en -technieken	Totaal
2013				
Vastgoed	75,0	-	74,2	149,2
Aandelen	902,0	23,3	15,7	941,0
Vastrentende waarden	869,5	2,7	-	872,2
Derivaten activa	0,3	112,8	10,7	123,8
Derivaten passiva	-	- 8,9	-	- 8,9
Totaal	1.846,8	129,9	100,6	2.077,3

2012				
Vastgoed	75,0	-	73,4	148,4
Aandelen	760,3	57,9	17,5	835,7
Vastrentende waarden	779,3	7,6	-	786,9
Derivaten activa	0,1	185,1	34,9	220,1
Derivaten passiva	- 0,1	- 3,5	-	- 3,6
Totaal	1.614,6	247,1	125,8	1.987,5

Mutaties beleggingen

De mutaties in de portefeuilles vastgoed, aandelen en vastrentende waarden zijn als volgt:

	Vastgoed	Aandelen	Vastrentende waarden	Totaal
2013				
Balanswaarde begin van het jaar	148,4	835,7	786,9	1.771,0
Aankopen	10,6	272,0	223,9	506,5
Verkopen	- 13,9	- 283,4	- 56,3	- 353,6
Waardeveranderingen	4,1	116,7	- 83,3	37,5
Mutatie deposito's en liquiditeiten			1,0	1,0
Balanswaarde eind van het jaar	149,2	941,0	872,2	1.962,4

2012

Balanswaarde begin van het jaar	132,2	734,8	711,7	1.578,7
Aankopen	16,7	124,0	129,6	270,3
Verkopen	- 17,3	- 129,3	- 133,5	- 280,1
Waardeveranderingen	16,8	106,2	91,8	214,8
Mutatie deposito's en liquiditeiten			- 12,7	- 12,7
Balanswaarde eind van het jaar	148,4	835,7	786,9	1.771,0

De mutaties in de portefeuille valutaderivaten (valutaswaps en valutatermijncontracten) zijn als volgt:

	2013	2012
Balanswaarde begin van het jaar	20,4	- 69,7
Verkopen en afwikkeling	- 24,3	84,9
Waardeveranderingen	49,3	5,2
Balanswaarde eind van het jaar	45,4	20,4
Derivaten activa	54,1	23,9
Derivaten passiva	- 8,7	- 3,5
Per saldo	45,4	20,4

De mutaties in de portefeuille aandelenderivaten zijn als volgt:

	Putopties	Futures	Totaal
2013			
Balanswaarde begin van het jaar	34,9	0,1	35,0
Aankopen	-	-	-
Verkopen en afwikkeling	- 1,2	- 1,5	- 2,7
Waardeveranderingen	- 23,0	1,6	- 21,4
Balanswaarde eind van het jaar	10,7	0,2	10,9

Derivaten activa	10,7	0,2	10,9
Derivaten passiva	-	-	-
Per saldo	10,7	0,2	10,9

2012			
Balanswaarde begin van het jaar	44,0	1,2	45,2
Aankopen	12,4	-	12,4
Verkopen en afwikkeling	- 1,3	- 6,4	- 7,7
Waardeveranderingen	- 20,2	5,3	- 14,9
Balanswaarde eind van het jaar	34,9	0,1	35,0

Derivaten activa	34,9	0,1	35,0
Derivaten passiva	-	-	-
Per saldo	34,9	0,1	35,0

De mutaties in de portefeuille rentederivaten zijn als volgt:

	Interest rate swaps	Futures	Totaal
2013			
Balanswaarde begin van het jaar	161,2	- 0,1	161,1
Verkopen en afwikkeling	- 48,6	- 0,2	- 48,8
Waardeveranderingen	- 52,1	0,4	- 51,7
Verandering lopende rente	- 2,0	-	- 2,0
Balanswaarde eind van het jaar	58,5	0,1	58,6

Derivaten activa	58,7	0,1	58,8
Derivaten passiva	- 0,2	-	- 0,2
Per saldo	58,5	0,1	58,6

2012			
Balanswaarde begin van het jaar	114,4	- 1,1	113,3
Verkopen en afwikkeling	- 2,6	3,0	0,4
Waardeveranderingen	47,2	- 2,0	45,2
Verandering lopende rente	2,2	-	2,2
Balanswaarde eind van het jaar	161,2	- 0,1	161,1

Derivaten activa	161,2	-	161,2
Derivaten passiva	-	- 0,1	- 0,1
Per saldo	161,2	- 0,1	161,1

Niet in de balans opgenomen verplichtingen

De investerings- en stortingsverplichtingen bedragen:

	2013	2012	Maximale looptijd
Vastgoed	27,1	7,2	3 jaar
Private equity	18,7	13,4	13 jaar
Totaal	45,8	20,6	

Voorwaardelijke verplichtingen

De actuariële waarde van de indexeringsachterstand bedraagt EUR 57,3 miljoen (2012: EUR 56,3 miljoen).

De door actieve deelnemers opgelopen indexeringsachterstand ten opzichte van de algemene loonronde heeft betrekking op het jaar 2012:

Jaar	Algemene loonronde	Toegekend	Vershil
1 januari 2012	3,03%	0,00%	3,03%

De door gewezen deelnemers en pensioengerechtigden opgelopen indexeringsachterstand ten opzichte van de prijsindex heeft betrekking op de volgende jaren:

Jaar	Afgeleide prijsindex	Toegekend	Vershil
1 januari 2014	0,90%	0,43%	0,47%
1 januari 2013	2,00%	0,00%	2,00%
1 januari 2012	2,30%	0,00%	2,30%

Jaarlijks neemt het bestuur een besluit over de indexering van de pensioenrechten, inclusief de inhaal van de ontstane indexeringsachterstand.

Het pensioenfonds vormt met Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM, Stichting Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM, Blue Sky Group B.V., Stichting Pensioenfonds Blue Sky Group, Eagle Fund Beheer B.V. en de Blue Sky beleggingsfondsen een fiscale eenheid voor de omzetbelasting en is hoofdelijk aansprakelijk voor de daaruit voortvloeiende belastingverplichtingen.

Risicobeheer

In het bestuursverslag worden de belangrijke risico's die het pensioenfonds loopt besproken en wordt ingegaan op het beleid dat wordt gevoerd om deze risico's te beheersen. In deze paragraaf van de jaarrekening worden voornamelijk de financiële risico's beschreven en gekwantificeerd.

Het belangrijkste risico van het pensioenfonds is het solvabiliteitsrisico. Dit is het risico dat het fonds op lange termijn de pensioenverplichtingen niet kan nakomen. De solvabiliteit wordt gemeten aan de hand van het verschil tussen het aanwezig eigen vermogen en het vereist eigen vermogen. Daarnaast wordt de dekkingsgraad als solvabiliteitsratio gehanteerd. Door middel van een ALM-studie kan inzicht worden verkregen in de toekomstige ontwikkeling van het solvabiliteitsrisico. In een ALM-studie wordt integraal

gekeken naar het financieringsbeleid, het indexeringsbeleid en het strategische beleggingsbeleid.

Het vereist eigen vermogen wordt in beginsel berekend op basis van een scenarioanalyse zoals gebruikt in de standaardmethode voor de solvabiliteitstoets van DNB.

Het standaardmodel is aangevuld met een intern model voor financiële instrumenten die niet goed passen in het standaardmodel. Dit scenario geeft een schatting van het neerwaartse risico bij een horizon van één jaar met een betrouwbaarheidsniveau van 97,5%. Dit betekent dat het vereist eigen vermogen zodanig wordt berekend dat met een zekerheid van 97,5% wordt voorkomen dat binnen een termijn van één jaar de waarde van de nettoactiva lager is dan de waarde van de pensioenverplichtingen.

Het surplus van het aanwezig eigen vermogen ten opzichte van het vereist eigen vermogen, berekend op basis van de feitelijke beleggingsportefeuille ultimo verslagjaar, bedraagt EUR 26,8 miljoen (2012: tekort EUR 45,7 miljoen):

Vereiste buffers	2013	2012
• Rentemismatchrisico	148,6	124,7
• Vastgoedrisico en aandelenrisico	247,0	215,6
• Valutarisico	58,8	73,6
• Commodityrisico	-	-
• Kredietrisico	24,5	19,7
• Verzekeringstechnisch risico	89,7	94,4
• Liquiditeitsrisico	-	-
• Concentratierisico	-	-
• Operationeel risico	-	-
• Actief risico	-	-
Totaal	568,6	528,0
Diversificatie van risico's	- 205,4	- 206,0
Totaal vereist eigen vermogen	363,2	322,0
Aanwezig eigen vermogen	390,0	276,3
Surplus (tekort)	26,8	- 45,7

Het aanwezig eigen vermogen ten behoeve van de solvabiliteitstoets van DNB is als volgt berekend:

	2013	2012
Totaal stichtingskapitaal en reserves	394,7	276,3
Af: toeslagreserve voor actieve deelnemers	- 4,7	-
Aanwezig eigen vermogen FTK	390,0	276,3

De nominale dekkingsgraad is de verhouding tussen de nettoactiva (totaal beleggingen + overige activa - schulden en overlopende passiva) en de pensioenverplichtingen. Deze dekkingsgraad bedraagt 122,8% (2012: 116,0%). De met het vereist vermogen overeenkomende dekkingsgraad bedraagt 121,3% (2012: 118,7%).

Het vereist eigen vermogen, berekend op basis van de strategische beleggingsportefeuille, bedraagt EUR 365,2 miljoen (2012: EUR 330,0 miljoen). Het hierbij behorende vermogenoverschot bedraagt EUR 24,8 miljoen (2012: vermogenstekort EUR 53,7 miljoen). De hiermee overeenkomende dekkingsgraad bedraagt 121,4% (2012: 119,2%).

Het minimaal vereist eigen vermogen komt overeen met een nominale dekkingsgraad van 104,3% (2012: 104,3%) en bedraagt EUR 73,5 miljoen (2012: EUR 74,1 miljoen).

De ontwikkeling van de nominale dekkingsgraad kan als volgt worden geanalyseerd:

Nominale dekkingsgraad begin van het jaar	116,0%	107,7%
Premies	0,5%	0,0%
Pensioenuitkeringen	0,3%	0,2%
Indexering pensioenrechten	- 0,1%	0,0%
Wijziging rekenrente voorziening pensioenverplichtingen	5,3%	- 5,9%
Resultaat beleggingen en verplichtingen	1,4%	15,4%
Wijziging actuariële grondslagen	0,0%	- 0,1%
Overige oorzaken	- 0,6%	- 1,3%
Nominale dekkingsgraad eind van het jaar	122,8%	116,0%

Het effect van de overgang op de UFR-methodiek in 2012 is in dit overzicht opgenomen onder wijziging rekenrente.

Voor het bepalen van de reële dekkingsgraad worden de pensioenverplichtingen contant gemaakt tegen de reële rente. De reële rente wordt berekend door de nominale rente te verminderen met de geschatte inflatiecomponent. De nominale rente wordt vastgesteld op de driemaandsgemiddelde marktrente met aanpassing op basis van de UFR voor

looptijden vanaf 20 jaar. De als basis voor de reële rentecurve gehanteerde nominale rentecurve is daarmee gelijk aan de rentetermijnstructuur DNB. De geschatte inflatiecomponent, de break-even inflatie, wordt bepaald door euro inflation linked staatsobligaties, die gekoppeld zijn aan de Europese Harmonized Inflation Consumer Price (excluding tobacco) inflatie-index, te vergelijken met nominale euro staatsobligaties van vergelijkbare looptijden. Hierbij wordt zoveel mogelijk gewerkt met obligaties van de hoogst beschikbare kredietwaardigheid. De inflatie wordt eveneens vastgesteld op basis van een driemaandsgemiddelde. De looninflatie wordt gelijk verondersteld aan de prijsinflatie.

De reële dekkingsgraad bedraagt 76,5% (2012: 67,0%) en is gebaseerd op een afgeleide reële rekenrente van 0,8% (2012: 0,3%).

De ontwikkeling van de reële dekkingsgraad kan als volgt worden geanalyseerd:

	2013	2012
Reële dekkingsgraad begin van het jaar	67,0%	64,3%
Premies	0,0%	- 0,3%
Pensioenuitkeringen	- 0,1%	- 0,1%
Indexering pensioenrechten	1,1%	0,0%
Wijziging rekenrente rentedeel	5,6%	- 0,3%
Wijziging rekenrente inflatiedeel	2,2%	- 4,6%
Resultaat beleggingen en verplichtingen	0,8%	9,2%
Wijziging actuariële grondslagen	0,0%	0,0%
Overige oorzaken	- 0,1%	- 1,2%
Reële dekkingsgraad eind van het jaar	76,5%	67,0%

Het fonds heeft ingevolge artikel 138 van de Pensioenwet in 2009 een langetermijnherstelplan bij DNB ingediend. In 2011 is een (nieuw) langetermijnherstelplan ingediend naar aanleiding van wijzigingen in het premiebeleid en indexeringsbeleid.

Het herstelplan is erop gericht dat het fonds binnen vijftien jaar weer beschikt over het vereist eigen vermogen. Het herstelplan gaat uit van bestaand premiebeleid, indexeringsbeleid en beleggingsbeleid. Indien en zolang sprake is van een reservetekort, wordt jaarlijks 1/15 deel van het tekort als extra premie bij de werkgever in rekening gebracht.

De ontwikkeling van de dekkingsgraad in het verslagjaar ten opzichte van de prognose volgens het herstelplan is als volgt:

	2013		2012	
	Realisatie	Herstelplan	Realisatie	Herstelplan
Nominale dekkingsgraad begin van het jaar	116,0%	107,8%	107,7%	104,8%
Premies	0,5%	0,8%	0,0%	1,0%
Pensioenuitkeringen	0,3%	0,1%	0,2%	0,0%
Indexering pensioenrechten	- 0,1%	0,0%	0,0%	0,0%
Wijziging rekenrente pensioenverplichtingen	5,3%	0,0%	- 5,9%	0,0%
Resultaat beleggingen en verplichtingen	1,4%	2,4%	15,4%	2,2%
Wijziging actuariële grondslagen	0,0%	0,0%	- 0,1%	0,0%
Overige oorzaken	- 0,6%	- 0,2%	- 1,3%	- 0,2%
Nominale dekkingsgraad eind van het jaar	122,8%	110,9%	116,0%	107,8%

De dekkingsgraad is in 2013 sterker verbeterd dan voorzien in het herstelplan. De belangrijkste oorzaak daarvan is de stijging van de rekenrente (rentetermijnstructuur DNB), waardoor de waarde van de pensioenverplichtingen is gedaald. In het herstelplan wordt uitgegaan van een onveranderde rentetermijnstructuur. Hier staat tegenover dat het resultaat op de beleggingen vermindert met de rentetoevoeging aan de pensioenverplichtingen lager is dan in het herstelplan verondersteld.

Het solvabiliteitsrisico wordt hierna toegelicht aan de hand van de in de solvabiliteits-toets van DNB onderkende risico's. Met uitzondering van het operationele risico, worden deze risico's aangemerkt als financiële risico's.

Rentemismatchrisico

Rentemismatchrisico is het verschil in rentegevoeligheid tussen de portefeuille vast-rentende waarden (voornamelijk obligaties) en de pensioenverplichtingen. De rentegevoeligheid van de verplichtingen is als gevolg van de langere looptijden hoger dan die van de portefeuille obligaties. Een daling van de marktrente leidt tot een stijging van de waarde van de pensioenverplichtingen, die slechts voor een deel wordt gecompenseerd door een stijging van de waarde van de portefeuille obligaties.

Door afdekking van het rentemismatchrisico is de vermogenspositie van het pensioenfonds minder gevoelig voor de ontwikkeling van de marktrente. Het rentemismatchrisico wordt voor een deel beperkt door belegging in obligaties met een relatief lange rentevastperiode. Het rentemismatchrisico wordt verder afgedekt door middel van

interest rate swaps. De effectiviteit van de afdekking door middel van omvang en samenstelling van de obligatieportefeuille en interest rate swaps tezamen bedraagt ultimo 2013 ongeveer 54% (2012: ongeveer 48%). Deze effectiviteit is gebaseerd op de strategische afdekking. Op basis van de feitelijke afdekking bedraagt de effectiviteit ultimo 2013 ongeveer 61% (2012: ongeveer 63%). Hierbij moet worden opgemerkt dat de overgang op de UFR-methode voor de discontering van de pensioenverplichtingen in 2012 een positief effect heeft op dit percentage. Bij hantering van de marktrente voor zowel de obligaties, de interest rate swaps als de pensioenverplichtingen bedraagt de effectiviteit van de afdekking ultimo 2013 ongeveer 44% (2012: ongeveer 42%).

De rentegevoeligheid kan worden gemeten aan de hand van de modified duration. Dit is de met de contante waarde van rente en aflossing gewogen gemiddelde looptijd in jaren. De duration mismatch is het verschil tussen de duration van de pensioenverplichtingen en de naar omvang (ten opzichte van de pensioenverplichtingen) gewogen duration van de vastrentende waarden.

De modified duration van de portefeuille vastrentende waarden, de portefeuille interest rate swaps, de pensioenverplichtingen en de duration mismatch zijn als volgt:

	2013	2012
Vastrentende waarden (op basis van marktrente)	13	11
Interest rate swaps (op basis van marktrente)	17	17
Pensioenverplichtingen (op basis van rentetermijnstructuur DNB)	21	22
Mismatch bij renteschok van 0,01%	7	8
Mismatch bij renteschok van 1,0%	9	9

Als de marktrente met 1,0 procentpunt stijgt, daalt de waarde van de vastrentende waarden ongeveer met de modified duration als percentage. Een stijging van de marktrente met 1,0 procentpunt resulteert in een stijging van de gemiddelde rekenrente (rentetermijnstructuur DNB) ten behoeve van de bepaling van de pensioenverplichtingen met ongeveer 0,9 procentpunt. Daardoor daalt de waarde van de pensioenverplichtingen met ongeveer 0,9 maal de modified duration als percentage. Een daling van de marktrente met 1,0 procentpunt resulteert in een daling van de gemiddelde rekenrente ten behoeve van de bepaling van de pensioenverplichtingen met eveneens ongeveer 0,9 procentpunt. Daardoor stijgt de waarde van de voorziening pensioenverplichtingen met ongeveer 0,9 maal de modified duration als percentage. Hierbij is geen rekening gehouden met het dempend effect van de driemaandsgemiddelde marktrente in plaats van de actuele marktrente.

Bij een rentestijging daalt de waarde van de beleggingen minder dan de waarde van de voorziening pensioenverplichtingen, waardoor de dekkingsgraad verbetert. Bij een rentedaling stijgt de waarde van de beleggingen minder dan de waarde van de pensioen-

verplichtingen, waardoor de dekkingsgraad verslechtert. Het effect van een daling van de rekenrente volgens de rentetermijnstructuur van DNB met 1,0 procentpunt op de nominale dekkingsgraad is een verslechtering met bijna 12 procentpunten (2012: bijna 11 procentpunten). Het effect van een stijging van deze rekenrente met 1,0 procentpunt is een verbetering van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 13 procentpunten (2012: ongeveer 12 procentpunten). Een daling van de nominale marktrente met 1,0 procentpunt resulteert in een daling van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 15 procentpunten (2012: ongeveer 14 procentpunten). Een stijging van de nominale marktrente met 1,0 procentpunt resulteert in een stijging van de nominale dekkingsgraad met bijna 17 procentpunten (2012: bijna 16 procentpunten).

Hiervoor is ervan uitgegaan dat de marktrente voor alle looptijden in gelijke mate stijgt of daalt. Er kan echter sprake zijn van verschillen in de rentebeweging voor verschillende looptijden. De lange rente kan bijvoorbeeld sterker stijgen of dalen dan de korte rente. Veranderingen in de rentecurve worden niet gemeten aan de hand van de modified duration, maar hebben wel invloed op de rentemismatch.

Vastgoedrisico en aandelenrisico

Vastgoedrisico is het risico dat de waarde van vastgoed en vastgoedaandelen verandert als gevolg van veranderingen in de desbetreffende marktprijzen. Informatie over de spreiding van de portefeuille naar sector en regio is opgenomen in de toelichting op de balanspost vastgoed. De portefeuille vastgoed maakt ruim 7% (2012: ongeveer 7%) uit van de totale beleggingen. Een waardedaling van deze beleggingen met 25% resulteert in een daling van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 2 procentpunten (2012: ongeveer 2 procentpunten). Een waardestijging van deze beleggingen met 25% daarentegen resulteert in een verbetering van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 2 procentpunten (2012: ongeveer 2 procentpunten).

Aandelenrisico is het risico dat de waarde van aandelen verandert als gevolg van veranderingen in de desbetreffende marktprijzen. Informatie over de spreiding van de portefeuille naar sector en regio is opgenomen in de toelichting op de balanspost aandelen. De aandelenportefeuille maakt ongeveer 45% (2012: 42%) uit van de totale beleggingsportefeuille. Het aandelenrisico wordt door middel van langlopende aandelenindexopties (gekochte average price putopties) afgedekt. De effectiviteit van de afdekking bedraagt ultimo verslagjaar ongeveer 6% (2012: ongeveer 16%). Een waardedaling van de portefeuille met 25% resulteert in een daling van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 13 procentpunten (2012: ongeveer 10 procentpunten). Een waardestijging van de portefeuille met 25% daarentegen resulteert in een verbetering van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 13 procentpunten (2012: ongeveer 10 procentpunten).

Valutarisico

Valutarisico is het risico dat de waarde van beleggingen verandert als gevolg van veranderingen in valutakoersen.

De valutaverdeling van de beleggingen in vastgoed, aandelen en vastrentende waarden (uitgedrukt in euro's) vóór en na afdekking van het valutarisico is als volgt:

	Vastgoed	Aandelen	Vastrentende waarden	Totaal	Valuta-afdekking	Nettopositie
2013						
Euro	68,0	164,1	398,2	630,3	1.001,4	1.631,7
Amerikaanse dollar	55,1	287,7	324,8	667,6	- 627,0	40,6
Canadese dollar	-	39,3	17,8	57,1	- 55,1	2,0
Australische dollar	2,0	25,2	8,4	35,6	- 35,3	0,3
Japane yen	4,9	50,1	-	55,0	- 52,3	2,7
Britse pond	9,0	120,2	77,5	206,7	- 200,7	6,0
Zwitserse frank	3,8	43,0	-	46,8	-	46,8
Zweedse kroon	2,7	16,9	11,8	31,4	- 31,0	0,4
Overige valuta's ontwikkelde landen	0,3	16,5	-	16,8	-	16,8
Valuta's opkomende landen	3,4	178,0	33,7	215,1	-	215,1
Totaal	149,2	941,0	872,2	1.962,4	-	1.962,4

2012

Euro	68,3	152,0	315,2	535,5	1.053,0	1.588,5
Amerikaanse dollar	49,8	280,5	300,1	630,4	- 716,5	- 86,1
Canadese dollar	-	20,1	22,7	42,8	- 40,7	2,1
Australische dollar	2,8	23,0	11,0	36,8	- 36,6	0,2
Japane yen	3,8	52,3	-	56,1	- 57,3	- 1,2
Britse pond	9,8	95,4	63,2	168,4	- 170,7	- 2,3
Zwitserse frank	4,5	33,0	-	37,5	-	37,5
Zweedse kroon	3,7	11,7	13,5	28,9	- 31,2	- 2,3
Overige valuta's ontwikkelde landen	0,2	12,2	-	12,4	-	12,4
Valuta's opkomende landen	5,5	155,5	61,2	222,2	-	222,2
Totaal	148,4	835,7	786,9	1.771,0	-	1.771,0

Het valutarisico op beleggingen in Amerikaanse dollars, Canadese dollars, Australische dollars, Japanse yens, Britse ponden en Zweedse kronen wordt afgedekt tegen de euro door middel van valutaswaps en valutatermijncontracten. Posities in andere valuta's van ontwikkelde landen worden niet afgedekt. Alle posities in valuta's van een aantal opkomende landen werden in verband met de hoge correlatie met de Amerikaanse dollar tot medio 2013 afgedekt als ware het Amerikaanse dollars. De afdekking van aandelenposities in valuta's van deze opkomende landen naar de Amerikaanse dollar is medio 2013 beëindigd. Voor het overige worden posities in valuta's van opkomende landen onveranderd niet afgedekt.

Commodityrisico

Commodityrisico is het risico dat de waarde van commoditybeleggingen verandert als gevolg van veranderingen in de marktprijzen van desbetreffende (onderliggende) grondstoffen. Het fonds belegt niet in commodities of commodityderivaten, zodat geen sprake is van direct commodityrisico.

Kredietrisico

Kredietrisico is het risico dat tegenpartijen hun contractuele verplichtingen aan het pensioenfonds of de beleggingsfondsen waarin het pensioenfonds participeert niet nakomen. Een specifiek risico van de beleggingsfondsen die in (vastgoed)aandelen en obligaties beleggen is het settlementrisico. Dit is het risico dat tegenpartijen van transacties hun tegenprestatie niet leveren. Informatie over de kredietwaardigheid van de portefeuille op basis van credit ratings en over de spreiding van de portefeuille naar sector en regio is opgenomen in de toelichting op de balanspost vastrentende waarden. Ongeveer 39% (2012: ongeveer 48%) van de totale portefeuille heeft de hoogste rating AAA. In de toelichting op de derivatenposities is informatie over de daarvoor verkregen zekerheden vermeld.

Verzekeringstechnisch risico

Het belangrijkste verzekeringstechnisch risico is het langlevenrisico. Dit is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld verondersteld bij de vaststelling van de premie en de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen. Door toepassing van de AG-prognosetafels 2012-2062 met correcties voor ervaringssterfte wordt rekening gehouden met een toekomstige verbetering van de levensverwachting. Dit neemt niet weg dat een grote mate van onzekerheid bestaat met betrekking tot de toekomstige ontwikkeling van de levensverwachting.

Liquiditeitsrisico

Liquiditeitsrisico is het risico dat onvoldoende liquide middelen beschikbaar zijn om op korte termijn aan de verplichtingen (voornamelijk de pensioenuitkeringen) te kunnen voldoen. Dit risico is onder normale omstandigheden nagenoeg afwezig, omdat de pensioenuitkeringen voor een belangrijk deel kunnen worden voldaan uit de ontvangen premies en directe beleggingsopbrengsten en bovendien verreweg het grootste deel van de beleggingsportefeuille bestaat uit liquide vermogenstitels. Dit neemt niet weg dat ingenomen derivatenposities kunnen leiden tot de contractuele verplichting tot

bijstorting. Feitelijk is het liquiditeitsrisico geen onderdeel van het solvabiliteitsrisico, namelijk het risico dat het pensioenfonds op lange termijn de pensioenverplichtingen niet kan nakomen. Het liquiditeitsrisico wordt overeenkomstig het standaardmodel van DNB op nihil gesteld.

Concentratierisico

Concentratierisico kan optreden als een goede spreiding van beleggingen of pensioenverplichtingen ontbreekt. In het standaardmodel van DNB voor de bepaling van het vereist eigen vermogen is het concentratierisico gelijkgesteld aan nihil. Het pensioenfonds voldoet aan deze veronderstelling van een voldoende gediversifieerde beleggingsportefeuille en een voldoende evenwichtige demografische opbouw van de populatie. In de toelichting op de balanspost vastrentende waarden zijn de posten die meer dan 5% uitmaken van de totale obligatieportefeuille vermeld. Franse, Amerikaanse en Britse staatsleningen maken gezamenlijk bijna 52% (2012: ongeveer 54%) uit van de totale portefeuille. De actiefpost derivaten heeft voor ongeveer 97% (2012: ongeveer 98%) betrekking op vijf tegenpartijen. De totale marktwaarde van deze contracten komt overeen met ongeveer 14% (2012: ongeveer 27%) van de marktwaarde van de obligatieportefeuille. Voor de derivatenposities zijn voldoende zekerheden verkregen. Het concentratierisico wordt overeenkomstig het standaardmodel van DNB op nihil gesteld.

Operationeel risico

Operationeel risico is het risico dat optreedt bij de uitvoering van de activiteiten als gevolg van niet afdoende of falende processen, menselijk gedrag en systemen bij de uitvoeringsorganisaties of als gevolg van externe gebeurtenissen. Het pensioenfonds besteedt de operationele activiteiten uit aan Blue Sky Group B.V., zodat het operationele risico voornamelijk bestaat uit het risico dat de met deze organisatie gemaakte afspraken niet worden nagekomen. Blue Sky Group legt verantwoording af over de beheersing van de processen, waarbij jaarlijks een ISAE 3402-rapportage wordt overgelegd. Het operationeel risico wordt overeenkomstig het standaardmodel van DNB op nihil gesteld.

Actief risico

Actief risico is het risico dat het rendement van een beleggingsportefeuille afwijkt van de voor deze beleggingsportefeuille gehanteerde benchmark. Op basis van een ALM-studie wordt een strategische beleggingsmix bepaald. Ter beoordeling van de relatieve beleggingsresultaten wordt voor de afzonderlijke beleggingscategorieën binnen de totale beleggingsportefeuille een benchmark bepaald, die worden geaggregeerd op portefeuilleniveau. Door middel van zowel actief beheer van de onderscheiden afzonderlijke beleggingsportefeuilles per assetcategorie (selectie van individuele vermogens-titels) als actief beheer van de totale portefeuille (afwijking van de strategische mix) wordt actief risico aangegaan. Een belangrijke maatstaf voor het actief risico is de tracking error. Door middel van de tracking error wordt de afwijking van het rendement van een beleggingsportefeuille ten opzichte van een benchmarkportefeuille gemeten. De benchmarkportefeuille dient dus als referentiekader voor de beoordeling van de relatieve beleggingsresultaten. Een hogere tracking error impliceert een hogere mate

van actief risico. De tracking error van de totale portefeuille heeft zich gedurende 2013 tussen 1,6% en 2,4% bewogen (2012: tussen 1,7% en 2,3%), waarmee binnen de hiervoor gestelde limiet van 2,5% is gebleven. In de standaardtoets van DNB wordt geen rekening gehouden met het actief risico. Het actief risico wordt op maandbasis gemonitord en bewaakt.

Naast de in de solvabiliteitstoets van DNB onderkende risico's wordt nog het indexeringsrisico onderscheiden.

Indexeringsrisico

De indexering heeft een voorwaardelijk karakter. Het bestuur van het pensioenfonds stelt jaarlijks de indexering vast met inachtneming van de financiële positie van het pensioenfonds. Indexeringsrisico is het risico dat de indexeringsambitie niet wordt gerealiseerd als gevolg van tegenvallend rendement op de beleggingen, tegenvallende inflatie, daling van de marktrente en demografische ontwikkelingen.

TOELICHTING OP DE REKENING VAN BATEN EN LASTEN

(bedragen in miljoenen euro's)

Baten en lasten pensioenactiviteiten

11 Premies	2013	2012
Werkgeversdeel		
• Doorsneepremie	62,8	61,3
• Extra premie	12,6	5,6
Totaal werkgeversdeel	75,4	66,9
Werknemersdeel		
• Doorsneepremie	13,2	12,0
• Extra premie	1,0	0,4
Totaal werknemersdeel	14,2	12,4
Totaal	89,6	79,3

De feitelijke premie is gebaseerd op een doorsneepremiebeleid. Afhankelijk van de vermogenspositie bij aanvang van het verslagjaar wordt premiekorting verleend of extra premie gevraagd. Op grond van het herstelplan is in 2013 en 2012 een extra premie berekend. Het werknemersdeel hierin is niet in rekening gebracht, maar beschikbaar gekomen vanuit de gepassiveerde toekomstige premiekorting deelnemers. Het in rekening gebrachte werknemersdeel van de premie bedraagt derhalve totaal EUR 13,2 miljoen (2012: EUR 12,0 miljoen).

De (zuivere) kostendekkende premie en de gedempte kostendekkende premie volgens artikel 130 van de Pensioenwet bedragen respectievelijk EUR 85,2 miljoen (2012: EUR 89,4 miljoen) en EUR 77,0 miljoen (2012: EUR 75,4 miljoen).

De feitelijke premie wordt jaarlijks getoetst aan de (zuivere) kostendekkende premie en de gedempte kostendekkende premie. De feitelijke premie is hoger (2012 lager) dan de kostendekkende premie. Bij het vaststellen van de doorsneepremie is een rekenrente van 3,2% (2012: 3,5%) gehanteerd, terwijl de (zuivere) kostendekkende premie wordt berekend op basis van de door DNB vastgestelde en gepubliceerde rentetermijnstructuur ultimo vorig verslagjaar. De afgeleide gemiddelde marktrente voor de kostendekkende premie bedraagt 2,6% (2012: 2,8%). Daarnaast is in de feitelijke premie een herstelpremie van EUR 13,6 miljoen (2012: EUR 6,0 miljoen) begrepen.

Het verschil tussen de (zuivere) kostendekkende premie en de gedempte kostendekkende premie van EUR 8,2 miljoen (2012: EUR 14,0 miljoen) wordt veroorzaakt door het verschil in de gehanteerde rekenrente.

De (zuivere) kostendekkende premie en de gedempte kostendekkende premie zijn als volgt samengesteld:

	Kosten- dekkende premie	Gedempte premie
2013		
Pensioenopbouw	50,4	45,5
Individuele salarisontwikkeling	13,3	11,7
Toegezegde indexering	-	-
Risicopremies overlijden en invaliditeit	4,6	4,3
Opslag voor pensioenuitvoeringskosten	3,7	3,6
Solvabiliteitsopslag	13,2	11,9
Totaal	85,2	77,0

2012		
Pensioenopbouw	49,3	41,4
Individuele salarisontwikkeling	18,6	15,0
Toegezegde indexering	-	-
Risicopremies overlijden en invaliditeit	4,2	4,0
Opslag voor pensioenuitvoeringskosten	3,4	3,3
Solvabiliteitsopslag	13,9	11,7
Totaal	89,4	75,4

12 Waardeoverdrachten

Hieronder is opgenomen het saldo van inkomende bedragen uit hoofde van overgenomen pensioenverplichtingen en uitgaande bedragen uit hoofde van overgedragen pensioenverplichtingen.

	2013	2012
Inkomende waardeoverdrachten	1,4	0,7
Uitgaande waardeoverdrachten	- 0,5	- 1,1
Saldo	0,9	- 0,4

13 Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuarieel berekende nominale waarde van de diensttijdopbouw. Dit is het effect op de voorziening pensioenverplichtingen van de in het verslagjaar opgebouwde nominale rechten ouderdomspensioen. De pensioenopbouw wordt berekend op basis van de rentetermijnstructuur DNB primo verslagjaar. Ook is hieronder opgenomen de toevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen als gevolg van de individuele salarisontwikkeling.

	2013	2012
Pensioenopbouw actieve deelnemers	55,6	54,1
Individuele salarisontwikkeling actieve deelnemers	13,3	18,6
<hr/>		
Totaal pensioenopbouw en individuele salarisontwikkeling	68,9	72,7
Toekomstige pensioenuitvoeringskosten	0,6	0,7
<hr/>		
Totaal	69,5	73,4

14 Indexering

Onder indexering is opgenomen de toegekende indexering onder zowel de middelloonregeling als de eindloonregeling. Het effect van de individuele salarisontwikkeling onder de eindloonregeling is opgenomen onder pensioenopbouw.

Actieve deelnemers	1,5	0,1
Gewezen deelnemers en pensioengerechtigden	0,7	0,5
<hr/>		
Totaal	2,2	0,6

De pensioenrechten van actieve deelnemers aan zowel de eindloonregeling (pensioenreglement 2008A) als de middelloonregeling (pensioenreglement 2008B) zijn per 1 januari 2014 en per 1 januari 2013 niet verhoogd, omdat de algemene loonronde nihil bedroeg.

De ingegane pensioenen en de premievrije pensioenrechten van actieve en gewezen deelnemers zijn per 1 januari 2014 verhoogd met 0,43% (1 januari 2013: niet verhoogd).

De in 2013 verwerkte indexering met betrekking tot actieve deelnemers betreft indexering van pensioenrechten uit oude reglementen en indexering van premievrije pensioenrechten van actieve deelnemers, ontstaan uit de conversie van reglement 2006 naar reglement 2008. De in 2012 verwerkte indexering van de pensioenrechten heeft betrekking op oude reglementen, WAO-hiaat en toekomstige pensioenopbouw arbeidsongeschikte deelnemers.

15 Rentetoevoeging voorziening pensioenverplichtingen

De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de rentetermijnstructuur DNB per balansdatum. Aan de voorziening pensioenverplichtingen wordt rente toegevoegd op basis van de éénjaarsrente volgens deze rentetermijnstructuur primo verslagperiode.

	2013	2012
Totaal	6,1	24,5

De in het verslagjaar aan de voorziening pensioenverplichtingen toegevoegde rente is gebaseerd op een rekenrente van 0,4% (2012: 1,5%).

16 Wijziging rekenrente

De waarde van de pensioenverplichtingen verandert onder invloed van veranderingen in de rekenrente.

Totaal	74,6	- 174,0
---------------	-------------	----------------

De afgeleide rekenrente is in 2013 gestegen van 2,6 % tot 2,9% (driemaandsgemiddelde marktrente en ultimate forward rate) en is in 2012 gedaald van 2,8% (driemaandsgemiddelde marktrente) tot 2,6% (driemaandsgemiddelde marktrente en ultimate forward rate).

Het effect van de door DNB voorgeschreven overgang op de UFR-methodiek in 2012 van EUR 83,7 miljoen is opgenomen onder wijziging actuariële grondslagen.

17 Onttrekking pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

Toekomstige pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten (in het bijzonder excassokosten) worden vooraf actuariel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De hieronder opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de pensioenen en kosten van de verslagperiode.

Onttrekking pensioenuitkeringen	13,6	12,1
Onttrekking pensioenuitvoeringskosten	0,1	0,1
Totaal	13,7	12,2

18 Pensioenrechten waardeoverdrachten

Hieronder zijn opgenomen de toevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen uit hoofde van pensioenrechten met betrekking tot inkomende waardeoverdrachten en de onttrekking aan de voorziening pensioenverplichtingen uit hoofde van pensioenrechten met betrekking tot uitgaande waardeoverdrachten.

	2013	2012
Pensioenrechten inkomende waardeoverdrachten	- 1,5	- 0,8
Pensioenrechten uitgaande waardeoverdrachten	0,5	1,3
Saldo	- 1,0	0,5

19 Wijziging actuariële grondslagen

De actuariële grondslagen zijn de uitgangspunten en veronderstellingen waarop de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen is gebaseerd. Onder wijziging actuariële grondslagen is het effect van aanpassing van de bestandsgrondslagen, economische grondslagen en kostengrondslagen op de voorziening opgenomen.

Overgang op AG-prognosetafels 2012-2062	-	- 7,8
Wijziging correctiefactoren	-	6,6
Levensverwachting	-	- 1,2
Rekenrente (overgang op ultimate forward rate)	-	83,7
Overige actuariële grondslagen	- 0,1	- 0,1
Totaal	- 0,1	82,4

In 2012 is overgegaan op nieuwe generatietafels van het Actuarieel Genootschap. Hierop worden correcties toegepast in verband met hogere overlevingskansen van de populatie van het pensioenfonds ten opzichte van de overlevingskansen van de totale bevolking. Deze correctiefactoren zijn in 2012 eveneens opnieuw vastgesteld.

Daarnaast is de door DNB voorgeschreven rentetermijnstructuur gewijzigd. Voor looptijden tot en met 20 jaar is de driemaandsgemiddelde swapcurve gehandhaafd. Voor looptijden langer dan 20 jaar is de rentetermijnstructuur aangepast door de onderliggende éénjaarsforwardrente te extrapoleren naar een vast renteniveau, de UFR van 4,2%.

20 Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen

Onder overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen zijn opgenomen: actuariële resultaten en mutaties in de pensioenverplichtingen die niet onder een ander hoofd zijn opgenomen.

	2013	2012
Actuariële resultaten, per saldo	5,0	2,5
Overig	-	-0,5
Totaal	5,0	2,0

21 Pensioenuitkeringen

Ouderdomspensioen	11,6	10,1
Partnerpensioen	0,6	0,5
Wezenpensioen	0,1	0,1
Arbeidsongeschiktheidspensioen	1,1	1,1

Totaal	13,4	11,8
---------------	-------------	-------------

22 Pensioenuitvoeringskosten

Dit betreft de kosten met betrekking tot de uitvoering van de pensioenregeling. De kosten van vermogensbeheer zijn hierin niet begrepen. De kosten van bestuur en financieel beheer worden toegerekend aan pensioenuitvoering en vermogensbeheer.

Kosten pensioenuitvoering en bestuursondersteuning	3,5	3,1
Overige kosten	0,6	0,5

Totaal vóór toerekening aan vermogensbeheer	4,1	3,6
Toegerekend aan vermogensbeheer	-0,9	-0,7

Totaal	3,2	2,9
---------------	------------	------------

23 Overige lasten pensioenactiviteiten

Rentetoevoeging toekomstige premiekorting deelnemers	-	0,1
--	---	-----

Totaal	-	0,1
---------------	----------	------------

Baten en lasten beleggingsactiviteiten

24 Beleggingsopbrengsten

Onder beleggingsopbrengsten zijn opgenomen de op de verslagperiode betrekking hebbende:

- directe beleggingsopbrengsten (rente en door beleggingsfondsen uitgekeerd dividend);
- indirecte beleggingsopbrengsten (waardeveranderingen inclusief valutakoersverschillen);
- kosten van vermogensbeheer (exclusief kosten ten laste van beleggingsfondsen).

	Direct	Prijs- verandering	Valuta- verandering	Totaal
2013				
Vastgoed	1,8	6,5	- 2,4	5,9
Aandelen	-	151,5	- 34,8	116,7
Aandelenderivaten	-	- 21,4	-	- 21,4
Vastrentende waarden	0,3	- 76,8	- 6,5	- 83,0
Rentederivaten	14,7	- 51,7	-	- 37,0
<hr/>				
Totaal vóór valutaderivaten en kosten	16,8	8,1	- 43,7	- 18,8
Valutaderivaten	-	-	49,3	49,3
<hr/>				
Totaal vóór kosten	16,8	8,1	5,6	30,5
Kosten van vermogensbeheer				- 3,0
<hr/>				
Totaal				27,5

2012				
Vastgoed	1,9	17,3	- 0,5	18,7
Aandelen	-	116,0	- 9,8	106,2
Aandelenderivaten	-	- 14,9	-	- 14,9
Vastrentende waarden	0,1	93,3	- 1,5	91,9
Rentederivaten	15,6	45,2	-	60,8
<hr/>				
Totaal vóór valutaderivaten en kosten	17,6	256,9	- 11,8	262,7
Valutaderivaten	1,3	-	5,2	6,5
<hr/>				
Totaal vóór kosten	18,9	256,9	- 6,6	269,2
Kosten van vermogensbeheer				- 2,6
<hr/>				
Totaal				266,6

De kosten van vermogensbeheer kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	2013	2012
Beheer beleggingen	1,1	1,0
Advies	0,9	0,8
Overig	0,1	0,1
<hr/>		
Totaal vóór toerekening kosten bestuur en financieel beheer	2,1	1,9
Toegerekende kosten bestuur en financieel beheer	0,9	0,7
<hr/>		
Totaal	3,0	2,6

25 Overige baten beleggingsactiviteiten

Resultaat deelnemingen	-	0,3
Opslag termijnbetaling	2,6	1,1
<hr/>		
Totaal	2,6	1,4

Actuariële analyse van het resultaat

Het resultaat kan als volgt worden geanalyseerd naar technische winst- en verliesbronnen:

Resultaat op beleggingen en verplichtingen	98,6	69,4
Resultaat op premies	16,8	2,8
Resultaat op waardeoverdrachten	- 0,1	0,1
Resultaat op pensioenuitkeringen	0,2	0,3
Resultaat op pensioenuitvoeringskosten	0,2	0,3
Wijziging actuariële grondslagen	- 0,1	82,4
Actuariële resultaten	5,0	2,5
Resultaat op indexering	- 2,2	- 0,6
Overige resultaten	-	- 0,5
<hr/>		
Totaal	118,4	156,7

Resultaat op beleggingen en verplichtingen	2013	2012
Resultaat beleggingsactiviteiten exclusief vastrentende waarden en interest rate swaps	150,5	113,3
Resultaat vastrentende waarden	- 83,0	91,9
Resultaat interest rate swaps	- 37,4	62,8
<hr/>		
Totaal resultaat beleggingsactiviteiten	30,1	268,0
Rentetoevoeging voorziening pensioenverplichtingen	- 6,1	- 24,5
Rentetoevoeging toekomstige premiekorting deelnemers	-	- 0,1
Wijziging rekenrente voorziening pensioenverplichtingen	74,6	- 174,0
<hr/>		
Totaal	98,6	69,4

Het resultaat op beleggingen en verplichtingen is gelijk aan het resultaat beleggingsactiviteiten verminderd met de technisch benodigde interest. Het rendement op de totale beleggingsportefeuille over 2013 bedraagt 1,5% tegen 15,8% over 2012. De rentetoevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen is in 2013 gebaseerd op een rekenrente van 0,4% (2012: 1,5%). Dit is de éénjaarsrente volgens de rentetermijnstructuur primo verslagjaar. De afgeleide rekenrente is in 2013 gestegen van 2,6% tot 2,9% (driemaandsgemiddelde marktrente en ultimate forward rate) en in 2012 gedaald van 2,8% (driemaandsgemiddelde marktrente) tot 2,6% (driemaandsgemiddelde marktrente en ultimate forward rate). Het effect van de overgang op de UFR-methodiek in 2012 van EUR 83,7 miljoen is opgenomen onder wijziging actuariële grondslagen.

Resultaat op premies

Premies	89,6	79,3
Beschikbaar voor administratiekosten	- 3,4	- 3,3
Beschikbaar voor excassokosten	- 0,5	- 0,5
<hr/>		
Beschikbaar voor pensioenopbouw en individuele salarisontwikkeling	85,7	75,5
Pensioenopbouw actieve deelnemers	- 55,6	- 54,1
Individuele salarisontwikkeling actieve deelnemers	- 13,3	- 18,6
<hr/>		
Totaal	16,8	2,8

De premies worden aangewend voor onder meer de inkoop van pensioenrechten, kosten dekking en versterking van het eigen vermogen. Er is geen specifiek voor de financiering van voorwaardelijke indexering bestemde premiecomponent overeengekomen. Het resultaat op premies wordt aangewend voor versterking van het eigen vermogen.

Resultaat op waardeoverdrachten	2013	2012
Inkomende waardeoverdrachten	1,4	0,7
Pensioenrechten inkomende waardeoverdrachten	- 1,5	- 0,8
Resultaat op inkomende waardeoverdrachten	- 0,1	- 0,1
Uitgaande waardeoverdrachten	- 0,5	- 1,1
Pensioenrechten uitgaande waardeoverdrachten	0,5	1,3
Resultaat op uitgaande waardeoverdrachten	-	0,2
Totaal	- 0,1	0,1

Resultaat op pensioenuitkeringen		
Beschikbaar uit voorziening pensioenverplichtingen	13,6	12,1
Werkelijke pensioenuitkeringen	- 13,4	- 11,8
Totaal	0,2	0,3

Resultaat op pensioenuitvoeringskosten		
Kostenopslag in premies jaar (administratiekosten en excassokosten)	3,9	3,8
Toevoeging voorziening pensioenverplichtingen (excassokosten)	- 0,6	- 0,7
Beschikbaar uit voorziening pensioenverplichtingen (excassokosten)	0,1	0,1
Totaal beschikbaar voor pensioenuitvoeringskosten	3,4	3,2
Werkelijke pensioenuitvoeringskosten	- 3,2	- 2,9
Totaal	0,2	0,3

Wijziging actuariële grondslagen	2013	2012
Overgang op AG-prognosetafels 2012-2062	-	- 7,8
Wijziging correctiefactoren	-	6,6
Levensverwachting	-	- 1,2
Rekenrente (overgang op ultimate forward rate)		83,7
Overige actuariële grondslagen	- 0,1	- 0,1
Totaal	- 0,1	82,4

In 2012 is overgegaan op nieuwe generatietafels van het Actuarieel Genootschap. Hierop worden correcties toegepast in verband met hogere overlevingskansen van de populatie van het pensioenfonds ten opzichte van de overlevingskansen van de totale bevolking. Deze correctiefactoren zijn in 2012 eveneens opnieuw vastgesteld.

Daarnaast is de door DNB voorgeschreven rentetermijnstructuur gewijzigd. Voor looptijden tot en met 20 jaar is de driemaandsgemiddelde swapcurve gehandhaafd. Voor looptijden langer dan 20 jaar is de rentetermijnstructuur aangepast door de onderliggende éénjaarsforwardrente te extrapoleren naar een vast renteniveau, de UFR van 4,2%.

Actuariële resultaten

Sterfte	2,0	0,4
Arbeidsongeschiktheid	3,1	2,6
Flexibele keuzemogelijkheden	- 0,1	- 0,5
Totaal	5,0	2,5

Op sterfte is een winst geboekt van EUR 2,0 miljoen (2012: winst EUR 0,4 miljoen), bestaande uit een winst op het kortlevenrisico van EUR 0,2 miljoen (2012: winst EUR 0,8 miljoen) en een winst op het langlevensrisico van EUR 1,8 miljoen (2012: verlies EUR 0,4 miljoen).

Het resultaat op arbeidsongeschiktheid bestaat voornamelijk uit het voordelige verschil tussen de gevraagde risicopremie en de benodigde toevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen als gevolg van arbeidsongeschiktheid.

Op flexibele keuzemogelijkheden is een verlies geboekt van EUR 0,1 miljoen (2012: verlies EUR 0,5 miljoen). De keuzemogelijkheden betreffen onder meer wijziging in de verhouding tussen ouderdomspensioen en partnerpensioen en pensioenvervroeging.

Resultaat op indexering	2013	2012
Beschikbaar uit premies	-	-
Indexering	- 2,2	- 0,6
Totaal	- 2,2	- 0,6

De indexering van de pensioenrechten van actieve deelnemers en de indexering van de ingegane pensioenen en de premievrije pensioenrechten worden gefinancierd uit de reserves van het pensioenfonds. Zij vinden hun oorsprong in het overrendement (resultaat op beleggingen en verplichtingen).

Overige resultaten

Totaal	-	- 0,5
---------------	----------	--------------

Overige informatie

Verbonden partijen

De aangesloten onderneming KLM N.V. (werkgever), de bestuursleden en de uitvoeringsorganisatie Blue Sky Group B.V. worden aangemerkt als verbonden partijen.

Tussen het pensioenfonds en de werkgever is een uitvoeringsovereenkomst inzake de financiering en de uitvoering van de pensioenregeling gesloten. Een samenvatting van de uitvoeringsovereenkomst is opgenomen in de paragraaf Financiering en premie van de algemene toelichting op pagina 70.

Het pensioenfonds heeft geen leningen verstrekt aan bestuursleden en heeft ook anderszins geen vorderingen op bestuursleden. Inzake de beloning van bestuurders wordt verwezen naar de paragraaf Bezoldiging bestuurders hierna.

Het beheer van het pensioenfonds (pensioenuitvoering, bestuursondersteuning en vermogensbeheer) is ondergebracht bij Blue Sky Group B.V. Het pensioenfonds bezit gezamenlijk met Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM en Stichting Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM alle aandelen in Blue Sky Group (elk eenderde deel). De dienstverlening aan de aandeelhouders maakt ongeveer 80% (2012: ongeveer 77%) uit van de totale omzet van Blue Sky Group. De overeenkomsten van dienstverlening zijn afgesloten op basis van marktconforme tarieven.

Medewerkers

Het pensioenfonds heeft geen personeel in dienst.

Bezoldiging bestuurders

De bezoldiging van de leden van het bestuur (inclusief de onafhankelijke, externe voorzitter) bedraagt totaal EUR 116 duizend (2012: EUR 97 duizend).

Honorarium accountant

De aan het verslagjaar toegerekende accountantshonoraria zoals bedoeld in artikel 382a Titel 9, Boek 2 BW bedragen (bedragen in duizenden euro's):

	2013	2012
Controle van de jaarrekening en de jaarstaten DNB	51	56
Adviesopdrachten	-	5
Totaal	51	61

Belastingen

Het pensioenfonds is op grond van de aard van de activiteiten vrijgesteld van belastingheffing voor de vennootschapsbelasting.

Toezichthouder

Evenals voorgaande jaren is geen sprake van door DNB genomen corrigerende maatregelen ingevolge artikel 96 Pensioenwet, anders dan het vigerende langetermijnherstelplan.

Amstelveen, 23 mei 2014

Bestuur

OVERIGE GEGEVENS

BESTEMMING VAN HET RESULTAAT

In de statuten is geen bepaling opgenomen over de wijze waarop het resultaat moet worden verdeeld. Het resultaat wordt jaarlijks geheel ten gunste dan wel ten laste van de reserves gebracht. Overeenkomstig de in de ABTN vastgelegde regeling wordt een deel van het resultaat toegevoegd of onttrokken aan bestemmingsreserves.

ACTUARIËLE VERKLARING

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel te Amstelveen is aan Mercer (Nederland) B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2013.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds. Voor de toetsing van de fondsmiddelen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeelsvorming van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De door het pensioenfonds verstrekte administratieve basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht:

- heb ik ondermeer onderzocht of de technische voorzieningen, het Minimaal Vereist Eigen Vermogen en het Vereist Eigen Vermogen toereikend zijn vastgesteld en
- heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten. Ik heb mij een oordeel gevormd over de waarschijnlijkheid waarmee het pensioenfonds de tot balansdatum aangegane verplichtingen kan nakomen, mede in aanmerking nemend het financieel beleid van het pensioenfonds.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, in overeenstemming met de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld. Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum ten minste gelijk aan het wettelijk Vereist Eigen Vermogen. Gemeten naar de wettelijke maatstaf is ten aanzien van de verplichtingen, aangegaan tot balansdatum, sprake van een toereikende solvabiliteit.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. Ten opzichte van het reglementaire toeslagbeleid is sprake van inconsistentie. Door de aanvullende communicatie is er thans voor de deelnemers sprake van een consistent geheel tussen de gewekte verwachtingen, de financiering en de realisatie van toeslagen.

De vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel is naar mijn mening voldoende. Daarbij is in aanmerking genomen dat de mogelijkheden tot het realiseren van de beoogde toeslagen beperkt zijn.

Amstelveen, 23 mei 2014

Drs. K. Kusters-van Meurs AAG
verbonden aan Mercer (Nederland) B.V.

CONTROLEVERKLARING VAN DE ONAFHANKELIJKE ACCOUNTANT

Aan: het Bestuur van Stichting Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel

Verklaring betreffende de jaarrekening

Wij hebben de in dit rapport opgenomen jaarrekening over 2013 van Stichting Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel te Amstelveen gecontroleerd. Deze jaarrekening bestaat uit de balans per 31 december 2013, de rekening van baten en lasten en het kasstroomoverzicht over 2013 met de toelichting, waarin zijn opgenomen een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

Verantwoordelijkheid van het bestuur

Het bestuur van de stichting is verantwoordelijk voor het opmaken van de jaarrekening die het vermogen en het resultaat getrouw dient weer te geven, alsmede voor het opstellen van het bestuursverslag, beide in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW). Het bestuur is tevens verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing als het noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten.

Verantwoordelijkheid van de accountant

Onze verantwoordelijkheid is het geven van een oordeel over de jaarrekening op basis van onze controle. Wij hebben onze controle verricht in overeenstemming met Nederlands recht, waaronder de Nederlandse controlestandaarden. Dit vereist dat wij voldoen aan de voor ons geldende ethische voorschriften en dat wij onze controle zodanig plannen en uitvoeren dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang bevat.

Een controle omvat het uitvoeren van werkzaamheden ter verkrijging van controle-informatie over de bedragen en de toelichtingen in de jaarrekening. De geselecteerde werkzaamheden zijn afhankelijk van de door de accountant toegepaste oordeelsvorming, met inbegrip van het inschatten van de risico's dat de jaarrekening een afwijking van materieel belang bevat als gevolg van fraude of fouten. Bij het maken van deze risico-inschattingen neemt de accountant de interne beheersing in aanmerking die relevant is voor het opmaken van de jaarrekening en voor het getrouwe beeld daarvan, gericht op het inrichten van controlewerkzaamheden die passend zijn in de omstandigheden. Deze risico-inschattingen hebben echter niet tot doel een oordeel tot uitdrukking te brengen over de effectiviteit van de interne beheersing van de stichting. Een controle omvat tevens het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en van de redelijkheid van de door het bestuur van de stichting gemaakte schattingen, alsmede een evaluatie van het algehele beeld van de jaarrekening.

Wij zijn van mening dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is om een onderbouwing voor ons oordeel te bieden.

Oordeel

Naar ons oordeel geeft de jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en samenstelling van het vermogen van Stichting Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel per 31 december 2013 en van het resultaat en de kasstromen over 2013 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Verklaring betreffende overige bij of krachtens de wet gestelde eisen

Ingevolge artikel 2:393 lid 5 onder e en f BW vermelden wij dat ons geen tekortkomingen zijn gebleken naar aanleiding van het onderzoek of het bestuursverslag, voor zover wij dat kunnen beoordelen, overeenkomstig Titel 9 Boek 2 BW is opgesteld, en of de in artikel 2:392 lid 1 onder b tot en met h BW vereiste gegevens zijn toegevoegd. Tevens vermelden wij dat het bestuursverslag, voor zover wij dat kunnen beoordelen, verenigbaar is met de jaarrekening zoals vereist in artikel 2:391 lid 4 BW.

Amstelveen, 23 mei 2014

KPMG Accountants N.V.
F. M. van den Wildenberg RA

“De gemiddelde leeftijd waarop cabinepersoneel momenteel met pensioen gaat is 62 jaar. Er wordt dus steeds vaker langer doorgewerkt.”

“Op de uitnodiging voor de Pensioen In Zichtdag ben ik meteen ingegaan. Ik wilde zeker weten dat mij geen onaangename verrassingen te wachten zouden staan.”

DEELNEMERSBESTAND

Personen met aanspraak op nog niet ingegaan pensioen

	Deelnemers	Gewezen deelnemers
Aantal per einde vorig verslagjaar	9.132	2.687
Bij wegens		
(Her)indiensttreding	224	
Uitdiensttreding		68
Toekennen van een pensioen		
Afloop arbeidsongeschiktheidspensioen		
Revalidatie	2	1
Overige oorzaken		2
Af wegens		
Invaliditeit	22	1
Overlijden	5	3
Toekennen van een ouderdomspensioen	49	30
Uitdiensttreding	69	
Emigratie/afkoop/overdracht		49
Afloop arbeidsongeschiktheidspensioen		
Afloop wezenpensioen		
Revalidatie		
Herindiensttreding		
Overige oorzaken		
Aantal per einde verslagjaar	9.213	2.675

Pensioengerechtigden

Ouderdompensioen	Nabestaanden- pensioen	Wezenpensioen	Arbeids- ongeschiktheids- pensioen	Totaal pensioen- gerechtigden
639	38	36	207	920
				0
				0
90	7	7	23	127
				0
				0
				0
8			3	11
			11	11
				0
	1			1
				0
				0
			3	3
				0
				0
721	44	43	213	1.021

ONTWIKKELINGEN 2004 – 2013

	2013	2012	2011	2010
Aantal deelnemers	9.213	9.132	9.265	8.643
• Mannen	1.604	1.591	1.620	1.506
• Vrouwen	7.609	7.541	7.645	7.137
Aantal gewezen deelnemers	2.675	2.687	2.658	2.629
• Mannen	248	248	229	220
• Vrouwen	2.427	2.439	2.429	2.409
Aantal pensioengerechtigden	1.021	920	821	741
Ouderdomspensioen	721	639	567	491
• Mannen	80	63	54	50
• Vrouwen	641	576	513	441
Nabestaandenpensioen	44	38	34	31
Wezenpensioen	43	36	36	33
Invalideitspensioen	213	207	184	186
• Mannen	18	16	15	14
• Vrouwen	195	191	169	172
(bedragen in EUR miljoenen)				
Premies				
Feitelijke premie	90	79	63	55
Kostendeckende premie	85	89	68	61
Gedempte kostendeckende premie	77	75	63	59
Pensioenuitkeringen	13	12	10	9
Pensioenuitvoeringskosten				
per deelnemer (bedragen in euro's)	311	286	299	259
Voorziening pensioenverplichtingen	1.708	1.722	1.547	1.241

2009	2008	2007	2006	2005	2004
8.716	8.818	8.404	8.094	7.752	7.542
1.516	1.528	1.453	1.387	1.300	1.255
7.200	7.290	6.951	6.707	6.452	6.287
2.621	2.671	2.555	2.413	2.312	2.125
217	228	210	200	193	177
2.404	2.443	2.345	2.213	2.119	1.948
679	633	545	526	497	472
436	380	291	233	207	162
42	38	27	21	19	14
394	342	264	212	188	148
28	27	26	22	19	17
26	23	24	19	17	15
189	203	204	252	254	278
17	18	18	24	24	24
172	185	186	228	230	254
64	51	46	42	51	46
67	46	46			
58					
8	6	5	4	4	3
353	290	242	233	217	191
1.010	983	662	672	637	542

ONTWIKKELINGEN 2004 – 2013 (VERVOLG)

	2013	2012	2011	2010
(bedragen in EUR miljoenen)				
Beleggingen				
Vastgoed	149	148	132	131
Aandelen	941	836	735	742
Vastrentende waarden	872	787	712	606
Overig	116	217	86	17
Totaal	2.078	1.988	1.665	1.496
Rendement				
Vastgoed	6,9%	14,8%	0,1%	16,4%
Aandelen (exclusief aandelen-derivaten)	18,1%	16,3%	- 9,2%	11,9%
Vastrentende waarden (exclusief rentederivaten)	- 7,9%	14,2%	12,1%	8,8%
Totaalrendement	1,5%	15,8%	7,7%	10,8%
Dekkingsgraad				
Nominale dekkingsgraad (op basis van marktrente)	122,8%	116,0%	107,7%	120,6%
Vereiste dekkingsgraad volgens FTK	121,3%	118,7%	119,6%	121,0%
Reële dekkingsgraad (op basis van vaste rekenrente)	76,5%	67,0%	64,3%	69,9%

2009 2008 2007 2006 2005 2004

94 85 104 138 88 69
 610 421 584 614 588 392
 608 602 578 455 394 354
 - 1 - 47 36 15 - 31 45

1.311 1.061 1.302 1.222 1.039 860

3,8% - 25,0% - 12,4% 30,9% 14,8% 19,8%

31,7% - 42,5% 6,6% 17,9% 22,3% 13,9%

9,6% 2,8% 2,7% - 0,6% 7,0% 8,9%

17,9% - 21,3% 3,4% 11,8% 15,9% 11,9%

129,8% 108,0% 192,3%

120,7% 125,0% 130,2%

71,5% 73,0% 114,8%

177,9% 160,1% 155,7%

BEGRIPPENLIJST

Aandeel Een financieel instrument waarmee wordt deelgenomen aan het eigen vermogen van een vennootschap en waarop een variabele vergoeding wordt uitgekeerd in de vorm van dividend.

Aandelenfuture Een op een beurs verhandelbaar termijncontract met verplichte levering van aandelen op een vooraf vastgestelde datum en tegen een vooraf vastgestelde prijs. Naast futures met als onderliggende waarde een specifiek aandeel bestaan ook aandelen-indexfutures. Dit zijn futures met als onderliggende waarde een bepaalde aandelenindex. Het verschil tussen het niveau van de aandelenindex dat is vastgelegd in het futurecontract en het werkelijke niveau van de index wordt afgerekend (cash settlement).

Aandelenputoptie Een contract waarbij de koper het recht heeft om een overeengekomen aantal aandelen te verkopen gedurende een vooraf vastgestelde periode tegen een vooraf vastgestelde prijs. De onderliggende waarde kan ook een aandelenindex zijn. Tegenover het recht van de koper staat een verplichting van de verkoper. Voor het recht betaalt de koper een prijs (optiepremie).

Aandelenrisico Het risico dat de waarde van aandelen verandert als gevolg van veranderingen in de desbetreffende marktprijzen.

Actief Een uit gebeurtenissen in het verleden voortgekomen middel waarover het pensioenfonds beschikingsmacht heeft en waaruit in de toekomst naar verwachting economische voordelen naar het pensioenfonds zullen vloeien.

Actief risico Het risico dat het rendement van een beleggingsportefeuille afwijkt van de voor deze beleggingsportefeuille gehanteerde benchmark.

Actieve deelnemer De werknemer die bij een bij het pensioenfonds aangesloten werkgever in dienst is en op grond van een pensioenuitvoeringsovereenkomst pensioenaanspraken verwerft jegens het pensioenfonds.

Actuariële analyse De analyse van het resultaat van het pensioenfonds naar technische winst- en verliesbronnen. In de actuariële analyse worden de werkelijke resultaten vergeleken met de op basis van de actuariële grondslagen verwachte resultaten.

Actuariële en bedrijfstechnische nota (ABTN)

De actuariële en bedrijfstechnische nota (ABTN) is het bedrijfsplan van een pensioenfonds. Pensioenfondsen moeten op basis van de Pensioenwet (PW) een nota opstellen waarin onder andere wordt ingegaan op:

- het interne beheersingssysteem;
- de administratieve organisatie en interne controle;
- procedures en criteria voor aansluiting bij het fonds;
- aanspraken van deelnemers;
- risico's;
- de financiële opzet;
- het beleggingsbeleid;
- sturingsinstrumenten.

Verder moeten in de ABTN worden opgenomen het financieel crisisplan, het integriteitsplan en de verklaring inzake de beleggingsbeginselen.

Actuariële grondslagen De uitgangspunten en veronderstellingen waarop de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen en de pensioenpremie is gebaseerd, zoals rentevoet, kansstelsels en (kosten)opslagen.

Actuariële waarde De huidige waarde van een reeks toekomstige kasstromen gebaseerd op een bepaalde rentevoet (rekenrente) en bepaalde actuariële kansstelsels.

Adviserend actuaris De adviserend actuaris adviseert over financiële en actuariële zaken die de financiële positie van het fonds beïnvloeden, zoals de hoogte van de premie en het verlenen van indexatie. De adviserend actuaris stelt hiervoor onder andere de pensioenvoorziening vast en bepaalt periodiek of de aanwezige middelen voldoende zijn tegenover de aangegane verplichtingen. Verder heeft de adviserend actuaris een actieve rol bij de inrichting en de uitvoering van de ALM-studie en adviseert de adviserend actuaris bij de vaststelling van het premie- en toeslagbeleid.

Certificerend actuaris De certificerend actuaris toetst jaarlijks de toereikendheid van de voorziening pensioenverplichtingen, de kostendekkende premie en de financiële situatie van het fonds. Hij geeft hiervoor een actuariële verklaring af en stelt een actuariële rapport op. De taken van de adviserend en certificerend actuaris zijn gescheiden.

Anw-hiaat Het inkomenstekort dat is ontstaan doordat in 1996 de Algemene Weduwe- en Wezenwet is vervangen door de Algemene Nabestaandenwet. Deze wet voorziet in een uitkering voor nabestaanden voor een beperktere kring gerechtigden en met een mogelijk verlaagde uitkering ten opzichte van zijn voorganger.

Arbeidsongeschiktheidspensioen Een vastgestelde uitkering wegens arbeidsongeschiktheid van de deelnemer, waarop recht bestaat in geval van arbeidsongeschiktheid na afloop van twee jaar arbeidsongeschiktheid (ziekte).

Autoriteit Financiële Markten (AFM) De AFM is toezichthouder op het gedrag van en de informatieverstrekking door alle partijen op de financiële markten in Nederland.

AG-prognosetafel Periodiek publiceert het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) sterftetafels die zijn gebaseerd op waarnemingen van sterfte in de bevolking. Deze sterftetafels zijn nog niet geschikt voor gebruik door actuarissen: het verloop van de sterftekansen is nog te grillig en bepaalde belangrijke wetmatigheden zijn nog niet opgenomen. Om die sterftetafels geschikt te maken voor actuarieel gebruik worden ze aangepast door het Actuarieel Genootschap. Deze aangepaste tafels krijgen de naam 'AG-tafels'. Tot 2007 werden tafels gepubliceerd die geen toekomstige sterfteontwikkeling bevatten. Met ingang van 2007 wordt de waargenomen ontwikkeling (verbetering) in de sterftekansen als toekomstige sterfteontwikkeling in de sterftetafels meegenomen. Dit zijn de 'AG-prognosetafels'. In 2007 werden de eerste AG-prognosetafels 2005-2050 gepubliceerd. In 2010 vond een tweede update plaats: de AG-prognosetafels 2010-2060. Vanaf 2012 is de huidige set geldig: AG-prognosetafels 2012-2062.

Asset Liability Management (ALM) Het afstemmen van het pensioenvermogen op verplichtingen. Het uitvoeren van een ALM-studie kan een pensioenfonds helpen bij het kiezen van de beleggingsmix, de wijze van financieren van de pensioenregelingen/of het financieren van toeslagen. Een ALM-studie kent de volgende aspecten:

- 1) het in kaart brengen van de financiële stromen;
- 2) de simulatie van toekomstige financiële posities;
- 3) de samenhang met economische omgevingen;
- 4) de vergelijking van beleidsvarianten.

Bate De vermeerdering van het economisch potentieel gedurende de verslagperiode in de vorm van instroom van nieuwe activa of waardevermeerdering van bestaande activa, of vermindering van verplichtingen, uitmondend in een toename van het eigen vermogen van het pensioenfonds.

Beleggingsbeleid Een pensioenfonds is verplicht om op prudente wijze te beleggen. Het beleggingsbeleid van een pensioenfonds is enerzijds gericht op het zoveel mogelijk uitsluiten van beleggingsrisico's en anderzijds op het behalen van een zo hoog mogelijk rendement. Bovendien moet de afstemming van beleggingen op de verplichtingen juist zijn: het pensioenfonds moet op het

juiste moment aan haar verplichtingen kunnen voldoen. Om optimaal aan deze uitgangspunten te voldoen is een juiste samenstelling van de beleggingsmix noodzakelijk. Deze mix kan met behulp van een ALM-studie worden vastgesteld.

Beleggingsfonds Een instelling die de gezamenlijke inleg van individuele participanten collectief belegt teneinde de participanten in de opbrengst van de beleggingen te doen delen (beleggingsinstelling).

Beleggingsmix De relatieve samenstelling van de beleggingsportefeuille naar de verschillende categorieën beleggingen, zoals vastgoed, aandelen en vastrentende waarden.

Beleggingsportefeuille Het geheel van beleggingen van bijvoorbeeld een particuliere of professionele belegger.

Bestemmingsreserves Het deel van de reserves dat wordt afgezonderd omdat daaraan door het bestuur een beperktere bestedingsmogelijkheid is gegeven dan gezien de doelstelling van het pensioenfonds is toegestaan.

Beleggingsrisico's Risico's verbonden aan het beleggen: de verwachte rendementen kunnen in werkelijkheid hoger of lager uitvallen ('Rendementen uit het verleden bieden geen garantie voor de toekomst').

Benchmark(index) Een objectieve maatstaf voor zowel de samenstelling als de performance van het belegde vermogen. Een benchmarkindex is een mandje van bijvoorbeeld een aantal aandelen. In beginsel bepaalt de totale waarde van alle uitstaande aandelen de waarde van een index. Fluctuaties in de waarde van de index worden derhalve veroorzaakt door koersfluctuaties van de in de index opgenomen aandelen. Een bekend voorbeeld van een index die als benchmark wordt gebruikt, is de AEX-index.

Beursgenoteerd Genoteerd (verhandeld) op een openbare effectenbeurs.

Bronbelasting Een belasting die direct door de uitkerende partij wordt ingehouden en afgedragen, zoals bijvoorbeeld dividendbelasting.

Commodityrisico Het risico dat de waarde van commoditybeleggingen verandert als gevolg van veranderingen in de marktprijzen van desbetreffende (onderliggende) grondstoffen.

Concentratierisico Het risico dat kan optreden als een goede spreiding van beleggingen of pensioenverplichtingen ontbreekt.

Contante waarde De huidige waarde van een reeks toekomstige kasstromen gebaseerd op een gegeven rentevoet (rekenrente).

Converteerbare obligatie Een obligatie die onder bepaalde voorwaarden gedurende een bepaalde periode kan worden omgewisseld in aandelen van de uitgevende onderneming.

Deelneming Een rechtspersoon waaraan direct of indirect voor eigen rekening kapitaal wordt verschaft teneinde met die rechtspersoon duurzaam verbonden te zijn ten behoeve van de eigen activiteiten (er is een wettelijk vermoeden van deelneming als sprake is van een direct of indirect kapitaalbelang van ten minste 20% in een rechtspersoon).

Dekkingsgraad De verhouding tussen het aanwezige vermogen en de contante waarde van de op dat moment geldende reglementaire pensioenaanspraken. Het aanwezige vermogen is gelijk aan de waarde van de beleggingen en de liquide middelen, vermeerderd met het saldo van de vorderingen en de schulden. De nominale dekkingsgraad is de dekkingsgraad zonder rekening te houden met de (voorwaardelijke) toekomstige indexatie. De reële dekkingsgraad is de dekkingsgraad waarbij de (voorwaardelijk) toekomstige indexatie wel is meegenomen.

Dekkingstekort De situatie waarbij het eigen vermogen van het pensioenfonds lager is dan het minimaal vereist eigen vermogen.

De Nederlandsche Bank (DNB) Bestuursorgaan dat toezicht houdt op de financiële soliditeit en stabiliteit van financiële instellingen zoals banken, pensioenfondsen en verzekeraars. Dit wordt ook wel prudentieel toezicht genoemd. Het gedragstoezicht wordt uitgevoerd door de Autoriteit Financiële Markten (zie AFM). Het toezicht op pensioenfondsen is geregeld in de Pensioenwet. Ook zijn bepalingen over het toezicht terug te vinden in de Wet verplichte deelneming in een bedrijfstakpensioenfonds 2000 en de Wet verplichte beroeps-pensioenregeling. DNB houdt ook toezicht op pensioenregelingen die door een werkgever rechtstreeks bij een verzekeraar worden ondergebracht.

Derivaten Afgeleide financiële instrumenten, dat wil zeggen financiële contracten, waarvan de waarde wordt afgeleid van een onderliggende waarde (zoals een aandeel), een referentieprijis of een index (bijvoorbeeld de AEX-index). De bekendste vormen van derivaten zijn opties, futures en forwards.

Directe beleggingsopbrengsten Opbrengsten uit beleggingen in de vorm van kasstromen, zoals rente en dividend.

Directe marktnotering Een notering (verhandeling) van effecten op één of meer actieve openbare markten.

Dividend De (variabele) vergoeding op aandelen.

Duration Hiermee wordt de koersgevoeligheid van een bepaalde vastrentende waarde voor veranderingen in de rentestand aangegeven. Een (modified) duration van vijf jaar voor vastrentende waarden geeft aan dat bij een stijging (c.q. daling) van de rentestand met een procentpunt, de koers van de vastrentende waarden met vijf procentpunten daalt (c.q. stijgt).

Economisch eigendom Een aanduiding van het bezit van de economische waarde van een object. Het economisch eigendom ligt bij de partij die de economische risico's loopt, dat wil zeggen die de toekomstige economische voordelen en nadelen heeft.

Eigen vermogen Het overblijvend belang in de activa van het pensioenfonds na aftrek van de voorziening pensioenverplichtingen, eventuele andere voorzieningen en de schulden.

Eindloonregeling Pensioenregeling waarbij de hoogte van het pensioen afhangt van het laatst verdiende salaris en het aantal deelnemingsjaren van de deelnemer.

Excassokosten De kosten die direct verbonden zijn aan de uitkering van pensioen.

Emerging markets Vrij vertaald: opkomende markten. Hiermee worden financiële markten aangeduid van ontwikkelingslanden. Deze markten worden vaak gekarakteriseerd door de snelle maar ook onstabiele economische groei. Een belegging in een emerging market wordt vaak gezien als risicovol vanwege (potentiële) politieke problemen en economische instabiliteit. Het risico, maar ook het verwacht rendement van een dergelijke belegging is daarom hoger dan van een belegging in ontwikkelde landen.

Emerging markets debt (EMD) Obligaties uitgegeven door bedrijven of overheden in opkomende markten. Het verwachte rendement en het risico van dergelijke leningen zijn hoger dan van credits en staatsleningen.

Feitelijke premie De door het pensioenfonds in de verslagperiode werkelijk in rekening gebrachte premie.

Financieel instrument Een overeenkomst die leidt tot een financieel actief van één partij en een financiële verplichting of eigen-vermogensinstrument van een andere partij, zoals obligaties, aandelen en derivaten.

Financieel toetsingskader (FTK) Benaming van het toezichtregime dat per 1 januari 2007 van toepassing is op de financiële positie en het financiële beleid van pensioenfondsen. Dit toezichtregime is verankerd in de Pensioenwet. De bepalingen van het financieel toetsingskader zijn opgenomen in het Besluit financieel toetsingskader pensioenfondsen.

Fiscale eenheid Een groep van rechtspersonen die gezamenlijk als één belastingplichtige worden aangemerkt.

Fonds voor gemene rekening Een overeenkomst tussen een beheerder, een bewaarder en participanten waarbij voor rekening en risico van de participanten collectief gelden worden belegd in effecten. Een fonds voor gemene rekening heeft geen rechtspersoonlijkheid.

Forward Een contract waarbij twee partijen overeenkomen een bepaalde onderliggende waarde te kopen of verkopen op een vooraf vastgestelde toekomstige datum tegen een vooraf vastgestelde prijs (termijncontract).

Forwardrente De verwachte rente in de toekomst, afgeleid van de huidige rente bij verschillende looptijden (rentecurve of yieldcurve).

Franchise Het gedeelte van het pensioengevend salaris (drempelbedrag) waarover geen pensioenopbouw plaatsvindt. Voor dit deel wordt de AOW-uitkering geacht te voorzien in het oudedagsinkomen.

Future Een op een openbare beurs verhandelbaar termijncontract. Een future heeft in tegenstelling tot een forward gestandaardiseerde contractspecificaties.

FVP De bijdrage in de premie van de Stichting Financiering Voortzetting Pensioenverzekering ten behoeve van voortzetting van de pensioenopbouw tijdens de periode van werkloosheid.

Geamortiseerde kostprijs Het bedrag waarvoor een financieel actief of een financiële verplichting bij de eerste verwerking in de balans wordt opgenomen, vermeerderd of verminderd met de via de effectieve-rentemethode bepaalde cumulatieve amortisatie van het verschil tussen dat eerste bedrag en het aflossingsbedrag.

Gedragscode Document waarin regels en richtlijnen worden gegeven ter voorkoming van belangenconflicten tussen het zakelijk belang en de privébelangen van betrokkenen en van misbruik van vertrouwelijke informatie. Pensioenfondsen dienen – rekeninghoudend met het bepaalde in de Pensioenwet en de daarop gebaseerde wetgeving – een gedragscode voor de bestuursleden en medewerkers van het fonds op te stellen en toe te zien op de naleving. De gedragscode moet als zogenoemd fondsdocument aan De Nederlandsche Bank worden overlegd.

Gewezen deelnemer In de meest eenvoudige definitie is een gewezen deelnemer een persoon voor wie niet langer gelden worden bijeengebracht in een pensioenfonds. De Pensioenwet geeft de volgende definitie: de werknemer of de gewezen werknemer door wie op grond van een pensioenovereenkomst geen pensioen meer wordt verworven en die bij beëindiging van de deelneming een pensioenaanspraak heeft behouden jegens een pensioen uitvoerder.

Herstelplan Plan van aanpak gericht op het herstel van de financiële positie van een pensioenfonds na een dekkingstekort of een reservetekort. Binnen twee maanden na het ontstaan van de situatie van onderdekking dient het bestuur van het pensioenfonds een herstelplan bij De Nederlandsche Bank te hebben ingediend. Het herstelplan dient zodanige maatregelen te omvatten, dat de situatie van onderdekking binnen drie jaar geëindigd is. Dit heet kortetermijnherstelplan. In geval van een reservetekort moet een pensioenfonds binnen drie maanden na het ontstaan hiervan een herstelplan bij De Nederlandsche Bank indienen, indien de actuariële- en bedrijfstechnische nota van het pensioenfonds niet voorziet in toereikende maatregelen bij een reservetekort. De termijn die in het herstelplan maximaal mag worden aangehouden voor herstel van het reservetekort bedraagt op grond van de wet vijftien jaar. Dit wordt een langetermijnherstelplan genoemd.

Index Een financiële indicator, zoals bijvoorbeeld een aandelenindex. Die is het gewogen gemiddelde van de marktwaarde van een aantal belangrijke aandelen.

Indexering (toeslagverlening) Verhoging van het opgebouwde en ingegane pensioen op basis van de stijging van de lonen of prijzen in de voorafgaande periode. Deze verhoging is meestal voorwaardelijk (afhankelijk van de financiële middelen en het besluit van het bestuur hierover).

Indirecte beleggingsopbrengsten Gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen (inclusief valutakoersverschillen) van beleggingen.

Inflatie Een stijging van het algemene prijspeil. Hierdoor moeten consumenten meer geld betalen voor eenzelfde hoeveelheid goederen.

Interest rate swap Een contract waarbij wordt overeengekomen om gedurende een vooraf vastgestelde periode rentestromen in dezelfde valuta te ruilen. Bij de meeste renteswaps wordt een variabele rente geruild tegen een vaste rente. De variabele rente is gebaseerd op de geldmarktrente, waarbij als referentie Euribor of Eonia wordt gehanteerd. De vaste rente is meestal gebaseerd op de marktrente van staatsobligaties (renteswap).

Intern toezicht Het kritisch beoordelen van het functioneren van het (bestuur van het) pensioenfonds door onafhankelijke deskundigen. Het gaat daarbij vooral om het beoordelen van beleids en bestuursprocedures en -processen, om de checks and balances, om de wijze waarop de uitvoering van de regeling wordt bestuurd en aangestuurd en om de wijze waarop wordt omgegaan met de risico's op de langere termijn voor (de dekkinggraad van) het pensioenfonds. De verplichting tot het hebben van een intern toezicht maakt deel uit van de principes voor goed pensioenfondsbestuur. Het doel van het intern toezicht is het beter functioneren van het pensioenfonds(bestuur).

Intrinsieke waarde De waarde per participatie in een beleggingsfonds, berekend op basis van de marktwaarde van de onderliggende activa en verplichtingen van het beleggingsfonds en het aantal uitstaande participaties (net asset value).

Kortlevenrisico Het risico dat een pensioenfonds loopt dat een verzekerde persoon (actieve deelnemer) korter zal leven dan op basis van de gehanteerde overlevingstafels wordt verwacht.

Kostendekkende premie De voor de inkoop van nieuwe pensioenrechten in de verslagperiode wettelijk benodigde premie. De kostendekkende premie bestaat uit de actuarieel benodigde premie voor de inkoop van nieuwe pensioenrechten en onvoorwaardelijke indexering, een opslag voor toekomstige kosten, een opslag voor de instandhouding van het vereist eigen vermogen en eventueel een opslag voor de financiering van de voorwaardelijke indexering. De kostendekkende premie fungeert als ijkpunt voor de beoordeling van de hoogte van de feitelijke premie.

Kredietrisico Het risico dat tegenpartijen hun contractuele verplichtingen aan het pensioenfonds (of indirect: de beleggingsfondsen waarin het pensioenfonds participeert) niet nakomen.

Langlevensrisico Het risico dat een verzekerde persoon langer leeft dan op basis van de gehanteerde sterftekansen wordt verwacht. Dit risico is van belang voor o.a. het ouderdomspensioen.

Last De vermindering van het economisch potentieel gedurende de verslagperiode in de vorm van uitstroom of waardedaling van activa, of het ontstaan van nieuwe verplichtingen of waardestijging van bestaande verplichtingen, uitmondend in een afname van het eigen vermogen van het pensioenfonds.

Liquiditeitsrisico Het risico dat onvoldoende liquide middelen beschikbaar zijn om op korte termijn aan de verplichtingen (voornamelijk de pensioenuitkeringen) te kunnen voldoen.

Margin account Een bankrekening waarop geld als onderpand wordt gegeven als zekerheid dat de koper of verkoper van futures of de verkoper van opties aan de contractuele verplichtingen zal voldoen.

Marktprijs De prijs die op een bepaald moment op een bepaalde markt tot stand komt.

Marktrente De rente zoals deze op een bepaald moment op een bepaalde financiële markt geldt.

Marktwaarde Het bedrag waarvoor een actief kan worden verhandeld of een passief kan worden afgewikkeld tussen ter zake goed geïnformeerde partijen die tot een transactie bereid en onafhankelijk van elkaar zijn.

Middelloodregeling Pensioenregeling waarin de hoogte van het pensioen is gebaseerd op het aantal deelnemersjaren en het salaris dat de deelnemer gemiddeld tijdens de carrière heeft verdiend.

Minimaal vereist eigen vermogen De ondergrens van het eigen vermogen van het pensioenfonds zoals bedoeld in artikel 131 van de Pensioenwet.

Nettovermogenswaarde De waarde van het eigen vermogen van een deelneming, waarbij de onderliggende activa, voorzieningen en schulden worden gewaardeerd overeenkomstig de waarderingsgrondslagen van de deelnemende rechtspersoon.

Nominale rente Rente zonder rekening te houden met inflatie.

Nominale waarde De waarde zoals deze staat vermeld op een bankbiljet, obligatie of aandeel.

Obligatie Een op een openbare effectenbeurs verhandelbaar schuldbewijs voor een lening.

Obligatiefuture Een op een openbare beurs verhandelbaar termijncontract met verplichte levering van fictieve staatsobligaties op een vooraf vastgestelde datum en tegen een vooraf vastgestelde prijs. Veel voorkomende obligatiefutures in de Europese handel zijn Bund futures. De onderliggende waarde van een Bund future is een fictieve Duitse staatsobligatie met een looptijd van tien jaar. Het verschil tussen de prijs van de obligatie die is vastgelegd in het futurecontract en de werkelijke prijs wordt afgerekend (cash settlement).

Onderhandse lening Een lening die door een geldgever rechtstreeks wordt verstrekt aan één geldnemer. In tegenstelling tot de obligatielening maken de geldnemer en de geldgever bij de onderhandse lening rechtstreeks met elkaar afspraken over de leningvoorwaarden.

Operationeel risico Het risico dat optreedt bij de uitvoering van de activiteiten als gevolg van niet afdoende of falende processen, menselijk gedrag en systemen bij de uitvoeringsorganisaties of als gevolg van externe gebeurtenissen.

Optie Een contract waarbij de koper het recht heeft om een overeengekomen hoeveelheid van een onderliggende waarde te kopen (calloptie) of te verkopen (putoptie) gedurende een vooraf vastgestelde periode tegen een vooraf vastgestelde prijs.

Ouderdomspensioen Pensioen, bestemd voor de (levenslange) financiële verzorging van de gerechtigde, nadat deze de in de pensioenregeling omschreven pensioenleeftijd heeft bereikt.

Over-the-counter Onderhands, dat wil zeggen afgesloten door direct contact tussen twee partijen.

Participatie Bewijs van deelneming in een beleggingsfonds.

Partnerpensioen Een vastgestelde uitkering voor de partner of gewezen partner wegens het overlijden van de deelnemer, gewezen deelnemer of pensioengerechtigde (partnerpensioen).

Passief Een bestaande verplichting van het pensioenfonds die voortkomt uit gebeurtenissen in het verleden, waarvan de afwikkeling naar verwachting resulteert in een uitstroom van middelen die economische voordelen in zich bergen, gewoonlijk door middel van betaling.

Pensioenfonds Een rechtspersoon, waarin ten behoeve van ten minste twee deelnemers, gewezen deelnemers of hun nabestaanden gelden worden of werden bijeengebracht en worden beheerd ter uitvoering van ten minste een basispensioenregeling.

Pensioengerechtigde De persoon voor wie het pensioen is ingegaan (gepensioneerde).

Pensioengrondslag Het gedeelte van het salaris waarover pensioen wordt opgebouwd (pensioengevend salaris), verminderd met de franchise.

Pensioenrecht Het recht op nog niet ingegaan pensioen van actieve deelnemers en gewezen deelnemers en ingegaan pensioen van pensioengerechtigden (pensioenaanspraak).

Pensioenregeling Een regeling op grond waarvan aan het personeel van een bij het pensioenfonds aangesloten rechtspersoon pensioen wordt toegekend.

Pensioenverplichtingen Verplichtingen van het pensioenfonds uit hoofde van bestaande pensioenrechten.

Premie De in geld uitgedrukte periodiek vastgestelde structurele prestatie die door de aangesloten werkgever verschuldigd is aan het pensioenfonds en die bestemd is voor de verzekering van pensioen en de daaraan verbonden kosten.

Premiekortinggrens De ondergrens van de financiële positie van het pensioenfonds waarboven volgens de uitvoeringsovereenkomst met de werkgever korting op de doorsneepremie wordt verleend.

Premievrije pensioenrechten Pensioenrechten van gewezen deelnemers. Bij premievrije pensioenrechten is geen sprake meer van pensioenopbouw en premiebetaling (premienvrije pensioenaanspraken).

Premiegrondslag Het deel van het salaris waarover premie verschuldigd is.

Prognosetafel Een tabel (overlevingstafel) die afhankelijk van de leeftijd de levens- en sterftkansen van mannen en vrouwen aangeeft, waarbij rekening wordt gehouden met de (verwachte) trend in deze kansen.

Performance De performance van (een deel van) het vermogen is het totale rendement op marktwaarde. Deze performance wordt in de regel vergeleken met de performance van de benchmark (index). Met een zogenoemde performance attributie analyse wordt het verschil tussen deze beiden op een kwantitatieve wijze verklaard.

Private equity Beleggen in private equity betreft het beleggen in aandelen van niet-beursgenoteerde ondernemingen. Een private-equity-investering varieert van het participeren in jonge bedrijven die nog niet volgroeid zijn om via de beurs te worden verhandeld tot het financieren van de overname van gevestigde bedrijven.

Rating De rating van een belegging of een onderneming geeft een beoordeling weer van het kredietrisico van een bepaalde belegging. De rating wordt vastgesteld door gespecialiseerde bureaus die, afhankelijk van de kredietwaardigheid van een onderneming, een AAA-, AA-, A-, BBB-rating etc. geven. Vastrentende waarden kunnen als hoogste rating AAA krijgen. De investeringsgrens wordt vaak gelegd bij een minimale rating van BBB.

Reële rente De nominale rente verminderd met de geschatte inflatiecomponent.

Reglement Het samenstel van regels waarin de pensioenregeling is beschreven (pensioenreglement).

Rekenrente De disconteringsvoet die wordt gehanteerd voor de berekening van de contante waarde van toekomstige kasstromen, zoals de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen en de vaststelling van de premie.

Rentecurve Een curve (grafische weergave) die de relatie tussen de rentestand en de looptijd van bepaalde rentedragende financiële instrumenten weergeeft (yield curve).

Rentemismatchrisico Het risico dat de totale waarde van de portefeuille vastrentende waarden, de portefeuille rentederivaten en de pensioenverplichtingen verandert als gevolg van veranderingen in de rentestanden.

Het rentemismatchrisico wordt veroorzaakt door een verschil in rentegevoeligheid tussen enerzijds de totale portefeuille vastrentende waarden en rentederivaten en anderzijds de pensioenverplichtingen.

Renteschok Een (neerwaartse) verandering in de rentestanden.

Rentevastperiode De tussen partijen overeengekomen periode waarin de rente van een rentedragend financieel instrument (bijvoorbeeld een obligatie) vastligt (rentetypische looptijd).

Rentetermijnstructuur (RTS) Een rentecurve of rentetermijnstructuur (RTS) is een set van (zero) rentes voor iedere looptijd. In de regel zal voor iedere looptijd een andere rente gelden. Voor de waardering van pensioenverplichtingen wordt door DNB een RTS vastgesteld. Voor de vaststelling van de door DNB gepubliceerde RTS wordt de hoogte van geldende zero rentes bepaald door te rekenen met een voorgeschreven UFR-methodiek (zie ultimate forward rate).

Reserves Het totaal eigen vermogen van het pensioenfonds, anders dan het stichtingskapitaal.

Reservetekort De situatie waarbij het eigen vermogen van het pensioenfonds lager is dan het vereist eigen vermogen.

Solvabiliteit De mate waarin het pensioenfonds op lange termijn aan haar financiële verplichtingen (pensioenverplichtingen) kan voldoen.

Solvabiliteitsrisico Het risico dat het pensioenfonds op lange termijn de pensioenverplichtingen niet kan nakomen.

Strategische beleggingsmix De langetermijnverdeling van de beleggingsportefeuille naar de verschillende categorieën beleggingen, zoals vastgoed, aandelen en vastrentende waarden.

Swap Een contract waarbij twee partijen overeenkomen (het risico van) een waardeverandering van een onderliggende waarde of een toekomstige kasstroom uit te wisselen tegen (het risico van) een waardeverandering van een andere onderliggende waarde of een andere toekomstige kasstroom.

Swaprente Financiële instellingen lenen onderling geld van elkaar. Indien zij een voldoende rating hebben, minimaal A, dan geeft hun onderling ruilgedrag van rentecontracten en andere renteverplichtingen de koers van de werkelijke rente.

Swapcurve Bij iedere looptijd geeft de swapcurve de swaprente aan van dat moment.

Technische voorziening Een voorziening voor alle verplichtingen die voortvloeien uit verzekeringsovereenkomsten.

Tracking error Een statistische maatstaf voor de mogelijke afwijking van het rendement van een beleggingsportefeuille ten opzichte van een benchmarkportefeuille. De benchmarkportefeuille dient dus als referentiekader voor de beoordeling van de relatieve beleggingsresultaten.

Ultimate forward rate (UFR) Een schatting van de risicovrije rentes op (zeer) lange termijn, vanuit de gedachte dat deze lastig uit financiële markten zijn af te leiden. De DNB heeft vooralsnog als convergentieniveau van de UFR de norm van 4,2% gekozen welke is vastgesteld door de Europese commissie.

Uniform pensioenoverzicht (UPO)

Een pensioenoverzicht waarin de uitkeringen bij pensioering, overlijden en arbeidsongeschiktheid eenduidig worden gepresenteerd. De bedoeling is dat alle pensioenuitvoerders eenzelfde format, zoals opgesteld door de pensioenkeupels, hanteren. Hierdoor zijn de pensioenoverzichten eenvoudig naast elkaar te leggen en kunnen de (gewezen) deelnemers de bedragen uit de verschillende pensioenoverzichten bij elkaar kunnen optellen en zo een duidelijk beeld van de financiële situatie bij pensioering krijgen. Vanaf 1 januari 2008 is het hanteren van een UPO voor alle pensioenuitvoerders verplicht.

Valutakoersverschil Het verschil dat voortvloeit uit de omrekening van een gegeven aantal eenheden van een vreemde valuta naar een andere valuta tegen verschillende valutawisselkoersen.

Valutarisico Het risico dat de waarde van beleggingen verandert als gevolg van veranderingen in valutakoersen.

Valutaswap Een contract waarbij wordt overeengekomen om een bedrag in een bepaalde valuta te ruilen tegen een gelijkwaardig bedrag in een andere valuta met de verplichting om de betrokken valuta weer terug te ruilen op een vooraf vastgestelde datum en tegen een vooraf vastgestelde (termijn)koers. Bij een langlopende valutaswap worden gedurende de looptijd ook rentestromen uitgewisseld. Bij een kortlopende valutaswap worden geen rentestromen uitgewisseld, maar wordt het renteververschil verrekend in de termijnkoers.

Valutatermijncontract Een contract waarbij de verplichting wordt aangegaan om een bepaalde valuta te verkopen en een andere valuta te kopen op een vooraf vastgestelde datum en tegen een vooraf vastgestelde (termijn)koers.

Vastgoedbelegging Een directe of indirecte (via een beleggingsfonds) belegging in onroerende zaken.

Vastrentende waarden Verzamelnaam voor beleggingen waarvoor in beginsel een vaste rentevergoeding en een vaste looptijd gelden. Voorbeelden van vastrentende waarden zijn obligaties, onderhandse leningen en hypotheekleningen. Deze beleggingen worden ook wel als risicomijdend aangeduid.

Verbonden partij Een natuurlijke persoon of rechtspersoon die verbonden is met de rechtspersoon die zijn jaarrekening opstelt (het pensioenfonds).

Vereist eigen vermogen De ondergrens van het eigen vermogen van het pensioenfonds zoals bedoeld in artikel 132 van de Pensioenwet.

Verzekeringstechnisch risico Het risico dat pensioenuitkeringen niet kunnen worden gefinancierd uit premies en beleggingsopbrengsten als gevolg van onjuiste actuariële grondslagen die zijn gehanteerd bij de premiestelling.

Voorwaardelijke verplichtingen Mogelijke verplichtingen die voortkomen uit gebeurtenissen tot en met de balansdatum en waarvan het bestaan afhankelijk is van het zich in de toekomst al dan niet voordoen van één of meer onzekere gebeurtenissen zonder dat het pensioenfonds daarop doorslaggevende invloed kan uitoefenen.

Voorziening Een onderdeel van het vreemd vermogen (verplichtingen) waarvan de omvang of het moment van afwikkeling onzeker is.

Voorziening pensioenverplichtingen Voorziening voor alle uit de pensioenregeling(en) van het pensioenfonds voortkomende pensioenverplichtingen, verhoogd met een opslag voor excassokosten.

Waardeoverdracht Een transactie waarbij de waarde van de opgebouwde pensioenrechten wordt overgedragen aan een andere pensioenuitvoerder (pensioenfonds of verzekeraar).

Waarderingsgrondslagen Uitgangspunten voor de bepaling van de waarde van activa en verplichtingen.

Wezenpensioen Een vastgestelde uitkering voor een kind van een deelnemer, gewezen deelnemer of pensioengerechtigde, wegens het overlijden van de deelnemer, gewezen deelnemer of pensioengerechtigde.

JAAR

VERSLAG

Pensioenfonds KLM Cabinepersoneel

COLOFON

Uitgegeven door Stichting Pensioenfonds KLM Cabinepersoneel

Coördinatie & tekst Blue Sky Group B.V., Amstelveen

Fotografie Don Wijns, Amsterdam

Ontwerp Frissewind.nl_profs in communicatie en design, Amsterdam

Realisatie Domani B.V., Weesp

Druk Drukkerij Aeroprint, Ouderkerk aan de Amstel

Stichting Pensioenfonds KLM Cabinepersoneel
Postbus 123 | 1180 AC Amstelveen
Prof. E.M. Meijerslaan 1 | 1183 AV Amstelveen
E pensioenservice@klmcabinefonds.nl
T 020 426 62 30

www.klmcabinefonds.nl
www.facebook.com/klmcabinefonds

De uitvoering van de KLM-pensioenregelingen is ondergebracht bij Blue Sky Group

SO13 VALENT PLAAT